

CRNA GORA

MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Nacrt

Podgorica, oktobar 2014.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

UVOD

Hemikalije donose mnoge benefite društvu i predstavljaju vitalni element ljudskog razvoja. Svjetska proizvodnja svih vrsta hemikalija prelazi nekoliko stotina miliona tona svake godine i predstavlja značajnu komponentu međunarodne ekonomije i trgovine. Bez dobre prakse upravljanja i odlaganja, hemikalije, kao i otpad, predstavljaju značajni rizik po ljudsko zdravlje i životnu sredinu, sa negativnim efektima kojima su posebno ugroženi najsiromašniji članovi globalne zajednice, posebno žene i djeca. Širom svijeta rastuća posvećenost očuvanju ljudskog zdravlja i životne sredine od opasnih hemikalija i otpada ujedno je i katalizator značajnih aktivnosti u mnogim zemljama i sektorima. Zbog prirode, te načina upravljanja hemikalijama, obavezujućom međusektorskom saradnjom vladinih institucija, i drugih zainteresovanih strana u ovoj oblasti, dobro koordinisanim i integrisanim pristupom upravljanju hemikalijama na nacionalnom nivou može da se postigne maksimalan efekat uglavnom ograničenih finansijskih sredstava.

Sve države svijeta su se još 1992, kroz prihvatanje Agende 21. i Poglavlja 19. UN konferencije o životnoj sredini i razvoju (UNCED), obavezale da će ojačati nacionalne sposobnosti za sigurno upravljanje hemikalijama, što uključuje: odgovarajuće zakonodavstvo, prikupljanje i praćenje podataka, uspostavljanje sigurnog upravljanja hemikalijama, stvaranje administrativnih sposobnosti za upravljanje hemikalijama uključujući obrazovanje, uspostavljanje odgovarajućeg nadzora te uspostavljanje djelotvornog sistema pripravnosti i intervencija. Kroz razne međunarodne organizacije države su se obavezale na sprovođenje brojnih evropskih i UN konvencija kojima je uređeno sigurno upravljanje hemikalijama.

Međuvladini forum za hemijsku sigurnost (Intergovernmental Forum on Chemical Safety) podstiče države da izrade svoje nacionalne strategije, programe i akcione planove za hemijsku sigurnost, što je posebno potvrđeno na Internacionalnoj konferenciji o upravljanju hemikalijama (*International Conference on Chemical Management – ICCM*) održanom u Dubaiju 2006. godine, kada je usvojen i Strateški pristup međunarodnom upravljanju hemikalijama (*Strategic Approach to International Chemicals Management – SAICM*). SAICM program obavezuje države da naprave ocjenu situacije i izrade nacionalne programe sigurnog upravljanja hemikalijama.

Neophodnost izrade Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama kao podloge za uspostavljanje integrisanog, djelotvornog i racionalnog sistema za sigurno upravljanje hemikalijama usklađenog s propisima i praksom Evropske unije, Crna Gora je prepoznala već sticanjem svoje nezavisnosti, kada je i donešen, u 2007. godini, prvi Zakon o hemikalijama. Ovim Zakonom o hemikalijama (Sl. list RCG br. 11/2007), utvrđen je postupak prijavljivanja i stavljanja u promet novih i postojećih hemikalija, postupak ocjenjivanja i procjene rizika od hemikalija, klasifikacija, pakovanje i označavanje hemikalija, uvoz i izvoz, i druga pitanja od značaja za zaštitu života i zdravlja ljudi i životne sredine. Zakon je bio djelimično usaglašen sa pravom Evropske unije i za njega je bilo nadležno Ministarstvo zaduženo za poslove zdravlja.

U martu 2012. godine usvojen je novi Zakon o hemikalijama („Službeni list Crne Gore“, broj: 18/12) koji je predstavljao značajan zaokret u tom području, jer je zakonom promijenjena nadležnost tj. Ministarstvo nadležno za poslove zaštite životne sredine je postalo nadležno za

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

poslove upravljanja hemikalijama. Zakon o hemikalijama počeo je da se primjenjuje od 1. III 2013. Član 58 ovog Zakona definiše obavezu donošenja Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama, a sve u cilju adekvatnog upravljanja hemikalijama, od proizvodnje, odnosno uvoza do odlaganja, koji doprinosi održivom razvoju Crne Gore. Nacionalnu strategiju za period od četiri godine donosi Vlada i ovaj dokument naročito sadrži:

- 1) procjenu stanja i problema u oblasti upravljanja hemikalijama;
- 2) prioritetne aktivnosti i mjere za očuvanje životne sredine i zdravlja ljudi;
- 3) srednjoročne i dugoročne nacionalne strateške ciljeve;
- 4) prioritetne zadatke na svim područjima hemijske bezbjednosti;
- 5) Akcione planove za sprovođenje Nacionalne strategije, sa utvrđivanjem prioriteta i mogućih izvora finansiranja.

Godišnji izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije sačinjava Ministarstvo i dostavlja Vladi na usvajanje do 31. III tekuće za prethodnu godinu.

Sticanjem statusa kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, u Crnoj Gori ubrzao se i proces prenosa Direktiva i Uredbi Evropske unije u crnogorsko zakonodavstvo i njihova implementacija u svim područjima pravne tekovine, pa tako i u vrlo složenom području hemijske sigurnosti. U periodu 2012 -2014 usvojeno je ili planirano za usvajanje većina zakona i s njima povezanih podzakonskih akata koji su važni za sistem hemijske sigurnosti, kao na primjer Zakon o hemikalijama („Službeni list Crne Gore“, br. 18/12), Zakon o prevozu opasnih materija (»Sl. list CG«, br. 33/14.), Zakon o biocidnim proizvodima (2014- u toku je javna rasprava), Zakon o bezbjednosti hrane (2014- u toku je javna rasprava),

Iako Evropska unija podstiče svoje države članice da uspostave i stalno unapređuju nacionalni sistem sigurnog upravljanja hemikalijama (*White Paper*), u pravnoj tekovini Evropske unije ne postoji odredba kojom se izričito određuje kako i šta je potrebno učiniti u ostvarenju tog cilja. Iz tog razloga Evropska unija preporučila je izradu Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama kao podloge za uspostavljanje integrisanog, djelotvornog i racionalnog sistema za sigurno upravljanje hemikalijama usklađenog s propisima i praksom Evropske unije.

CILJ I OPSEG

Cilj Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018 (u daljem tekstu: Strategija) jeste da na bazi opsežne analize i ocjene stanja hemijske bezbjednosti utvrdi glavne strateške pravce i mjere za uspostavljanje racionalnog, djelotvornog, dinamičnog i integrisanog sistema hemijske bezbjednosti, koji će biti u potpunosti usaglašen sa zakonodavstvom i praksom Evropske unije.

Svrha Strategije je da kroz međuresorsku saradnju utvrdi ravnomjeran razvoj svih aspekata zaštite zdravlja i životne sredine od štetnih uticaja hemikalija uz odgovarajuću nadogradnju postojećih sistema zaštite, kao što je: (i) opšta zaštita od opasnih hemikalija, (ii) zaštita

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

zdravlja od štetnih hemikalija u proizvodima za ljudsku upotrebu, (iii) zaštita zdravlja od štetnih hemikalija u životnoj sredini, kao i (iv) izgradnja sistema prevencije, pripravnosti i odgovora na nesreće s hemikalijama.

OSNOVNA NAČELA

Prilikom izrade Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama poštovana su osnovna načela koja je Crna Gora prihvatila kao članica Ujedinjenih nacija, odnosno prihvatila kao potpisnica velikog broja Konvencija i Protokola. U pitanju su sljedeća načela:

1. **Načelo prevencije** (*eng. Prevention is Better than Cure*) - koje se bazira na sprovođenju mjera utvrđenih naučnim saznanjima i kojima se sprječavaju nepoželjni efekti hemikalija.
2. **Načelo predostrožnosti** (*eng. Precautinary Principle*) - je načelo koje određuje da u nedostatku tačnog naučnog saznanja o mogućim štetnim efektima nekih hemikalija, uvijek je potrebno zbog opreza zasnivati odluke na principu „najgoreg mogućeg ishoda“ (*engl. the worst case*).
3. **Načelo „zagađivač plaća“** (*eng. Polluters Pays Principle*) - je načelo kojim nastalu štetu ili trošak treba da plati onaj koji je i uzrokovao. To ujedno i znači da troškovi koji proizlaze iz mjera očuvanja životne sredine prvenstveno idu na teret onoga koji opterećuje životnu sredinu i od toga ima koristi, umjesto da se ti troškovi stavljaju na teret poreskih obveznika.
4. **Načelo održivosti** (*eng. Sustainability Principle*) - u pitanju je osnovno načelo razvoja društva shodno kojem se ekonomski i socijalni razvoj društva zasniva na održavanju prirodne ravnoteže kao osnove za očuvanje prirodnih uslova za život i opstanak. Ovo načelo se bazira na činjenici da je zemlja zatvoreni sistem u kojem su svi prirodni izvori ograničeni, tako da svako nepovratno korišćenje tih izvora, odnosno zagađivanje hemikalijama ugrožava biološke preduslove opstanka.
5. **Načelo supsidijarnosti** (*eng. Subsidiarity Principle*) - je načelo na osnovu kojeg se sistem hemijske bezbjednosti oslanja prvenstveno na sprovođenje mjera na najnižem mogućem nivou, i tek ukoliko je to efektivnije, sprovođenje mjera se podiže na viši nivo djelovanja.
6. **Načelo praćenja zagađivanja** od „kolijevke do groba“ (*engl. From the Cradle to the Grave*) - je načelo koje se bazira na brizi o hemijskoj bezbjednosti u cijelom «životnom ciklusu» neke hemikalije, tj. od samog početka proizvodnje sve do kraja, tj. potpune i neškodljive razgradnje ili sigurnog odlaganja. To načelo je ugrađeno i u pravni sistem Evropske unije poznat kao REACH Uredba.
7. **Načelo međuresorne koordinacije** (*eng. Intersectoral Coordination Principle*) - prateći ovo načelo racionalna hemijska bezbjednost ne se može postići bez dobrog sistema međuresorne koordinacije, jer zbog vrlo široke primjene hemikalija u različitim ljudskim djelatnostima (od industrije i poljoprivrede, do potrošača), brojni sektori su kroz godine dobili specifične nadležnosti u osiguravanju zaštite ljudskog zdravlja i životne sredine od štetnog djelovanja hemikalija.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

8. **Načelo prava na istinu** (*eng. Right to Know Principle*) - je ključno načelo prema kojem javnost ima pravo da zna sve o mogućim opasnostima koje postoje usljed izloženosti hemikalijama, što je i u skladu s Agendom 21 i Aarhuskom konvencijom obaveza država, a to pravo je ugrađeno i u evropsko zakonodavstvo.

9. **Načelo međunarodne saradnje** (*eng. International Collaboration Principle*) - je ključni element uspjeha neke države da na najracionalniji način razvije sistem hemijske bezbjednosti i uspostavi kontrolu nad hemikalijama, jer uspješna prevencija, upravljanje, pripravnost i intervencija vezana za 120.000 hemikalija na tržištu ogroman je zadatak, i nema te države koja bi mogla sama uspješno da riješi sve probleme uz postojeću globalizaciju i porast međunarodne trgovine hemikalijama.

POLAZNE OSNOVE

Opšti pristup

Analizom postojećeg stanja u području sigurnog upravljanja hemikalijama utvrđeno je da u svijetu postoje različiti primjeri pristupu toj kompleksnoj problematici. Dok su se u nekim državama u naporima ocjene situacije i uspostavljanja sistema hemijske sigurnosti usredotočili na kvantifikaciju proizvodnje i prometa hemikalija, odnosno na ocjenu zagađenosti životne sredine i posljedica u smislu negativnog uticaja na zdravlje, u drugim slučajevima napori su bili usmjereni na ocjenu podobnosti »instrumenata upravljanja«, kao što su primjereno zakonodavstvo, administrativne i institucionalne sposobnosti, nadzor, informacioni sistem i praćenje, obrazovanje, informisanje javnosti i slično.

U državama koje su pristupale Evropskoj uniji, težište u izradi programa za uspostavljanje djelotvornog sistema hemijske sigurnosti stavljano je na ocjenu usklađenosti propisa i prakse pojedine države s propisima Evropske unije. Takav pristup se bazira na postavci da pravna tekovina Evropske unije utvrđuje minimalne uslove koje svaka država članica treba zadovoljiti u zaštiti životne sredine i zdravlja ljudi od mogućih štetnih uticaja hemikalija. Pritom, ni jedna država članica ne smije koristiti taj sistem za sprječavanje slobode protoka ljudi, roba i usluga. Uz to, pravni sistem Evropske unije u zaštiti životne sredine i ljudskog zdravlja se stalno nadograđuje i unapređuje uz blisku saradnju država članica i njihovih stručnjaka, slijedeći prvenstveno nova naučna dostignuća i pozitivna iskustva iz prakse. Najbolji je primjer upravo usvojena REACH Uredba (EZ 1907/2006), kao novi zakonodavni okvir Evropske unije za zaštitu od opasnih hemikalija.

Evropska unija je u području sigurnog upravljanja hemikalijama utvrdila nekoliko ciljeva. Primarni cilj je zaštita ljudskog zdravlja i životne sredine od štetnih uticaja hemikalija. Drugi cilj je usklađivanje zakonodavstva država članica u području hemikalija, kako bi se izgradilo zajedničko tržište. Treći cilj je održivi razvoj koji bi podržao skladan razvoj država članica i Evropske unije. Ti se ciljevi postižu kroz (zajedničko) zakonodavstvo Evropske unije, odnosno pravnu tekovinu.

Imajući u vidu status Crne Gore kao države kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, jedan od prioriteta u utvrđivanju strateških prioriteta je i stepen usklađenosti zakonodavstva i prakse s onima u Evropskoj uniji.

Prilikom izrade Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama imalo se na umu da se hemikalije nalaze svuda, nezavisno da li su biološki esencijalne, neutralne ili štetne po zdravlje, tako da u zavisnosti od nadležnosti, odgovornost za različite aspekte zaštite ljudskog zdravlja od eventualnih štetnih efekata hemikalija je u različitim poglavljima Pravne tekovine Evropske unije:

Poglavlje 27. Životna sredina i klimatske promjene– zakonski okvir za upravljanje hemikalijama, biocidnim proizvodima, zaštita od zagađenja hemikalijama voda, vazduha, mora i zemljišta, zaštita od pritiska na životnu sredinu kao što je otpad, uspostavljanje sistema prevencije, pripravnosti i odgovora na akcidente sa hemikalijama. Uz ovo poglavlje utvrđuje se i informacioni sistem i izvještavanje.

Poglavlje 1. Slobodan protok roba– zakonski okvir za zaštitu od eventualnih štetnih efekata hemikalija u predmetima opšte upotrebe, kao što su igračke, detergentski i drugi predmeti.

Poglavlje 12. Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika – zakonski okvir za važno područje hemijske bezbjednosti u pogledu zaštite štetnih efekata hemikalija u hrani i vodi za piće, kao i o zaštiti zdravlja od pesticida.

Poglavlje 14. Saobraćajna politika – zakonski okvir za zaštitu zdravlja u pogledu prevoza opasnih materija.

Poglavlje 19. Socijalna politika i zapošljavanje – zakonski okvir za zaštitu na radu.

Poglavlje 28. Bezbjednost potrošača i zdravlja– zakonski okvir za procjenu opasnosti po zdravlje ljudi, kao i osnovne principe zaštite.

Zbog svega navedenog, u opštem pristupu izrade prikaza i ocjene stanja, cijeli se proces izrade Strategije usko vezao uz pristupni proces Crne Gore Evropskoj uniji.

Pozitivna okolnost i svakako neprocjenjiva pomoć u izradi ocjene stanja tako kompleksnog i širokog područja kao što je hemijska sigurnost, proizašla je iz raspoloživosti dokumentacije pripremljene u sklopu izrade pregovaračkog okvira pristupnog procesa Crne Gore Evropskoj uniji. Nepovoljna okolnost je velika dinamika u promjenama u zakonodavstvu Crne Gore kao rezultat prenosa evropskog zakonodavstva, što uzrokuje stalne promjene u sistemu koje je teško pratiti u tako širokom području kao što je hemijska sigurnost. Uz to, takva situacija je uzrokovala preklapanje implementacionih propisa baziranih na starim zakonima (vrlo često s različitim nadležnostima i drugačijim konceptom upravljanja), s novim zakonskim okvirima baziranih na novoj organizaciji.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Konceptualni okvir Strategije

Shvatanje hemijske sigurnosti (*eng. Chemical Safety*) slijedi definiciju Međunarodnog programa hemijske sigurnosti (*International Programme on Chemical Safety – UNEP, ILO, WHO*) da »hemijska sigurnost predstavlja upravljanje i prevenciju od štetnih uticaja hemikalija na čovjeka i životnu sredinu, koji mogu biti uzrokovani kratkotrajnom ili dugotrajnom izloženosti hemikalijama u proizvodnji, skladištenju, prevozu, te korišćenju i odlaganju hemikalija».

Slijedeći osnovnu definiciju hemijske sigurnosti, kao i preporuke pomenutih međudržavnih organizacija, odlučeno je da se u izradi ocjene situacije, kao i strategije dugoročnog razvoja hemijske sigurnosti to kompleksno područje obuhvati vrlo široko. Međutim, zbog prirode problema i specifičnosti zakonodavstva, ova Strategija neće se baviti sljedećim područjima:

- farmaceutski proizvodi uključujući i veterinarske lijekove;
- supstance i proizvodi koji su opasni zbog radioaktivnih svojstava; i
- eksplozivi.

Za izradu ovog dokumenta korišćen je vodič koji je pripremio Institut Ujedinjenih nacija za trening i istraživanje (UNITAR - United Nations Institute for Training and Research) pod okriljem međuorganizacionog programa za pravilno upravljanje hemikalijama (*IOMC - Inter-organization Programme for the Sound Management of Chemicals*) i usvojen od strane Međunarodnog foruma za hemijsku sigurnost (*IFCS - International Forum for Chemicals Safety*)- "*Preparing a National Profile to Assess Infrastructure and Capacity Needs for Chemicals Management*", Second Edition 2012, Guidance Document. Ovaj dokument je razvijen kako bi se pomoglo zemljama u pripremi Strategija kojima će se procijeniti infrastruktura i kapaciteti potrebni za kvalitetno upravljanje hemikalijama kroz proces koji uključuje sve zainteresovane strane na nivou države. Imajući u vidu mali obim hemijske proizvodnje i nedovoljno razvijeno hemijsko tržište u Crnoj Gori, ali i sa druge strane uvažavajući u potpunosti zahtjeve preuzete kroz međunarodne sporazume i konvencije, a posebno obaveze iz EU procesa integracija, izrada Nacionalne strategije shodno UNITAR Uputstvu je prilagođena nacionalnim okolnostima. S tim u vezi, Nacionalna strategija (pored uvoda i zaključka) sadrži 6 poglavlja, od kojih svako ima svoj cilj:

Poglavlje 1: pruža opšte informacije o državi

Poglavlje 2: pruža osnovne informacije o proizvodnji, uvozu, izvozu, skladištenju i odlaganju hemikalija

Poglavlje 3: identifikuje prioritetne probleme i područja koji nastaju zbog proizvodnje ili uvoza hemikalija i upotrebe hemikalija, kao i probleme koji nastaju od hemikalija koje predstavljaju faktore rizika na životnu sredinu (zagađujuće materije u vazduhu, vodi, zemljištu, hrani) i njihov uticaj na zdravlje ljudi

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Poglavlje 4: prikazuje pregled zakonodavnog okvira za upravljanje hemikalijama, analizira postojeće propise, daje pregled administrativnih procedura i međunarodnih Konvencija, kao i institucionalne infrastrukture koja se direktno ili indirektno tiče upravljanja hemikalijama (uključujući i subjekte van sistema javne uprave koje daju doprinos sistemu upravljanja hemikalijama)

Poglavlje 5: opisuje i analizira zahtjeve EU pravne tekovine u oblasti upravljanja hemikalijama

Poglavlje 6: prikazuje identifikovane prioritetne izazove u oblasti upravljanja hemikalijama i mjere koje treba realizovati u periodu 2015-2018. da bi u potpunosti bio uspostavljen sistem hemijske bezbjednosti u skladu s EU standardima

I)

OPŠTE INFORMACIJE O CRNOJ GORI

1.1. GEOGRAFSKE, PRIRODNE I DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Crna Gora je jadransko-mediteranska i dinarska zemlja, smještena između 41°52' i 43°32', sjeverne geografske širine, te 18°26' i 20°21', istočne geografske dužine. Površina države iznosi 13.812 km², a mora 4.800 km² (unutrašnje more). Prema popisu iz 2011. Crna Gora ima 620.029 stanovnika, s ostvarenom gustoćom naseljenosti 44,9 stanovnika na 1 km² površine. Ukupna dužina njenih kopnenih granica iznosi 614km, od čega prema Hrvatskoj 14km, Albaniji 17,2km, Srbiji 203km i Bosni i Hercegovini 225km. Širina teritorijalnog mora iznosi 12 nautičkih milja (22.224m), a koeficijent razuđenosti 2,8 3,3 za Jadransku obalu u cjelini.

1.1.1. Opšti podaci

Crna Gora je otvorena 293,5km dugom obalom ka Južnom Jadranu. Funkcionalna svojstva geografskog položaja leže, prije svega u njenoj dinamičnosti, koja je u tijesnoj vezi sa tranzitnošću i kontaktnošću u odnosu na kontinentalna i primorska područja, zatim s atraktivnošću ukupnog potencijala, kao i regionalnom komplementarnošću i kvalitetom saobraćajnog sistema Crne Gore.

1.1.2. Prirodno-geografska obilježja

Crna Gora, sa svojih 13.812km² površine pretežno je planinska, istovremeno i mediteranska zemlja. Ova činjenica, kao i niz drugih faktora, od kojih su najvažniji geografski, geološki, hidrografski, hidrogeološki, pedološki, klimatski i istorijski, usloveli su razvoj jedinstvenog sistema životnih uslova, a time i razvoj jedinstvenog živog svijeta. Osnovne zone biodiverziteta s karakterističnim skupom životnih uslova i sa specifičnim životnim zajednicama su sljedeće: visokoplaninska zona, planinska šumska zona, zona karsta, zona priobalnih slatkovodnih močvara, zona primorja.

1.2 POLITIČKE KARAKTERISTIKE

Crna Gora je obnovila nezavisnost 3. VI 2006, nakon referenduma održanog 21. V 2006. Istog mjeseca, EU je uspostavila odnose sa Crnom Gorom kao suverenom i nezavisnom državom. Sve države članice EU su priznale nezavisnost Crne Gore. U oktobru 2007, potpisani su Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Crne Gore i Privremeni sporazum o trgovini i srodnim pitanjima. Privremeni sporazum je stupio na snagu u januaru 2008, a Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju u maju 2010. nakon što su ga ratifikovale sve potpisnice. Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju je omogućeno učešće Crne Gore u programima EU. U cjelini, Crna Gora široko sprovodi obaveze u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Vizna liberalizacija za građane Crne Gore koji putuju u šengensku oblast na snazi je od decembra 2009.

U decembru 2010, Evropski savjet je Crnoj Gori dodijelio status zemlje kandidata. Pristupni pregovori s Crnom Gorom otvoreni su u junu 2012.

U administrativnom pogledu Crna Gora je podijeljena na 23 jedinice lokalne samouprave (21 opština, Glavni grad i Prijestonica). Površinski, Nikšić je najveća (2.065 km²), a Tivat najmanja

opština (46 km²). Glavni grad Podgorica (1.441 km²) ima 169.132 stanovnika, ili gotovo 1/3 ukupnog stanovništva Crne Gore.

1.3 PRIVREDNI SEKTOR

1.3.1 Poljoprivreda, ribarstvo, šumarstvo i prehrambena industrija

U 2012. učešće sektora poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u BDP-u iznosilo je 7,4%. U ukupnom uvozu Crne Gore uvoz poljoprivredno prehrambenih proizvoda u 2010. godini iznosio je 24,52%. Na strani izvoza u ukupnom izvozu Crne Gore u 2010. godini izvoz poljoprivredno prehrambenih proizvoda iznosio je 14,08%. Površina korišćenog poljoprivrednog zemljišta porodičnih poljoprivrednih gazdinstava iznosi 212 724,4 ha što predstavlja 72,2% ukupno raspoloživog zemljišta. Prosječna površina korišćenog poljoprivrednog zemljišta po porodičnom poljoprivrednom gazdinstvu iznosi 4,4 ha. Ostale kategorije zemljišta kao okućnice, oranice, vinogradi, voćnjaci i rasadnici zajedno čine manje od 4%.

1.3.2 Industrija

Na bazi podataka MONSTAT-a za 2012, u strukturi BDP-a sektor prerađivačke industrije ostvario je učešće od 4.3%. Doprinos rudarstva u istom periodu bio je 1.1%. Kod industrijskih kapaciteta dominiraju zastarjele tehnologije za koje je karakterističan visok stepen emisija. Najveća industrijska postrojenja su u granama ekstraktivne metalurgije i metaloprerade. U posljednje vrijeme struktura industrijske proizvodnje se donekle mijenja kroz značajniju zastupljenost proizvodnje hrane i pića i uvođenje hemijske proizvodnje. Sa stanovišta održivog razvoja, prioritetni cilj je smanjenje uticaja industrije na životnu sredinu. Mjere za ostvarivanje ovog cilja uključuju dosljednu primjenu Zakona o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađenja (IPPC) i Zakona o životnoj sredini kojima su definisane naknade za zagađivanje životne sredine (tzv. princip "zagađivač plaća").

1.4 TRŽIŠTE RADA

Značajni indikatori socio-ekonomskog razvoja, zaposlenost i nezaposlenost, u Crnoj Gori imaju izraženu regionalnu dimenziju. Kretanja na tržištu rada i u nekoliko prethodnih godina, pokazuju njegovu izloženost uticaju globalne ekonomske krize, posebno ako se to, kroz obim i strukturu tražnje i zapošljavanja, upoređuje sa stanjem i trendovima iz perioda prije ekonomske krize. Osnovne karakteristike kretanja i stanja na tržištu rada u posljednjih nekoliko godina, su sljedeće:

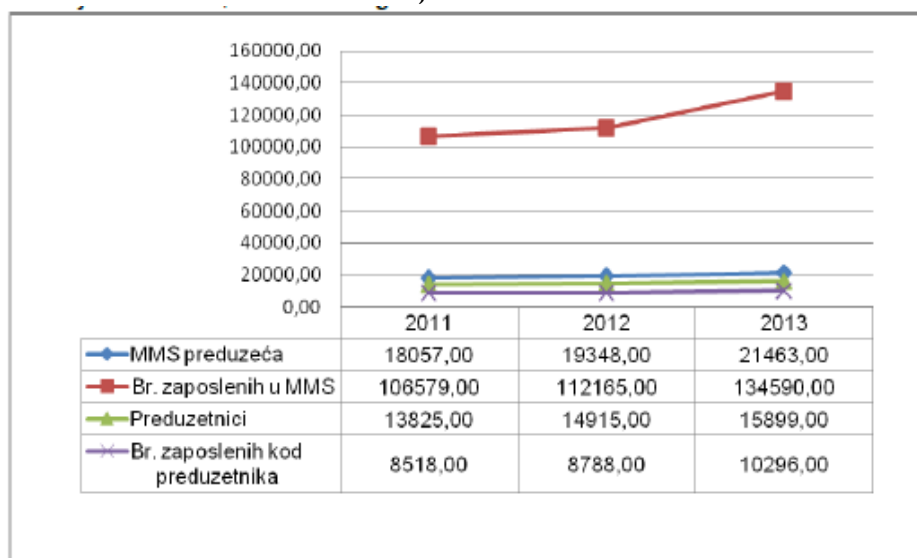
- visoka dugoročna nezaposlenost;
- visoka nezaposlenost mladih;
- izražene disproporcije između ponude, tražnje i zapošljavanja;
- sezonski karakter zapošljavanja;
- znatan rast broja nezaposlenih visokoškolaca;
- relativno veliki broj zapošljavanja strane radne snage;
- velike regionalne razlike u nezaposlenosti; i

- veliki broj nezaposlenih lica koji se smatra teže zapošljivim.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, ukupan broj nezaposlenih je krajem 2013. bio 34.514, što je povećanje za 10,5% u odnosu na 31.232 nezaposlene osobe u 2012. Stopa nezaposlenosti, posmatrana kao odnos broja registrovanih nezaposlenih i aktivnog stanovništva, na dan 31. XII 2013. bila je 14,88% (u odnosu na 13,46% na kraju 2012.).

Ukupan broj zaposlenih u posljednje tri godine raste u kontinuitetu, što potvrđuje podatak da je prosječna stopa rasta broja zaposlenih u ovom periodu iznosila oko 2%. Ukupan broj zaposlenih lica je na kraju 2013. iznosio 171.474 što predstavlja rast od 6% u odnosu na kraj 2010. Ovo ukazuje na određene pozitivne efekte sistemskih mjera podrške preduzetništvu i povećanje broja registrovanih privrednih društava i preduzetnika. Većina sektora (15 od ukupno 19) u 2013. u odnosu na 2012. bilježi rast broja zaposlenih, pa je, posmatrano po pojedinim sektorima, najveći rast zabilježen u sektoru administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (33,1%), zatim sektoru poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (10,6%) i usluge smještaja i ishrane (8,5%), dok je najveći pad broja zaposlenih zabilježen u sektoru snabdijevanje električnom energijom, parom i gasom (2,0%) i prerađivačkoj industriji (1,2%). U 2013. karakterističan je rast zaposlenosti u malim i srednjim preduzećima i kod preduzetnika, tako da je na kraju godine broj mikro, malih i srednjih (MMS) preduzeća u Crnoj Gori iznosio 21.463, što je 10,93% više u odnosu na 2012. godinu, a 18,9% više u odnosu na 2011. Rast broja MMS preduzeća pratio je i rast broja zaposlenih u ovim privrednim subjektima, pa je broj istih u 2013. bio veći 20% u poređenju s brojem zaposlenih u 2012, a 26,2% veći u odnosu na 2011. i iznosio je 134.590. Pozitivni su i podaci o broju preduzetnika kojih je u 2013. bilo 15.899, 6,6% više u odnosu na 2012, a 15% više u odnosu na 2011. Preduzetnici su u 2013. zapošljavali 10.296 lica, što je takođe porastu u poređenju s podacima iz prethodne dvije godine, tačnije 17,2% više nego u godini, odnosno 20,9% više nego u 2011. Na grafiku br. 1. dat je broj MMS preduzeća, preduzetnika i broja zaposlenih po ovim kategorijama u Crnoj Gori u 2011, 2012. i 2013.

Grafik 1. Broj MMS preduzeća, preduzetnika i broja zaposlenih po ovim kategorijama u Crnoj Gori u 2011, 2012. i 2013.

Izvor: Poreska uprava

U tabeli br. 1 dat je pregled makroekonomskih indikatora Crne Gore zaključno s 2013.

Tabela 1. Osnovni makroekonomski pokazatelji za Crnu Goru

Makroekonomski indikatori	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
BDP u tekućim cijenama (€)	2.680,0	3.085,6	2.981,0	3.104,0	3.234,0	3.148,9	3.350
BDP realna stopa rasta	10,7	6,9	-5,7	2,5	3,2	-2,5	3,5
BDP per capita (€)	4.280	4.908	4.720	5.006	5.211	5.063	5.402
BDP PPS per capita	10.000	10.700	9.700	10.200	10.600	10.300	-
Industrijska proizvodnja-stopa rasta (%)	0,1	-2	-32,2	17,5	-10,3	-7,1	10,6
Prerađivačka industrija- stopa rasta (%)	9,3	-11,3	-38,6	-0,3	6,8	-10,1	-5,0
Inflacija, metod potrošačkih cijena (%) -decembar	4,2	8,5	3,6	0,7	2,8	5,1	0,3
Broj turista	1.150.000	1.188.100	1.207.700	1.263.000	1.373.500	1.439.500	1.492.006
Broj zaposlenih lica	216.902	166.221	174.152	161.742	163.082	166.531	171.474
Stopa nezaposlenosti	11,9	16,8	19,1	19,7	19,7	19,7	
Izvoz roba i usluga (milioni €)	1.156,4	1.226,4	1.027,8	1.157,7	1.382,6	1.389,4	1.460,5
Uvoz roba i usluga (milioni €)	2.305,7	2.880,5	1.948,8	1.960,5	2.099,6	2.166,4	2.143,7
Trgovinski bilans (milioni €)	-1.149,3	-1.654,1	-921,0	-802,9	-717,0	-776,9	683,2
Strane direktne investicije-neto (milioni €)	524,9	567,6	1.06,4	552,0	389,1	461,1	323,9
Stopa siromaštva (%)	8,0	4,9	6,8	6,6	9,3	11,3	

Izvor: MONSTAT, CBCG, Ministarstvo finansija Crne Gore, Zavod za zapošljavanje Crne Gore

II)

**PROIZVODNJA, UVOZ, IZVOZ,
SKLADIŠTENJE I ODLAGANJE
HEMIKALIJA**

2.1 PROIZVODNJA, UVOZ I IZVOZ HEMIKALIJA

Analiza fizičkog obima industrijske proizvodnje pokazuje da je tokom 2001. i 2002. imala neznatan rast, a od 2003. do 2008. godine bilježi rast godinu za godinom. Međutim, od 2009. usljed globalne ekonomske krize dolazi do značajnog smanjenja obima industrijske proizvodnje. Podsektor hemijskih proizvoda pokazuje veliki rast u odnosu na početnu 2000, ali uz velike godišnje oscilacije, što ga ne može svrstati u strateške podsektore zbog nedovoljnog obima proizvodnje u prerađivačkoj industriji, nedostatka bazne proizvodnje, itd. U tabeli br. 2. dati su raspoloživi podaci o proizvodnji hemikalija u Crnoj Gori.

Tabela 2. Proizvodnja hemikalija u Crnoj Gori (2013.)

Klase hemikalija	Količina (tona)
Proizvodnja industrijskih gasova	305 t
Proizvodnja sapuna i deterdženata	121 t
Proizvodnja ostalih osnovnih neorganskih hemikalija	841 t

Izvor: MONSTAT

Pregled proizvođača hemikalija u Crnoj Gori dat je u tabeli br. 3.

Tabela 3. Pregled proizvođača hemikalija u Crnoj Gori

Proizvođači hemikalija	Aktivnost
Hemko d.o.o.	proizvodi u oblasti higijene (tečni deterdženti za ručno pranje suđa, šamponi za pranje kose, omekšivači rublja, sredstva za higijenu prostora...) i industrijske hemije
Heming d.o.o.	tečni deterdžent za ručno pranje posuđa, sona kiselina 16-20% rastvor HCl, varekino 40gr/l aktivnoga hlora, wc sanitar, cijevtok 25-30% rastvor NaOH, šampon, tečni sapun, omekšivač
Darma d.o.o.	proizvodnja sirila i sirća
Bordid d.o.o.	proizvodnja sirila
Matik d.o.o.	proizvodnja sirćeta
Messer Tehnogas AD Nikšić	proizvodnja acetilena

Izvor:

U Tabeli 4 dat je prikaz uvezenih hemikalija u 2013.

Tabela 4. Uvoz hemikalija u 2013.

Tarifni broj	Uvezena hemikalija/smješa/proizvod	Neto masa (kg/l)
3402 90 90	P3-horolith FL	312
3402 90 90	P3-mip VL	2291
3402 90 90	P3-oxonia active 150	9072
3402 90 90	P3-libodrive AT	660
3402 90 90	P3-mip C	1152
3402 90 90	P3-mip VL	2088
3808 94 90	P3-oxonia active 150	4032
3402 90 90	P3 Horolith FL	312
2828 9000	Chloriliquide	431,2
3808 9490	Desalgin	3024
3808 9490	Multilong (chlorilong 5 functions)	2100
3808 9490	Chlorifix	3150

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

3808 9490	Chlorilong 200	2100
2833 1900	pH- granularni	3024
2828 9000	CHLORILIQUE (10-13%)	1450.4
3808 9490	CHLORILONG 5 FUNCTIONS	4200
2833 1900	pH minus	12
2827499000	QUICKFLOCK LIQUIDE	19200
3808949002	CHLORIFIX	4200
3808949002	CHLORILONG 200	4200
3402 9090	F 8400	18.275
3402 9090	F 300	610
3402 9090	F 30	360
3402 9090	B 100 N	4.300
3402 9090	B 200 S	300
3402 9090	F 420	3.636
3402 9090	F 6200	3.250
3402 9090	F 865 plus	1.300
3402 9090	A 20 ST	30
3402 9090	Sredstvo za dezinfekciju - RHEOSEPT-SD LM	20
2828900000	Hlor	20.450
2828900000	Natrijum hipohlorit	15.150
2801100000	Hlor	30.650
3808 9110	ALFA-CYPER 10EC	1.500
3808 9110	DELTA-SUPER 25EC	1.500
3808 9140	NOGOS 50EC	2.000
3808 9140	NUVAN 100EC	2.000
3808 9190	IMIDA 70 WG	5.500
3808 9190	IMIDA 20 SL	1.000
3808 9190	LAMBOTHYRIN 10 WP	1.000
3808 9130	METHOMYL 90 SP	2.000
3808 9190 00	STRABILIA insekticida	17280 kom
3808 9110	Neopirox vet	30
3808 9110	Neopirox vet av av	30
3808 9110	Neopirox vet mjao	30
3808 9110	Brodisan PF 7g	30
3808 9110	Brodisan PE	1.590
3808 9110	Brodisan A	1.290
3808 9110	Ekoped šampon	24
3808 9110	Goliath gel	1,050
3808 9190	SUPER EC-25 koncentrat	84
3808 9190	SUPITOX sprej 200ml	168
3808 9910	RATIMOR MV	98
3808 9910	RATIMOR MV	100
3808 9910	RATIMOR BROMA MV	100
3402 2090 00	CEVOLAV	240
3402 2090 00	IZBJELJIVAČ	600
3402 2090 00	LAVAX SANITAR pine fresh	720
3402 2090 00	LAVAX fresh SANITAR	360
3808 9110	Neopermin	370
3808 9110	EFFECT univerzalni insekticid (aerosol)	576
3808 9110	EFFECT insekticid protiv osa i stršljena	40
3808 9110	PROTEKT	180
3808 9110	RATIMOR meki mamac	198

3808 9190	SUPER EC-25 koncentrat	84
3808 9190	IHNO-SU 500EC	15
3808 9110 0080	INTOX	300

Izvor:

Prikaz izvezenih hemikalija u 2013. dat je u tabeli br. 5.

Tabela 5. Izvoz hemikalija u 2013.

Tarifni broj	Izvoz hemikalija/smješa/proizvoda	Neto masa
2829 1100	Chlorox M3	800 kg
	Natrijum-azid	50 kg

Izvor:

Prikaz hemikalija u tranzitu u 2013. dat je u tabeli br. 6.

Tabela 6. Tranzit hemikalija u 2013.

Tarifni broj	Tranzit hemikalija/smješa/proizvoda	Neto masa
3808 9910	Brodisan PE	1.500 kg
3808 9910	Brodisan PF	
3808 9110	Neopirox	262 kg
38089300	BENTAMARK, sadrži Bentazon (Na-so)	72.000 l
38089300	SIRAN 40 SC, sadrži Nikosulfuron 40g/l	130.000 l
38089300	GIRASOL, sadrži Fluorohloridon 250 g/l	16.000 l
38089300	PIRALIS 100, sadrži Klopivalid 100g/l	12.000 l
38089300	DYNOX, sadrži Oksasulfuron 750g/kg	4.000 kg
38089300	LINAR, sadrži Linuron 500g/l	12.000 l
38089300	KLETOX, sadrži Kletodim 120 g/l	3.360 l
38089300	CORMAX, sadrži Ciprodimil 750 g/kg	500 kg
38089300	EXCORTA, sadrži Epoksikonazol 125g/l ± 7,5 g/l	3.000 l
38089300	METMARK, sadrži Metsulfuron-metil 600g/kg	1.200 kg
38089300	SYMPHONY, sadrži Tifensulfuron-metil 750g/kg	1.000 kg
38089300	PENDISTOP, Pendimetalin i PAH	8.827,84 kg
38089300	SIRAN 750 WG, sadrži Nikosulfuron 750g/kg	1.000 kg
38089300	RIMEX, sadrži Rimsulfuron 250 g/kg	1.000 kg
3808 9327 0001	MEZATRON	5.000 l
3808 9130 0001	PRINCE	3.000 l

Izvor:

2.2 POTROŠNJA HEMIKALIJA

U tabeli br. 7 dati su podaci koji se odnose na potrošnju hemikalija u domaćinstvima, i to: (1) proizvoda za rutinsko održavanje stana i (2) ostalih predmeta za ličnu njegu.¹

¹ Podaci su na mjesečnom nivou izraženi u € na nivou Crne Gore, koristeći COICOP klasifikaciju lične potrošnje po namjeni.

Tabela 7. Lična potrošnja po grupama proizvoda u Crnoj Gori u 2012. (mjesečni prosjek u €)

Ocijenjeni broj lica		627 756
Ocijenjeni broj domaćinstava		188 363
	COICOP	
Proizvodi za rutinsko održavanje stana	05.6.1.1	1 651 223
Ostali predmeti za ličnu njegu	12.1.3.1	2 649 086

Izvor: Anketa o potrošnji domaćinstava

Od ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava u Crnoj Gori, najveći broj upotrebljava insekticide kao sredstvo za zaštitu bilja, dok najmanje gazdinstava koristi biopesticide. Prikaz poljoprivrednih gazdinstava prema upotrebi sredstava za zaštitu bilja dat je u tabeli br. 8.²

Tabela 8. Poljoprivredna gazdinstva prema upotrebi sredstava za zaštitu bilja

	Upotreba herbicida		Upotreba fungicida		Upotreba insekticida		Upotreba ostalih sredstava za zaštitu bilja		Upotreba biopesticida	
	br. gazdinst.	P (ha)	br. gazdinst.	P (ha)	br. gazdinst.	P (ha)	br. gazdinst.	P (ha)	br. gazdinst.	P (ha)
Ukupno	2101	2856.7	3646	3242.3	9934	4468.7	615	2410.0	292	106.3
Porodična poljop. gazdinast.	2088	459.7	3632	845.8	9919	2097.5	612	157.9	287	52.7
Poslovni subjekti	13	2397.0	14	2396.5	15	2371.2	3	2252.1	5	53.6

Izvor:

Ukupno 2101 poljoprivredno gazdinstvo koristilo je herbicide u referentnom periodu na površini od 2856,7 ha. Na površini od 3242,3 ha ukupno 3646 gazdinstava koristilo je fungicide za zaštitu biljaka, dok se površina od 4468,7 ha pod biljem štitila insekticidima.

U tabeli br. 9 dat je prikaz poljoprivrednih gazdinstava prema upotrebi sredstava za ishranu bilja.

Tabela 9. Poljoprivredna gazdinstva prema upotrebi sredstava za ishranu bilja

	Upotreba mineralnih đubriva			Upotreba organskih đubriva			
	Br. gazdinst.	Površina tretirana min. đubrivima	Utrošene količine (kg)	Br. gazdinst.	Površina tretirana org. đubrivima u čvrstom stanju	Površina tretirana org. đubrivima u tečnom stanju	Utrošene količine (kg)
Ukupno	5585	5218.3	3214959	3566	8757.8	321.9	40396564
Porodična poljop. gazdinst.	5569	2636.8	2791559	3550	5892.4	316.9	39107876
Poslovni subjekti	16	2581.5	423400	16	2865.4	5	1288688

² Herbicidi su pesticidi za uništavanje korova. Fungicidi su pesticidi za uništavanje gljiva prouzrokovaca biljnih bolesti. Insekticidi su pesticidi koji se koriste za uništavanje štetnih insekata. Ostala sredstva za zaštitu bilja (rodenticidi su pesticidi za uništavanje glodara, moluskocidi su pesticidi za uništavanje štetnih puževa, akaricidi su pesticidi za uništavanje štetnih grinja). Biopesticidi su zaštitna sredstva biološkog porijekla (najčešće se koriste u organskoj proizvodnji).

Izvor:

Popisom poljoprivrede 2010. popisano je 5585 poljoprivrednih gazdinstava koja upotrebljavaju mineralna đubriva na površini od 5218,3 ha. Poljoprivredna gazdinstva koja koriste mineralna đubriva troše u prosjeku 575,6 kg mineralnog đubriva po poljoprivrednom gazdinstvu, odnosno 616 kg po ha tretirane površine.

Ukupno 3566 poljoprivrednih gazdinstava upotrebljava organska đubriva i to:

1. na površini od 8757,8 ha upotrebljavaju organsko đubrivo u čvrstom stanju, i
2. na površini od 321,9 ha organsko đubrivo u tečnom stanju.

Poljoprivredno gazdinstva koja koriste organsko đubrivo troše 11328 kg organskog đubriva po gazdinstvu ili 4613 kg po ha.

2.3 HEMIJSKI OTPAD

MONSTAT za prikupljanje podataka o količinama generisanog otpada koristi Pravilnik o klasifikaciji otpada i katalogu otpada i („Sl. list Crne Gore“, br. 59/13) koji je usklađen s Evropskom listom otpada (LoW) i sadrži više od 800 tipova otpada sistematizovanog prema svojstvima i mjestu nastanka u 20 grupa. Od tih 20 grupa veći dio zasniva se na djelatnostima u kojima otpad nastaje, dok se neke grupe zasnivaju na materijalima ili procesima (tabela br. 10).

Tabela 10. Generisani industrijski otpad prema grupama iz Pravilnika o klasifikaciji otpada i katalogu otpada („Sl. list Crne Gore“, br. 59/13)

Vrsta otpada	Stvorena količina otpada		
	Neopasni	Opasni	Ukupno
Prerađivačka industrija			
01 Otpad koji potiče od istraživanja, iz rudnika i kamenoloma, i fizičkog i hemijskog tretmana minerala	345.5	0	345.5
02 Otpad iz poljoprivrede, hortikulture, akvakulture, šumarstva, lova i ribolova, pripreme i prerade hrane	1827.75	0	1827.75
03 Otpad od prerade drveta i proizvodnje papira, kartona, pulpe, panela i namještaja	2539.69	0.	2539.69
04 Otpad iz kožne, krznarske i tekstilne industrije	2.55	0	2.55
07 Otpad od organske hemijske prerade	1.62	0	1.62
08 Otpad od proizvodnje, pripreme, distribucije i upotrebe premaza (boje, lakovi i staklene glazure), ljepila, zaptivača i štamparskih mastila	0	0.39	0.39
09 Otpad iz fotografske industrije	0	0.01	0.01
10 Otpad iz termičkih procesa	17873.39	2265.47	20138.86
11 Otpad od hemijskog površinskog tretmana i farbanja metala ili drugih materijala; hidrometalurgija obojenih metala	0	23.7	23.7
12 Otpad od oblikovanja i fizičke i mehaničke površinske obrade metala i plastike	64668.61	7.09	64675.7
13 Otpad od ulja i ostataka tečnih goriva (osim jestivih ulja iz grupe 05, 12 i 19)	0	1115.38	1115.38
14 Otpad od organskih supstanci koje se koriste kao rastvarači, sredstva za hlađenje i paljenje (osim u grupama 07	0	1.3	1.3

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

i 08)			
15 Otpad od ambalaže; apsorbenti, krpe za brisanje, materijali za filtriranje i zaštitne tkanine, ako nije drugačije specifikovan	3178.1	3.75	3181.85
16 Otpad koji nije drugačije specifikovan u katalogu otpada	5427.1	59.89	5486.99
19 Otpad iz objekata za obradu otpada, pogona za tretman otpadnih voda izvan mjesta nastanka i pripremu vode namijenjene ljudskoj upotrebi i vode za industrijsku upotrebu	1056.31	28.91	1085.22

Izvor:

U tabeli br. 11. dat je prikaz količina izvezenog otpada po izdatim dozvolama za period 01. I 2012.-01. I 2013.

Tabela 11. Količine izvezenog otpada po izdatim dozvolama za period 01. I 2012.-01. I 2013.

Vrsta otpada	Količina (tona)
Otpadna mineralna ulja koja nijesu pogodna za svoju prvobitnu namjenu, oznake otpada A3020	1.000
Otpadne olovne baterije punjene kiselinom, cijelih ili polomljenih, oznake otpada A1160	2.725
Šljaka iz primarne proizvodnje (aluminijuma), oznake otpada 10 03 04*,	1.000

Izvor:

2.4 PREGLED PREDUZEĆA KOJI UPOTREBLJAVAJU, VRŠE PROMET, SKLADIŠTE I ODLAŽU HEMIKALIJE

U tabeli br. 12. dat je prikaz preduzeća u Crnoj Gori koja upotrebljavaju, vrše promet, skladište i odlažu hemikalije.

Tabela 12. Pregled preduzeća koja upotrebljavaju, vrše promet, skladište i odlažu hemikalije

Br.	Naziv preduzeća	Aktivnost
1.	PIVARA „TREBJESA“, Nikšić	Proizvodnja piva(hem. se uvoze za pranje proizvodni linija)
2.	»DAN LAB« Podgorica	Dalja prodaja (snabdjevanje laboratorija)
3.	»HEMING«, d.o.o. Podgorica	tečni deterdžent za ručno pranje posuđa, varekino 40gr/l aktivnoga hlora, wc sanitar, cijevtok 25-30% rastvor NaOH, šampon, tečni sapun, omekšivač
4.	„HEMKO “ d.o.o., Podgorica	proizvodi u oblasti higijene (tečni deterdženti za ručno pranje suđa, šamponi za pranje kose, omekšivači rublja, sredstva za higijenu prostora...) i industrijske hemije
5.	»HEMOMONT«, d.o.o. Podgorica	Za sopstvene potrebe u laboratoriji
6.	»INTERESTA« doo, Podgorica	Za dalju prodaju (snabdjevanje hotela za mašinsko pranje suđa, veša, tepiha...radnih i podnih površina)
7.	MONTELL d.o.o. Cetinje	Za dalju prodaju (snabdjevanje hotela za mašinsko pranje suđa, veša, tepiha, radnih i podnih površina)
8.	„MONTAGNA NEGRA“ d.o.o. Podgorica,	Za dalju prodaju (snabdjevanje autoperionica za mašinsko pranje)
9.	„MISS Company“ d.o.o. Mojkovac	Za dalju prodaju (snabdjevanje mljekara za pranje proizvodnih linija)
10.	»NALL international« d.o.o. Podgorica	Za dalju prodaju (hemije za upotrebu u domaćinstvu)

11.	»NEREGELIA« Podgorica	Za dalju prodaju (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
12.	„CALGO·MN“ d.o.o. Podgorica	Za dalju prodaju (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
13.	»TOTOHEM«, d.o.o. Podgorica	Za dalju prodaju (hemija za tretman bazenskih voda)
14.	»UNIPOOL« d.o.o.Tivat	Za dalju prodaju (hemija za tretman bazenskih voda)
15.	„SANITEKO“ d.o.o. Podgorica	Za dalju prodaju (hemija za tretman bazenskih voda)
16.	»VELETEKS« A.D. Podgorica	Za dalju prodaju (za uništavanje biljnih štetočina i glodara, krpelja)
17.	»Hemosan« d.o.o. Bar	Prihvat, skladištenje i izvoz opasnog otpada; Prihvat i zbrinjavanje elektronsko-električnog otpada; Čišćenje i zbrinjavanje otpada iz tankova nafte i naftinih derivata; Zaštita mora od incidenata; Sanacija mora nakon incidenta; Prihvat i prerada zauljanih i otpadnih voda s brodova.

Izvor:

2.5 PRERADA OTPADA

Shodno najnovijem pristupu EU u oblasti upravljanja otpadom, hijerarhija upravljanja otpadom (po prioritetima) je sljedeća: sprječavanje (prevencija) nastanka otpada, priprema za ponovno korišćenje proizvoda u istu ili različitu svrhu, reciklaža - korišćenje otpada kao sirovine, povrat otpada kroz proizvodnju energije i tržišnih proizvoda, bezbjedno odlaganje otpada koji nije mogao biti obrađen na drugačiji način.³

Generalno, u Crnoj Gori reciklira se veoma mali procenat otpada. Trenutno, postoji jedno postrojenje za obradu otpadnih vozila u okviru Regionalnog reciklažnog centra i sanitarne deponije "Livade" – Glavni grad Podgorica.

Vlada Crne Gore je obezbijedila finansijska sredstva kroz grant (projekat MEIP) i nastavila iz kredita Svjetske banke (projekat MESTAP) da obezbedjuje finansiranje izgradnje regionalne deponije Lovanja za opštine Kotor, Tivat i Budva. U julu 2004. godine Lovanja je puštena u rad. Početkom novembra 2005. godine završena je nabavka opreme za reciklažu za Lovanju. Deponija Lovanja je bila operativna do 31. decembra 2007. godine. Dok je bila operativna, ova deponija bila je pod upravom preduzeća Lovanja (46% u vlasništvu opštine Kotor, 29% u vlasništvu opštine Budva i 25% u vlasništvu Regionalnog vodovoda). Nakon zatvaranja deponije Lovanja, preduzeće Lovanja DOO iznajmilo je opremu za reciklažu i propratno zemljište javnom komunalnom preduzeću Kotor za mjesečnu nadoknadu. Izvršena je reparacija reciklažnog centra (pretovarne stanice) 2009. i od tada ovo postrojenje u potpunosti je operativno i pod upravom JPK Kotor. Mješoviti otpad iz opštine Tivat obrađuje se u ovom postrojenju i transportuje do sanitarne deponije u skladu sa sporazumom.

³ Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council on waste (Okvirna Direktiva o otpadu).

"Reciklažni centar i pretovarna stanica" (RTC) u Meljinama (opština Herceg Novi) projektovani su za obradu preselektovanog otpada u opštini Herceg Novi (stanovništvo: 30,864). Na lokaciji reciklažnog centra Meljine od 2006. obavljaju se djelatnosti sakupljanja i presovanja papira i kartona i PET. Ovaj reciklažni centar u svom sastavu ima i malu pretovarnu stanicu. Na istoj lokaciji 2009. otvoreno je postrojenje za reciklažu, odnosno "reciklažno dvorište".

2.6 DUGOTRAJNE ORGANSKE ZAGAĐUJUĆE MATERIJE (POPs-ovi)

Crna Gora je zemlja članica Stokholmske Konvencije o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama (*engl. persistent organic pollutants*, u daljem tekstu POPs) od marta 2011. Cilj Stokholmske konvencije je da zaštiti zdravlje ljudi i životnu sredinu od POPs supstanci. POPs su hemijske supstance koje opstaju u životnoj sredini, bioakumuliraju se i predstavljaju rizik po zdravlje ljudi i/ili životnu sredinu. Ove zagađujuće supstance se prenose preko međunarodnih granica daleko od izvora emisije, čak i u oblastima gdje nikad nijesu bile korišćene ili proizvođene. Vlada Crne Gore je u novembru 2013 usvojila *Nacionalni plan za implementaciju Stokholmske konvencije za period 2014-2021* (u daljem tekstu: *NIP*). Svrha *NIP*-a je da pomogne u ispunjavanju obaveza koje proističu iz Konvencije, da poveća svijest o POPsovima i mjerama za njihovu kontrolu, da predstavi mjere koje su preduzete i uspostavi Strategiju i Akcione planove za dalje korake u vezi sa dugotrajnim organskim zagađivačima.

Sadašnja situacija u Crnoj Gori vezana za upravljanje i problematiku POPs jedinjenja ukazuje na to da je nivo saznanja o POPs jedinjenjima i njihovom negativnom uticaju na životnu sredinu i zdravlje ljudi zadovoljavajuća unutar naučnih i stručnih institucija u državi. Međutim, nivo saznanja unutar prosječne populacije je na relativno niskom nivou i u bliskoj budućnosti potrebno je pokrenuti nacionalne programe edukacije i obrazovanja stanovništva. Važno je istaći da u Crnoj Gori postoje dovoljni kapaciteti za praćenje i ispitivanje POPs supstanci u životnoj sredini (CETI i Institut za javno zdravlje).

Na osnovu primjene POPs-ovi mogu se podijeliti na:

- **pesticide** (aldrin, dieldrin, hlordan, toksafen, mireks, endrin, heptahlor, heksahloro-benzen-HCB, hlorodekon, dihloro-difenil-trihloroetan-DDT, heksabromo-bifenil i heksahloro-cikloheksan-HCH),
- **industrijske hemikalije** (polihlorovani bifenili (PCBs) i heksahloro-benzen (HCB)), i
- **nus-proizvode industrijskih procesa i procesa sagorijevanja** (heksahloro-benzen (HCB), polihlorovani dibenzo-p-dioksini /dioksini/(PCDDs), polihlorovani dibenzo-p-furani /furani/-(PCDFs), i policiklični aromatični ugljovodonici(PAH)).

2.6.1 POPs pesticidi

U Crnoj Gori iz grupe organohlorinih pesticida u upotrebi su bili aldrin, dieldrin, endrin, toksafen, lindan i endosulfan.

Dihlorofenil-trihloroetan (DDT) je korišćen za suzbijanje komarca malaričara na teritoriji opštine Podgorica oko 1946. Ovaj insekticid u većem obimu primjenjivan je tokom 1956. i 1957. na teritorijama opština Podgorica, Nikšić, Danilovgrad, Cetinje, Ulcinj i Tivat za suzbijanje gubara u hrastovim šumama. Za ove svrhe na područjima opština Cetinje, Podgorica i Nikšić na površini od 21 011 ha potrošeno je u avionskom tretiranju 39 960kg DDT-a (1,9kg/ha). Ovi podaci se odnose na 1956. Tokom 1957. god. ova akcija je proširena i na opštine Tivat i Ulcinj, a površina koja je tretirana bila je 47 036ha i utrošeno je 78 070kg DDT-a (1,66kg/ha).

Na teritoriji opštine Berane za suzbijanje voluharica korišćeni su endrin i toksafen, dok je toksafen primjenjivan i za suzbijanje rutave bube (*Tropinota hirta*) i voćne ose (*Vespa* sp.). U ovoj opštini primjenjivani su aldrin i dieldrin kao zemljišni insekticidi. Navedeni insekticidi korišćeni su u periodu od 1968. do 1977.

U publikaciji Pregled sredstava za zaštitu bilja u Jugoslaviji, Glasnik zaštite bilja, br. 3-4 iz 1989. nema preparata iz grupe organohlorinih jedinjenja, osim lindana i endosulfana. Posljednja publikacija ovakve vrste koja se odnosila na Crnu Goru (između ostalih država) je „Pesticidi u poljoprivredi i šumarstvu u Srbiji i Crnoj Gori” iz 2004. godine, koju je izdalo Društvo za zaštitu bilja Srbije, a koja je izlazila na osnovu zvaničnih lista dozvoljenih aktivnih materija i preparata. U ovoj publikaciji na listi od organofosforinih preparata jedino su se nalazili lindan (korišćen za premazivanje trupaca) i endosulfan (primjena u poljoprivredi – voćarstvo kao insekticid).

Lindana nakon 2006. godine nije više bilo na tržištu. Ministarstvo zdravlja je u periodu od decembra 2007. (dan stupanja na snagu Zakona o hemikalijama „Službeni list CG”, br. 11/2007) do marta 2013. godine odobrilo uvoz 10 000 litara endosulfana (koncentracije 35%); 2009. godine (2.000 l); 2010. godine (2.000 l); 2011. godine (3.000 l); 2012. godine (2.000 l); 2013. godine (1.000 l), na osnovu Liste otrova razvrstanih u grupe („Sl. list SRJ”, br. 012/00-6), koja je donešena na osnovu člana 9 stav 4 Zakona o proizvodnji i prometu otrovnih materija („Sl. list SRJ”, br. 15/95). Navedeni zakon je stavljen van snage donošenjem Zakona o hemikalijama, koji je stupio na snagu 1. marta 2013. godine. Uvezeni endosulfan (35%) se koristio u svrhu dezinfekcije štala i podruma.

Na osnovu Zakona o sredstvima za zaštitu bilja objavljuje se lista aktivnih materija dozvoljenih za primjenu u poljoprivredi u Crnoj Gori. Lista aktivnih materija se objavljuje svake godine. Prva je objavljena 2009. godine u „Službenom listu CG”, br. 70/2009 i svake naredne godine od tada. Listu aktivnih materija objavljuje Fitosanitarna uprava Crne Gore. U skladu sa ovom Listom vrši se uvoz sredstava za zaštitu bilja u Crnu Goru, te analogno činjenici da nema proizvodnje sredstava za zaštitu bilja, u upotrebi se nalaze samo uvezena

sredstava za zaštitu bilja koji se strogo kontrolišu. Lista aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja za 2012. („Sl. list CG" br.14/12) ne sadrži nijednu aktivnu materiju koja se ubraja u POPs pesticide.

Kontrola upotrebe sredstava za zaštitu bilja (pesticida) vrši se sprovođenjem Programa monitoringa rezidua sredstava za zaštitu bilja koji se donosi svake godine. Sve navedene aktivne materije nalaze se na listi za sprovođenje monitoringa rezidua pesticida. Program se sprovodi u cilju procjene ugroženosti zdravlja stanovništva, a u skladu sa propisanim nivoima rezidua pesticida utvrđenih Pravilnikom o količinama pesticida, metala i metaloida i drugih otrovnih supstanci, hemioterapeutika, anabolika i drugih supstanci koje se mogu nalaziti u namirnicama („Službeni list SRJ", br. 5/92, 11/92 i 32/02) i Uredbom broj 396/2005 Evropskog parlamenta i savjeta od 23. februara 2005. o maksimalnom nivou rezidua pesticida u ili na hrani ili hrani za životinje biljnog ili životinjskog porijekla.

U Tabeli br. 13 prikazane su aktivne materije čiji se rezidui analiziraju u hrani u okviru Programa za sve navedene aktivne materije. Prema navedenom monitoringu obaveza je da se u hrani prati prisustvo i organohlornih pesticida. U Crnoj Gori monitoring se obavlja od 2009. godine i do sada u uzetim uzorcima nisu pronađeni ostaci organohlornih pesticida.

Tabela 13. Popis aktivnih supstanci iz grupe pesticida koji su svrstani u postojeane organske zagađujuće materije i godine zabrane njihovog korišćenja

Aktivna materija	Dozvoljen od	Zabranjen od
Aldrin	1958.	1972.
Hlordan	Nema podataka o upotrebi u Crnoj Gori	1971.
Hlordekon [CAS NO. 143-50-0] Pesticid		
Dieldrin	1958.	1972.1972.
Endrin	1957 (od 1971 samo kao rodenticid)	29.05.1989.
Heptahlor	Nema podataka o upotrebi u Crnoj Gori	7/1973
HCB	1962. - Nema podataka o upotrebi u Crnoj Gori	11.07.1980.
Alfa Heksahlorcikloheksan	1944.	1972.
Beta Heksahlorcikloheksan	1944.	1972.
Gamma hexachlorocyclohexane - Lindan [CAS NO. 58-89-9]	1944.	Farmaceutski proizvod- Koristi se kao pomoćno sredstvo kod tretmana vaški i šuge Posle 2006. godine ga nije bilo na tržištu CG.
Mireks	Nije bio dozvoljen za upotrebu u CG	
Tehnički endosulfan i njegovi srodni izomeri	1944.	
Toksafen	1957.	27.04.1982.

U Crnoj Gori postoje svi neophodni kapaciteti za organizovanje monitoringa POPs pesticida u uzorcima biljaka i biljnih proizvoda, hrane, vode i zemljišta uz djelimičnu dopunu odgovarajuće zakonske regulative i osiguranje finansijskih sredstava. Na području Crne Gore nikada nije postojala proizvodnja pesticida, niti se ona planira u skoroj budućnosti. Podaci o korišćenim pesticidima i/ili aktivnim supstancama ili ne postoje ili nisu dostupni. Takođe ne postoji uvoz i izvoz POPs pesticida. Uvoz gotovih formulacija sredstava za zaštitu bilja (pesticida) koje su registrovane za primjenu odobrava Fitosanitarna uprava. Na graničnim prelazima nalazi se nadležna fitosanitarna inspekcija koja na osnovu propisanih uslova i registra odobrava uvoz pesticida. U inventaru POPs pesticida nijesu utvrđene kontaminirane lokacije niti zalihe POPs pesticida.

2.6.2 Polihlorovani bifenili (PCB)

Polihlorovani bifenili (PCB) su organohlorna sintetička jedinjenja koja pripadaju grupi industrijskih dugotrajnih zagađujućih materija. Crna Gora je ratifikovala Konvenciju o prekograničnom zagađivanju vazduha na velikim udaljenostima sa 3 protokola od kojih je jedan Protokol o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama. POPs protokol koji ima strožije odredbe kada je PCB u pitanju tj. države potpisnice se obavezuju da eliminišu upotrebu PCB u opremi (transformatori, kondenzatori i sl.) koja sadrži više od 5 dm³ ili koncentraciju jednaku ili veću od 0.005% PCB najkasnije do 31. decembra 2015. kada su u pitanju zemlje sa ekonomijom u tranziciji.

PCB se nisu nikad proizvodili na teritoriji Crne Gore, ali je postojala proizvodnja i remont opreme koja sadrži PCB u fabrici „19 decembar” u Podgorici (transformatori i kondenzatori), zbog čega su se uvezile tečnosti koje sadrže PCB. Podaci o količinama PCB otpada i opreme kontaminirane sa PCB koja je u upotrebi nalaze se u NIP-u za period 2014-20121.

Upotreba PCB-a zakonski je dopuštena samo u zatvorenim sistemima (kao dielektrici u transformatorima i kondenzatorima). Buduće korišćenje opreme s PCB-ima će biti ograničeno u skladu sa zabranom uvoza PCB-a i opreme, kao i planom postupne zamjene opreme u skladu sa Stokholmskom konvencijom. Naime, saglasno Stokholmskoj konvenciji, koja nalaže da se do 2025. god. ukloni oprema koja sadrži PCB-e potrebno je preduzeti mjere prevencije u upotrebi PCB-a kao što su:

1. uvođenje kontrole i nadzora pri uvozu u zemlju opreme i uređaja koji mogu sadržati PCB-e i
2. izrada vremenskog plana zamjene - strategije zamjene postojeće opreme koja je u funkciji, vodeći računa o starosti opreme, i privredno-ekonomskoj situaciji u Crnoj Gori, kao i evropskim propisima koji regulišu rokove zamjene uređaja s PCB-ima.

2.6.3 Uvoz i izvoz PCB-ija

U Crnoj Gori se dok je bila dio SFR Jugoslavije (do 1991.), oprema koja sadrži PCB-e, kondenzatori i transformatori, najvećim dijelom nabavljala/uvozila iz slovenačke fabrike ISKRA – Semič, srpskih fabrika MINEL - Ripanj i AVALA – Beograd, iz bivšeg SSSR-a i bivšeg DDR-a kao i od drugih evropskih i svjetskih proizvođača (ASEA - Švedska). Uređaji koji su nabavljani iz Slovenije i Srbije nijesu se evidentirali kao uvoz opreme, pa stoga nije moguće utvrditi koja količina te opreme je tada nabavljena/uvezena u Crnu Goru. Svi podaci o uvozu opreme sa PCB nalazili su se kod Savezne carinske službe (do 2003.) koja je vršila kontrolu uvoza.⁴

Uvoz tečnosti koje sadrže PCB, od 2000-te godine je zabranjen jer se PCB nalazi na spisku otrova čija su proizvodnja, promet i korišćenje zabranjeni („Sl.list SRJ” 12/00).⁵ Takođe, prema važećim propisima Crne Gore zabranjen je uvoz opasnog otpada u Crnu Goru, kao i polovne električne i elektronske opreme, što uključuje i uvoz polovne opreme sa PCB-em. U Crnu Goru se ne uvozi otpad koji sadrži PCB jedinjenja.

Kada je riječ o izvozu, s obzirom da Crna Gora ne proizvodi PCB jedinjenja niti opremu koja sadrži PCB-e, jasno je da ne postoji izvoz robe koja sadrži PCB-e, osim u slučajevima kada se oni u skladu sa Bazelskom konvencijom šalju na uništavanje kao opasni otpad. S tim u vezi, Vlada Crne Gore je u toku 2007. iz Kombinata aluminijama Podgorica izvršila je izvoz 65 600 kg otpadnih PCB transformatora, 24 020 kg otpadnih PCB kondenzatora, 36 080 kg zemlje zagađenje PCB uljem, 1260 kg otpadnih metalnih buradi i 81 200 kg otpadnog PCB ulja. Otpadni transformatori i kondenzatori izvezeni su u Njemačku i isti su pripremljeni u postrojenje za obradu otpada Envio Recycling GmbH & Co KG u Dortmundu. Čvrsti otpad i ulje zagađeno PCB predati su postrojenju za obradu otpada Fernwarme GmbH u Beču.

Pivara Nikšić „Trebjesa“ a.d. u toku 2009. god. izvršila je izvoz 1422,50 kg PCB otpada u Njemačku i isti je pripremljen u postrojenje za obradu otpada Envio Recycling GmbH & Co KG u Dortmundu.

U laboratoriji bivšeg Remontnog zavoda "Sava Kovačević" u Tivtu postojale su znatne količine hemikalija i raznog hemijskog opada (koncentrovane neorganske kisjelie, cijanidi i sl.) u količinama od cca 15 000 kg, koje su u skladu sa Bazelskom konvencijom izvezene u Beč, gdje je izvršeno uništavanje-neutralizacija.

---

⁴ Za period od 1991. do danas takođe nije moguće dobiti podatke o eventualnom uvozu opreme koja sadrži PCB-e. Naime, carinska tarifa, putem koje se mogu dobiti podaci o uvozu neke robe u CG, nema poseban tarifni broj za transformatore/kondenzatore punjene PCB-ima, pa stoga nema podataka o količinama uvezene opreme s PCB-ima od 1991. godine do danas. Međutim, postoji carinska tarifa za otpadna ulja: 2710 91 00 koja sadrže polihlorovane bifenile (PCBs), polihlorovane terfenile (PCTs) ili polibromovane bifenile (PBBs), kao i za mješavine i preparate koji sadrže oksiran (etilen oksid), polibromovane difenile (PBBs), polihlorovane difenile (PCBs), polihlorovane trifenile (PCTs) ili tris (2,3 – dibromopropil) fosfate.

⁵ O uvozu PCB-a zbog kratkog vremenskog roka i složenosti sistema praćenja uvoza neke robe putem carinskog tarifnog broja, dobijeni su podaci o uvezenim količinama polihlorovanih bi/terfenila za period od 1991. godine do 2000. godine koji su navedeni kao podaci o uvozu PCB-a. Naime, u carinskoj tarifi isti je tarifni broj za polihlorovane bifenile zajedno s polihlorovanim terfenilima (PCT) i polibromiranim bifenilima (PBB), pa se pomoću tog broja mogu dobiti informacije o količinama koje su uvezene u CG.

2.6.4 Heksabromodifenil etar i Heptabromodifenil etar

Heksabromodifenil etar i heptabromodifenil etar se koriste za suzbijanje plamena. Heksa i hepta-BDE su glavne komponente komercijalnog oktabromodifenil etra. Okta-BDE se nije proizvodio u Crnoj Gori. Međutim, vjerovatno je da proizvodi, kao što su električni i elektronski aparati, pjene za štampane elektronske ploče i djelovi automobila (ABS plastika) koji su uvezeni u Crnu Goru sadrže okta-BDE. Nema informacija o prisustvu okta-BDE u proizvodima na tržištu, kao ni o otpadu koji sadrži okta-BDE u Crnoj Gori.

2.6.5 Tetrabromodifenil etar i Pentabromodifenil etar

Tetrabromodifenil etar i pentabromodifenil etar koriste se za inhibiciju ili spriječavanje organskih materija i zato se koriste kao aditivi za suzbijanje vatre. Tetra i penta BDE su glavne komponente komercijalnog pentabromodifenil etra. Penta-BDE se nije proizvodio u Crnoj Gori. Nema informacija o prisustvu penta-BDE u proizvodima na tržištu. Međutim, vjerovatno je da se proizvodi, kao što su poliuretanske pjene, uvezene u Crnu Goru i otpad koji ide uz to, odlažu na deponijama. Nema informacija o skladištenju i otpadu koji sadrži penta-BDE.

Poliuretanska pjena se ne reciklira u Crnoj Gori. Trenutno proizvodnja, upotreba, uvoz i izvoz penta-BDE nije zakonski regulisana.

2.6.6 Dihlorofenil-trihloroetan (DDT)

DDT-a se na teritoriji Crne Gore nikad nije proizvodio. Primjenjivan je posle II Svjetskog rata u suzbijanju komaraca malaričara u Podgorici, okolini Skadarskog jezera i okolini rijeke Bojane. 50-ih godina se koristio za suzbijanje gubara u šumama i voćnjacima, a od 1972. godine je zabranjena upotreba u poljoprivredi. Dosadašnjim monitoringom zemljišta, voda, mora i biološkog materijala, nije utvrđeno prisustvo DDT-a i njegovih metabolita, osim povremeno u tragovima na granici detekcije instrumentalne opreme.

2.6.7 PFOS – Perfluorooktan sulfonska kiselina, njene soli i Perfluorooktan sulfonil fluorid

PFOS se proizvodi kao proizvod nenamjerne degradacije povezanih antropogenih hemikalija. Ova supstanca ima široku upotrebu u električnim i elektronskim djelovima, u proizvodnji poluprovodnika, proizvodnji slika, hidrauličnih tečnosti i tekstila. Upotreba PFOS i njenih soli u Crnoj Gori nije poznata.

2.6.8 Nenamjerna proizvodnja i ispuštanje HCB-a, PECB, PCB i PCDD/PCDF

Kategorija nenamjerno stvorenih POPs hemikalija obuhvata: heksahlorbenzen (HCB), pentahlorbenzen (PeCB), Polihlorovane bifenile (PCB) Polihlorovane dibenzo-p-dioksine (PCDD) i dibenzofurane(PCDF) koji se nenamjerno formiraju i ispuštaju u životnu sredinu iz

antropogenih izvora. Uredbom o graničnim vrijednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora („Službeni list CG” br.10/2011) utvrđena je opšta granična vrijednost emisije polihlorovanih dibenzodioksina (PCDD) i polihlorovanih dibenzofurana (dioksini i furani) koja iznosi 0,25 µg/m³ za maseni protok i 0,1µg/m³ za masenu koncentraciju, s tim da se masa dioksina i furana izražava proizvodom mase i faktora ekvivalencije toksičnosti.

Ratifikacijom Konvencije o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima (CLRTAP) Crna Gora je u obavezi da ažurira Inventar emisija gasova koji uključuje i procjenu emisija HCB. Podaci iz nacionalnog inventara emisija za 2010. godinu pokazuju da je u Crnoj Gori tokom 2010. emitovano 22.34 t dugotrajnih organskih zagađujućih supstanci. (procijenjene emisije) od čega je 4.22g I-Teg PCDD/PCDF-a , 0.01 t HCB-a, 0.001 t PCB.

U Crnoj Gori najveći izvor emisija je sagorijevanja goriva u energetskim postrojenjima, procesa prerade metala (gvožđa, aluminijuma) u visokim i kupolnim pećima, livenje legura, nekontrolisani procesi gorenja na odlagalištima komunalnog i drugog otpada i drugi nekontrolisani procesi gorenja, saobraćaj, sušare mesa i duvana i sagorijevanje ogrijevnog drveta koje je u Crnoj Gori dominantni vid grijanja u zimskoj sezoni. Pored navedenih izvora treba navesti i druge izvore kao što su: postupci izbeljivanja pulpe (nekadašnja fabrika u Beranama), proizvodnja boja i lakova, proizvodnja pesticida, cementa, opeke, asfaltnih mješavina, spaljivanje kanizacionog mulja, proizvodnja PVCa, spaljivanje medicinskog otpada, požari i eksplozije materijala koji sadrže hlor i emisija iz dizel motora.

2.6.8 Pentahlorobenzen PeCB

Pentahlorobenzen se koristi u PCB proizvodima, kao fungicid, za suzbijanje plamena i kao hemijski intermedijer prije proizvodnje kvintozena. Takođe se proizvodi tokom sagorijevanja u termalnim i industrijskim procesima, a javlja se i kao nečistoća u rastvaračima ili pesticidima. Glavni izvor nenamjernog ispuštanja može biti spaljivanje, posebno nekontrolisano.

III)

**HEMIKALIJE KAO FAKTOR RIZIKA PO
ŽIVOTNU SREDINU**

Zaštita od zagađenja nekih od djelova životne sredine ima direktan efekat na zaštitu zdravlja ljudi, kao na primjer vazduh, voda za piće ili voda za kupanje, dok neki drugi djelovi imaju indirektan uticaj na ljudsko zdravlje, kao npr. zemljište, priroda, šume i more. Zbog toga je potrebno posebnu pažnju posvetiti onim područjima koja imaju direktan uticaj, a to su:

- Zaštita zdravlja i životne sredine od štetnih efekata hemikalija u vazduhu;
- Zaštita zdravlja i životne sredine od štetnih efekata hemikalija u zemljištu;
- Zaštita zdravlja i životne sredine od štetnih efekata hemikalija u vodi (uključujući morski ekosistem);
- Zaštita zdravlja i životne sredine od hemikalija koje su postale otpad.

3.1 STANJE ZAGAĐENOSTI VAZDUHA NA TERITORIJI CRNE GORE

Kontrola kvaliteta vazduha vrši se u cilju utvrđivanja nivoa zagađenosti vazduha i ocjene uticaja zagađenog vazduha na zdravlje ljudi, životnu sredinu i klimu, kako bi se preduzele mjere u cilju zaštite životne sredine, zdravlja ljudi i materijalnih dobara.

DOO Centar za ekotoksikološka ispitivanja Podgorica (CETI), realizovao je ispitivanje kvaliteta vazduha u Crnoj Gori u skladu s Programom kontrole kvaliteta vazduha Crne Gore u 2013, izrađenog od strane Agencije za zaštitu životne sredine, a koji je na prijedlog Ministarstva održivog razvoja i turizma usvojila Vlada Crne Gore. Program monitoringa vazduha obuhvata mjerenje koncentracije polutanata u vazduhu na automatskim stacionarnim stanicama u okviru Državne mreže za praćenje kvaliteta vazduha. Tip stanice i vrsta mjerenja propisani su Uredbom o uspostavljanju mreže mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha ("Službeni list CG", br. 44/10 i 13/11), u skladu sa uspostavljenim zonama kvaliteta vazduha.

Programom je obuhvaćeno *sistematsko mjerenje imisije zagađujućih materija u vazduhu na automatskim mjernim stanicama*.

Državna mreža za praćenje kvaliteta vazduha u 2013.godini sastojala se od sedam stacionarnih stanica raspoređenih u naseljenom i ruralnom području Crne Gore.

Tabela 14. Raspored mjernih stanica za praćenje kvaliteta vazduha

Red. broj	Naziv stanice	Zona	Vrsta mjernog mjesta	Zagađujuće materije koje se mjere
1	Nova Varoš	Južna zona	UT	NO, NO ₂ , NO _x , CO, Benzen, PM ₁₀ i Pb, BaP u njima
2	Bar 2	Južna zona	UB	NO, NO ₂ , NO _x , CO, Benzen, SO ₂ , O ₃ , PM _{2.5} , PM ₁₀ i Pb, As, Cd, Ni i BaP u njima
3	Nikšić 2	Južna zona	UB	NO, NO ₂ , NO _x , CO, Benzen, SO ₂ , O ₃ , PM _{2.5} , PM ₁₀ i Pb, As, Cd, Ni i BaP u njima
4	Pljevlja	Sjeverna zona	UB	NO, NO ₂ , NO _x , SO ₂ , PM _{2.5} , PM ₁₀ i Pb, As, Cd, Ni i BaP u njima
5	Tivat	Zona	UB	PM _{2.5}

		održavanja		
6	Gradina	Sjeverna zona	SB	NO, NO ₂ , NO _x , SO ₂ , O ₃
7	Golubovci	Južna zona	SB	NO, NO ₂ , NO _x , SO ₂ , O ₃

Statistička obrada i analiza rezultata mjerenja vršena je prema:

- *Uredbi o utvrđivanju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta vazduha ("Sl.list Crne Gore, br. 25/12)*
- *Pravilniku o načinu i uslovima praćenja kvaliteta vazduha („Sl.list Crne Gore“, br.21/11 od 21.04.2011.god.)*

Rezultati mjerenja u 2013. pokazuju da se javljaju slični problemi zagađenja vazduha kao i u prethodnim godinama.

1. Svi rezultati mjerenja sumpor dioksida posmatrani su u odnosu na propisanu legislativu, upoređeni sa:

- propisanim graničnim vrijednostima za jednočasovne srednje vrijednosti (350µg/m³, ne smije se prekoračiti više od 24 puta u toku godine), i srednje dnevne vrijednosti (125µg/m³, ne smije se prekoračiti više od tri puta u toku godine),
- gornjom granicom ocjenjivanja, koja predstavlja propisani nivo ispod koga se ocjenjivanje kvaliteta vazduha može vršiti kombinacijom mjerenja i metoda modeliranja (60% dnevne granične vrijednosti ne smije se prekoračiti više od tri puta u toku godine,
- donjom granicom ocjenjivanja, koja predstavlja propisani nivo ispod kojeg se metode modeliranja i objektivne procjene mogu koristiti kao isključiv izvor podataka za ocjenjivanja kvaliteta vazduha (40% dnevne granične vrijednosti ne smije se prekoračiti više od tri puta u toku godine).

Na stacionarnoj stanici u Pljevljima (urbana pozadinska stanica) jedna srednja časovna vrijednost sumpor dioksida je tokom 2013 bila iznad propisane granične vrijednosti od 350 µg/m³ dok su sve srednje dnevne vrijednosti bile ispod 125 µg/m³. Na ovom mjernom mjestu gornju granicu ocjenjivanja srednje dnevne vrijednosti sumpor dioksida su prelazile 18 dana, a donju granicu 50 dana. Dozvoljeni broj prekoračenja u oba slučaja je tri, samim tim srednje dnevne vrijednosti su na mjernoj stanici u Pljevljima prekoračivale i gornju granicu ocjenjivanja za zaštitu zdravlja. Srednja godišnja vrijednost na ovoj mjernoj stanici takođe je bila iznad donje granice ocjenjivanja.

Imisijske koncentracije sumpor dioksida na mjernim stanicama u Baru i Nikšiću (urbane pozadinske stanice), kao jednočasovne srednje i srednje dnevne vrijednosti su bile značajno ispod propisanih imisionih graničnih vrijednosti, odnosno donje granice ocjenjivanja za zaštitu zdravlja.

Na mjernoj stanici Gradina (pozadinska ruralna stanica) sve koncentracije sumpor dioksida su ispod propisanih graničnih vrijednosti i donje granice ocjenjivanja.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

2. Rezultati mjerenja azot dioksida (kao jednočasovne srednje i srednje godišnje vrijednosti) na svih šest mjernih mjesta bile su ispod propisanih graničnih vrijednosti. Na stacionarnim stanicama u Baru, Pljevljima, Golubovcima i Gradini nije bilo časovnih prekoračenja propisanih graničnih vrijednosti, kao ni granica ocjenjivanja.

Broj prekoračenja donje granice ocjenjivanja u Nikšiću je jedanaest, ispod tolerantnog nivoa, odnosno ispod donje granice ocjenjivanja.

Donju granicu ocjenjivanja (50% granične vrijednosti), jednočasovne srednje vrijednosti, u Podgorici na stanici Nova Varoš, prekoračivale su u 18 mjerenja. Propisani broj prekoračenja je 18 i samim tim na ovoj lokaciji kvalitet vazduha ocjenjivan sa aspekta sadržaja azot dioksida, je na nivou donje granice ocjenjivanja za zaštitu zdravlja.

3. Srednje dnevne vrijednosti PM₁₀ na mjernom mjestu Podgorica-Nova Varoš su 64 dana prevazilazile propisanu graničnu vrijednost (50µg/m³), odnosno 19 dana, granicu tolerancije. Dozvoljeni broj prekoračenja u oba slučaja je 35 puta tokom godine, odnosno prevazilazi graničnu vrijednost, ali je ispod granice tolerancije.

Pedeset dana srednje dnevne vrijednosti PM₁₀ čestica su na mjernom mjestu u Baru prevazilazile propisanu graničnu vrijednost, a trinaest dana granicu tolerancije za 2013.godinu, to jest broj prekoračenja je ispod propisanog tolerantnog nivoa.Srednja vrijednost na godišnjem nivou je bila ispod propisane granične vrijednosti.

Sto četiri dana srednja dnevna vrijednost PM₁₀ je na lokaciji u Nikšiću prevazilazila propisanu normu od 50 µg/m³, a granicu tolerancije 42 dana u toku 2013 godine.U oba slučaja, prevazilazi propisani broj prekoračenja (ne smije biti prekoračenja preko 35 godišnje), odnosno granicu tolerancije za zaštitu zdravlja. Srednja godišnja vrijednost PM₁₀ čestica takođe prelazi graničnu vrijednost i granicu tolerancije na ovoj lokaciji.

Srednja dnevna vrijednost PM₁₀ u Pljevljima 177 dana prevazilazila je propisanu graničnu vrijednost.Granicu tolerancije srednja dnevna vrijednost je prevazilazila 85 dana. Srednja godišnja vrijednost PM₁₀ čestica prevazilazi granicu tolerancije na ovoj lokaciji.

Na osnovu ovih rezultata može se konstatovati da je veliko opterećenje ambijentalnog vazduha za ovaj polutant na ovoj lokaciji, koje prelazi sve propisane granične vrijednosti i granice tolerancije.

Prekoračenje gornje granice ocjenjivanja za zaštitu zdravlja u 2013.god. na mjernom mjestu Pljevlja-centar je 83.38%, a na mjernom mjestu Nikšić 52.67%.U Podgorici je učestalost prekoračenja gornje granice ocjenjivanja 41.80%, Baru 46.54%. Srednje dnevne vrijednosti PM₁₀ čestica su tokom četvorogodišnjeg kontinualnog mjerenja prevazilazile gornje i donje granice ocjenjivanja za zaštitu zdravlja na lokacijama u Pljevljima, Nikšiću, Podgorici i Baru.

4. Srednja vrijednost PM_{2.5} u Baru, na godišnjem nivou, je bila ispod propisane granične vrijednosti ali prevazilazi donju granicu ocjenjivanja (50% granične vrijednosti).

U Nikšiću srednja vrijednost PM_{2.5} na godišnjem nivou je bila iznad propisane granične vrijednosti, samim tim iznad granične vrijednosti i gornje granice ocjenjivanja (70% granične vrijednosti), a ispod granice tolerancije za 2013 godinu od 28 µg/m³.

U Pljevljima srednja vrijednost PM_{2.5} na godišnjem nivou je bila iznad propisane granice tolerancije.

Na lokaciji u Tivtu srednja vrijednost PM_{2.5} na godišnjem nivou je bila ispod propisane granične vrijednosti ali prevazilazi donju granicu ocjenjivanja.

5. Jedan od pokazatelja negativnog uticaja saobraćaja na kvalitet vazduha urbanih zona su visoke koncentracije polcikličnih aromatičnih ugljovodonika, markera benzo (a) pirena i samog benzo (a) pirena, čija srednja godišnja vrijednost u Podgorici, Nikšiću i Pljevljima prevazilazi propisanu ciljnu vrijednost. Na ovim lokacijama, kao i u Baru koncentracija ovog polutanata prevazilazi gornje granice ocjenjivanja za zaštitu zdravlja.

6. Maksimalne dnevne osmočasovne srednje vrijednosti ozona su trideset puta u Nikšiću i Baru prekoračile propisanu ciljnu vrijednost. Ciljna vrijednost, sa aspekta zaštite zdravlja ljudi od 120µg/m³ ne smije biti prekoračena više od 25 puta tokom kalendarske godine.

7. Sve maksimalne osmočasovne srednje vrijednosti ugljen monoksida, na svim mjernim mjestima (Bar, Podgorica, Nikšić) tokom 2013 godine su bile ispod propisanih graničnih vrijednosti i donje granice ocjenjivanja za zaštitu zdravlja.

Glavni uzroci prekomjernog zagađenja vazduha na području Crne Gore su:

- mala ložišta za grijanje stambenog i poslovnog prostora u aglomeracijama gdje tokom sezone grijanja dolazi do zagađenja vazduha česticama i sumpor dioksidom prvenstveno u Pljevljima,
- rad industrijskih postrojenja,
- intenzivan saobraćaj u urbanim naseljima, te blizina industrije gradskim sredinama najviše doprinose zagađenju vazduha lebdećim česticama,
- saobraćaj u urbanim središtima, koji u najvećoj mjeri doprinosi zagađenju vazduha azotovim oksidima,
- zagađenje prizemnim ozonom u ljetnom periodu na području velikog dijela Crne Gore,
- zagađenje benzo (a) pirenom.

Rezultati programa monitoringa kvaliteta vazduha pokazuju da je potrebno uložiti velike napore u implementaciju svih direktiva o kvalitetu vazduha, budući jer da to zahtijeva velike investicije, između ostalog i od strane privrednih društava. Postojeći sistem praćenja i strukture zadužene za prikupljanje i obradu podataka kao i za buduće izvještavanje prema Evropskoj Komisiji je takođe potrebno ojačati. Bilo bi poželjno i proširiti mrežu stanica za praćenje, naročito u zagađenim oblastima. U tom kontekstu valja napomenuti da su nadležni organi u okviru Akcionog dokumenta IPA 2014 aplicirali za dobijanje sredstva potrebnih za nabavku dodatnih mjernih stanica za praćenje kvaliteta vazduha. U svakom slučaju, u narednom periodu monitoring treba orijentisati na utvrđivanje porijekla čestica. Naime, putem analize hemijskog sastava praškastih materija treba utvrditi doprinos različitih izvora zagađenja i njihovu raspodjelu. Bilo bi poželjno uspostavljanje mreža za praćenje kvaliteta

vazduha na lokalnom nivou, kao i za praćenje industrijskog zagađenja i monitoring aerozagađenja na prometnim saobraćajnicama na lokalnom nivou.

3.2 STANJE ZAGAĐENOSTI ZEMLJIŠTA NA TERITORIJI CRNE GORE

Program ispitivanja sadržaja opasnih i štetnih materija u zemljištu urađen u skladu sa Zakonom o životnoj sredini ("Sl. list RCG", br. 48/08), Zakonom o poljoprivrednom zemljištu ("Sl. list RCG", br. 15/92, 59/92, 27/94) i Pravilnikom o dozvoljenim koncentracijama štetnih i opasnih materija u zemljištu i metodama za njihovo ispitivanje ("Sl. list RCG", br.18/97) i koji se takođe usklađuje sa zahtjevima Agencije EU u Kopenhagenu, realizuje se od 1998 godine. Cilj programa je utvrđivanje sadržaja opasnih i štetnih materija u zemljištu kao segmentu životne sredine (u neposrednoj blizini deponija, trafostanica, saobraćajnica, industrijskih zona, aerodroma, kao i u naseljenim mjestima sa posebnim akcentom na dječija igrališta i parkove), radi preduzimanja mjera njegove zaštite, očuvanja i poboljšanja.

U 2013. uzorkovanje zemljišta obavljeno je u blizini 10 gradskih naselja u Crnoj Gori. U ovim uzorcima je izvršena analiza na moguće prisustvo opasnih i štetnih neorganskih materija: kadmijum (Cd), olovo (Pb), živa (Hg), arsen (As), hrom (Cr), nikal (Ni), fluor (F), bakar (Cu), cink (Zn), bor (B), kobalt (Co) i molibden (Mo) kao i toksičnih i kancerogenih organskih materija: policiklični aromatični ugljovodonici (PAH), polihlorovani bifenili i trifenili (PCBs i PTCs) za svaki od kongenera (28, 52, 101, 118, 138, 153 i 180), organokalajna jedinjenja (TBT, TMT), pesticidi te dioksini i furani. Rezultati analize tumačeni su poređenjem sa maksimalno dozvoljenim koncentracijama (u daljem tekstu MDK) koje su normirane Pravilnikom o dozvoljenim koncentracijama štetnih i opasnih materija u zemljištu i metodama za njihovo ispitivanje ("Sl. list RCG", br.18/97).

Postoji nekoliko putanja kojima zagađivači iz zemljišta mogu dospjeti u ljudski organizam. Najvažnija od tih putanja jeste zemljište→uobičajene ljudske aktivnosti, kada čovjek dolazi u kontakt sa zemljištem boraveći u parkovima, na igralištima, stambenim zonama, industrijskim, komercijalnim i drugim objektima. Druga po značaju je putanja zemljište→korisne biljke→čovjek kada čovjek dolazi u dodir sa kontaminantima posredno, preko biljaka koje gaji na zagađenim zemljištima. Značaj poznavanja kvaliteta zemljišta sa stanovišta sadržaja organskih i neorganskih kontaminanata ogleda se u mogućnosti procjene rizika, lociranja i sanacije mogućih zagađenih oblasti.

S tim u vezi, Programom monitoringa u 2013. obuhvaćeno je uzorkovanje odnosno analiza zemljišta koje je pod uticajem emisija iz atmosfere (emisija iz različitih industrijskih tehnoloških procesa, emisija uslijed sagorijevanja fosilnih goriva u industriji, individualnih i lokalnih kotlarnica). Obuhvaćene su sljedeće lokacije: Srpska (KAP), Rubeža (Željezara), Golija (uništavanje municije) i Komini (TE Pljevlja).

Povećan sadržaj poliaromatskih ugljovodonika u zemljištu uzorkovanim u naselju Srpska posljedica je emisije iz KAP-a i asfaltne baze. Povećan sadržaj fluorida u odnosu na druge lokacije u Crnoj Gori (u skoro svim analiziranim uzorcima zemljišta je povećan sadržaj fluora) je najvjerovatnije posledica rada elektrolize.

U naselju Rubeža sadržaj olova, hroma, nikla, fluora i cinka prevazilazi vrijednosti normirane Pravilnikom (50 mg/kg za Pb, 50 mg/kg za Cr i Ni, 300 mg/kg za F, 300 mg/kg za Zn). Sadržaj poliaromatskih ugljovodonika te sadržaj PCB kongenera (PCB 149, PCB 153, PCB 138 i PCB 180) prelazi Pravilnikom normirane vrijednosti (0.6 mg/kg za PAH, 0.004 mg/kg za PCB kongenere).

U uzorku zemljišta uzorkovanom na Goliji sadržaj neorganskih i organskih parametara ne prevazilazi MDK normirane Pravilnikom.

Rezultati analize pokazuju da nema povećanog sadržaja opasnih i štetnih materija u uzorku zemljišta na lokaciji Komini, koji bi mogao biti uzrokovan radom TE Pljevlja.

Uticaj emisije od motornih vozila koji koriste naftu i derivate sagledan je kroz analize 5 uzoraka zemljišta pored odabranih saobraćajnica, i to: Berane-Rožaje u opštini Berane, Vilići - pored saobraćajnice prema Đurđevića Tari, pored saobraćajnice NK-PG u Nikšiću, pored saobraćajnice ka Đurđevića Tari-Žabljak, Trebaljevo- obradivo zemljište pored saobraćajnice.

Na skoro svim lokacijama (osim Vilića) sadržaj fluora od neorganskih polutanata je iznad MDK, dok je sadržaj ostalih neorganskih zagađivača ispod MDK. U uzorku poljoprivrednog zemljišta uzorkovanom na lokaciji pored saobraćajnice NK-PG sadržaj poliaromatskih ugljovodonika, kao i sadržaj svih PCB kongenera prevazilazi Pravilnikom normirane vrijednosti (0.6 mg/kg za PAH, 0.004 mg/kg za PCB kongenere). Na svim ostalim lokacijama sadržaj organskih zagađivača je ispod MDK.

Potencijalno zagađenje zemljišta zbog neselektovanog i nepropisno odloženog industrijskog ili komunalnog otpada sagledano je kroz fizičko-hemijsku analizu zemljišta uzorkovanog u blizini deponija komunalnog otpada u Žabljaku i Bijelom Polju, deponije industrijskog otpada Željezare u Nikšiću, Rudnika Brskovo u Mojkovcu, kao i Jalovišta i Gradca u Pljevljima.

Uticaj deponije na sadržaj zagađivača u zemljištu uzorkovanom u neposrednoj blizini deponije u Žabljaku sagledao se kroz povećan sadržaj npr. kadmijuma.

U uzorku zemljišta uzorkovanom na deponiji Željezare sadržaj kadmijuma, olova, žive, hroma, nikla, fluora, bakra, cinka, bora i molibdena prevazilazi vrijednosti normirane Pravilnikom (2 mg/kg za Cd, 50 mg/kg za Pb, 1.5 mg/kg za Hg, 50 mg/kg za Cr i Ni, 300 mg/kg za F, 100 mg/kg za Cu, 300 mg/kg za Zn, 5 mg/kg za B i 10 mg/kg za Mo). Sadržaj poliaromatskih ugljovodonika te sadržaj svih PCB kongenera i organokalajnih jedinjenja (monobutil-tin, dibutil-tin, tributil-tin i monooktil-tin), na ovoj lokaciji, prelazi Pravilnikom normirane vrijednosti (0.6 mg/kg za PAH, 0.004 mg/kg za PCB kongenere, 0.005 mg/kg za Organokalajna jedinjenja).

U uzorku poljoprivrednog zemljišta uzorkovanom u blizini flotacije rudnika Brskovo sadržaj kadmijuma, olova, žive, arsena, fluora, bakra, cinka i bora prevazilazi vrijednosti normirane Pravilnikom.

U uzorku zemljišta uzorkovanom na lokaciji Gradac – poljoprivredno zemljište pored jalovišta sadržaj kadmijuma, olova, arsena, fluora, bakra i cinka prevazilazi MDK normirane Pravilnikom.

U uzorku poljoprivrednog zemljišta uzorkovanom na lokaciji pored jalovišta TE Pljevlja sadržaj fluora prevazilazi MDK od 300 mg/kg koji je normiran Pravilnikom.

Sadržaj ostalih neorganskih i organskih toksikanata, na ovim lokacijama, je ispod vrijednosti normiranih Pravilnikom.

U blizini deponije Željezare, u okruženju od par stotina metara udaljenosti, nema poljoprivrednog zemljišta, te je uzorkovano zemljište udaljeno ~ 200 m od deponije Željezare ali koje nije namijenjeno poljoprivredi. Na toj lokaciji je utvrđen sadržaj hroma i nikla koji prevazilazi normirane vrijednosti, što ne predstavlja uticaj deponije. Sadržaj ostalih analiziranih parametara u ovom uzorku je ispod MDK normiranih Pravilnikom.

I u uzorku zemljišta uzorkovanom kod površinskog kopa rudnika Brskovo - manjem poljoprivrednom gazdinstvu, sadržaj kadmijuma, olova, žive, arsena, fluora, bakra i cinka prevazilazi vrijednosti normirane Pravilnikom, jer je za cijelo to područje karakterističan visoki sadržaj navedenih metala očigledno geohemijskog porijekla. Sadržaj ostalih analiziranih parametara je ispod MDK normiranih Pravilnikom.

Kroz fizičko hemijsku analizu triazina, ditiokarbamata, karbamata, hlorfenoksi i organohlornih pesticida uzoraka *poljoprivrednog zemljišta* sagledalo se moguće zagađenje zemljišta uzrokovano neadekvatnom upotrebom sredstava za zaštitu bilja. U nijednom od analiziranih uzoraka prisustvo navedenih grupa hemikalija nije prelazilo limite detekcije za ovu vrstu uzorka. Svakako je ovdje od izuzetnog značaja i period uzorkovanja.

Programom monitoringa u 2013. obuhvaćeno je ispitivanje i 10 uzoraka *zemljišta pored trafostanica* u gradovima: Podgorica, Berane, Pljevlja, Tivat i Ulcinj. Prisustvo PCB kongenera koncentracije iznad MDK je utvrđeno samo u uzorku zemljišta uzorkovanom na lokaciji trafostanica Rudeš-Crnogorski elektroprenos, u opštini Berane, gdje sadržaj, PCB-118, PCB-153, PCB-138 prevazilazi 0.004 mg/kg, koliko iznosi normirana vrijednost za ovaj parametar.

Programom u 2013. obuhvaćene su lokacije *dječijih igrališta* u Podgorici, Nikšiću, Tivtu i Pljevljima. U svim uzorcima zemljišta utvrđen je povećan sadržaj fluora, što je zapravo karakteristika zemljišta Crne Gore. U uzorku zemljišta uzorkovanom na lokaciji Dječije igralište-Njegošev park (Podgorica) sadržaj hroma i nikla (pored fluora) od neorganskih polutanata, prevazilazi MDK normirane Pravilnikom. U Tivtu je i ove godine sadržaj PAH-ova iznad MDK. Sadržaj ostalih polutanata je ispod MDK.

U 2013 godini analiza sadržaja dioksina realizovana je u ukupno 22 uzorka zemljišta. Najveći broj EU zemalja je realizovao monitoring utvrđujući koncentracije/sadržaj dioksina u različitim tipovima zemljišta i na osnovu toga odredio nivoe akcija. Naime, zavisno od toga da li se radi o ruralnom zemljištu, zemljištu koje je namijenjeno za stambeni prostor,

poljoprivrednom zemljištu ili pak industrijskom zemljištu uspostavljeni su nivoi za reagovanje.⁶

Najveća utvrđena vrijednost za PCDD/F Upper bound TEQ (pg/g) je 5.83 i to u uzorku zemljišta sa deponije željezare, dok su u svim drugim uzorcima te vrijednosti niže odnosno na nivou limita kvantifikacije. Dakle, sve dobijene vrijednosti za PCDD/F u uzorcima zemljišta uzorkovanim na lokacijama po programu monitoringa su u poređenju sa vrijednostima koje su date za PCDD/F u regulativi EU zemalja znatno niže. Iz svega ovoga vidi se da je svaki od ispitivanih uzoraka zemljišta po sadržaju PCDD/F bezbjedan sa stanovišta korišćenja istog kao zemljište za rekreativne svrhe, stambeno zemljište, sportske terene, igrališta, poljoprivredno zemljište.

Strateškim dokumentima iz oblasti životne sredine: Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore, Pravci razvoja Crne Gore ekološke države, Prostorni Plan Crne Gore do 2020. godine, definisano da je poljoprivreda (organska poljoprivreda, dobra poljoprivredna praksa i bezbjedan proizvod) zajedno sa turizmom i uslugama na samom vrhu prioriteta privrednog razvoja Crne Gore. Gazdovanje zemljištem na održiv način kako bi se očuvala njena sposobnost pružanja ekološke, ekonomske i društvene dobrobiti, a istovremeno sačuvala njena vrijednost za buduće generacije, podrazumijeva između ostalog i:

- sprječavanje pogoršanja statusa zemljišnih površina;
- ubranu redukciju (smanjenje) zagađenja opasnim supstancama kao i sprečavanje povećanja koncentracije zagađenja koje je rezultat uticaja aktivnosti čovjeka;
- prekid ili postepeno ukidanje ispuštanja, emisije i gubitaka prioriteta opasnih supstanci;
- strogu kontrolu odlaganja otpada, od momenta stvaranja, sakupljanja, transporta do, ali i poslije, konačnog adekvatnog odlaganja;
- smanjenje zagađenja životne okoline u industrijskim hot – spotovima;
- adekvatno i selektivno korišćenje đubriva i pesticida.

U tom smislu neophodno je:

- Uspostaviti sistem stroge kontrole odlaganja otpada, od momenta stvaranja, sakupljanja, transporta do konačnog odlaganja, u skladu sa zakonom
- Nastaviti sa realizacijom monitoringa zemljišta jer se njime detektuju, između ostalog, osnovni »proizvođači« POPs (dugotrajni organski zagađivači) u životnoj sredini u cilju njihove redukcije do eliminacije iz ekosistema u predviđenom roku.
- Ponovo sagledati odabrane lokacije na kojima se vrši uzorkovanje te analiza sadržaja opasnih i štetnih materija. Npr. u Bijelom Polju je deponija toliko udaljena od prvog

---

⁶ (1) skrining nivoi se uglavnom tumače kao nivoi-sadržaji dioksina ispod kojih je zdravstveni problem minimalan te nema potrebe za daljim aktivnostima odnosno istraživanjima, i (2) akcioni nivoi se uglavnom tumače kao nivoi-sadržaji dioksina iznad kojih postoji vjerovatnoća za rizik i iznad kojih je neophodno preduzeti odgovarajuće mjere. Skrining nivoi se u većini zemalja nalaze u rasponu od 1 do 250 ppt, sa prosječnom vrednošću od oko 10 ppt. U zemljištu namijenjenom stambenom prostoru nivoi leže u rasponu od 10 do 1.500 ppt, sa prosječnom vrijednošću od 100 do 1000 ppt. Za zemljište namijenjeno potrebama industrije sadržaj dioksina leži u rasponu od 100 do 18.000 ppt sa prosječnom vrijednošću od 1000 do 10000 ppt.

poljoprivrednog gazdinstva da teško bilo kakav uticaj deponije na ovu lokaciju može postojati. Područje oko rudnika Brskovo je prirodno (geohemijsko porijeklo) bogato/kontaminirano metalima.

- Opšti pristup za diskusiju o zagađenosti zemljišta pravi razliku između orijentisane zaštite zemljišta od mogućeg izvora zagađenja i upravljanja kontaminiranim zemljištem. Zaštita zemljišta od mogućeg izvora zagađenja ima za cilj da spriječi (dalju) kontaminaciju zemljišta, dok je predmet upravljanja kontaminiranim zemljištem čišćenje, sanacija i ponovna upotreba zemljišta koje je već zagađeno i uglavnom je rezultat prošlih (tzv. istorijskih) aktivnosti.

- Kreirati Program monitoringa koji bi kao rezultat proizveo kartiranje, zoniranje terena po parametrima kontrole kvaliteta kroz sljedeće aktivnosti :

1. multielementarnu analizu zemljišta i matičnih stijena (ispitivanje sadržaja ukupnih metala),
2. analizu elemenata dostupnih životnoj sredini i
3. analizu bio dostupnih elemenata

3.3 ZAŠTITA VODA OD ZAGAĐIVANJA

Zakon o vodama ("Sl. list RCG", br. 27/07), član 75 i član 76, predstavlja zakonsku osnovu za zaštitu površinskih i podzemnih voda u Crnoj Gori, kojom se definiše kategorizacija i klasifikacija površinskih i podzemnih voda. Uredbom o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda ("Sl. list CG", br. 2/07) izvršena je klasifikacija i kategorizacija površinskih i podzemnih voda na kopnu i priobalnih morskih voda u Crnoj Gori.

Da bi se utvrdilo da li se površinske i podzemne vode na kopnu i priobalne morske vode nalaze u određenoj klasi vrši se praćenje kvalitativnih i kvantitativnih parametara voda od strane organa državne uprave nadležnog za hidrometeorološke poslove (Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju), a prema godišnjem Programu sistematskog ispitivanja kvantiteta i kvaliteta površinskih i podzemnih voda.

Mreža stanica za ispitivanje kvaliteta površinskih voda u 2012. obuhvatila je 13 vodotoka sa 36 mjernih profila, 3 prirodna jezera sa 11 mjernih profila i obalno more sa 16 mjernih profila. Kada je u pitanju mreža stanica za ispitivanje kvaliteta podzemnih voda ona obuhvata podzemne vode prve izdani Zetske ravnice. Mrežu čini 9 mjernih profila koji pokrivaju prostor čitave Zetske ravnice. Ispitivanje kvaliteta površinskih voda kontrolisano je u 4 serije uzorkovanja u periodu jun-oktobar, kojima je obuhvaćen period malih voda kada je zagađenje voda najveće.

Na kratkoročnu (sezonsku), ali i dugoročnu (vremenski trend) promjenu prirodnog sastava vodotoka ukazuje poremećeni odnos jona Ca/Mg koji je često bio van propisanih granica. Kod ove grupe vodnih tijela povećane vrijednosti su često imali amonijum, fosfati i nitriti, zatim parametri kiseoničnog režima.

Morača je na profilima Pernica i Zlatica svrstana u A1 klasu, a na nizvodnim, u A2 klasu. Najlošije stanje kvaliteta vode je bilo na profilu Gradski kolektor. Ovdje su odnos Ca/Mg,

fosfati, nitriti bili "van klase", a saturacija, BPK5, deterdženti, amonijum jon i mikrobiološki parametri bili su u A3 klasi. Nitriti su na svim profilima, osim kod Pernice bili "van klase". "Van klase" bili su i saturacija kod Grbavaca i fosfati kod Grbavaca i Zlatice. Prema mikrobiološkim parametrima voda nije bila za kupanje nizvodno od profila Gradska plaža.

Vodotok Zete je svrstan u A1 klasu uzvodno od Nikšića, a u A2, nizvodno. Najlošiji kvalitet je bio na profilima: Duklov most i Vranjske njive.

Bojana je svrstana u A2 klasu. Samo su parametri : amonijum, fosfati i nitriti bili povećani. Nekoliko parametara je prekoračilo ovu klasu i bilo u A3 klasi. To su: amonijum, fosfati i nitriti.

Lim je uzvodno od Berana svrstan u A1 klasu, a nizvodno u A2. Odnos Ca/Mg je bio u A3 klasi na svim profilima. Kiseonični parametri saturacija i BPK5, su bili u A3 klasi na prvom (Plav) i posljednjem profilu (Dobrakovo). Izmjerena koncentracija za amonijum jon je skoro na čitavom toku bila u A3 klasi. Fosfati su do profila Skakavac bili „van klase“ a nizvodno u A3 klasi. Deterdženti su od profila Zaton, nizvodno bili u A3 klasi. Na dijelu toka Bijelo Polje-Dobrakovo, mikrobiološki parametri su bili van propisanih granica za vode za kupanje.

Kvalitet voda Tare je svrstan u A1 klasu na čitavom toku. Koncentracija amonijum jona je bila u A3 klasi kod Crne poljane i Trebaljeva. Fosfati su bili „van klase“ kod Kolašina a uzvodno i nizvodno do Đurđevića Tare u A3 klasi, dalje se njihov sadržaj smanjuje. Ostali parametri su se kretali u opsegu A-A1-A2 klase. Mikrobiološki parametri su bili u propisanoj A1 klasi.

Piva je na profilu Šćepan polje bila u propisanoj A2 klasi, osim prema sadržaju fosfata, koji su bili u A3 klasi, kao i ranijih godina.

Vode Skadarskog jezera svrstane su u A2CK2 klasu. Temperatura vode Skadarskog jezera je varirala tokom godine, kretala se od 14°C u oktobru, do preko 29°C u avgustu. Providnost je bila najveća na krajevima mjernog perioda, u junu i oktobru. Ni tada nije prelazila 4m, što je izmjereno u pelagijalu (Ckla). U periodu između bila je niska i u litoralu i pelagijalu i kretala se 1-2 m. Mjerodavne vrijednosti parametara kvaliteta vode bile su uglavnom u propisanim granicama. Povećani su sljedeći parametri: saturacija kod Virpazara i nitriti kod Vranjine koji su bili „van klase“. Koncentracija amonijum jona i fosfata je bila u A3 klasi na skoro svim profilima izuzev kod Plavnice i Podhuma. Na profilu Vranjina deterdženti su bili u A3 klasi, kod Virpazara nitriti, deterdženti i kolibakterijem, a kod Kamenika nitriti.

Podzemne vode obezbjeđuju oko 92% ukupnih količina voda za snabdijevanje naselja. Generalno, kvalitet podzemnih voda u Crnoj Gori u prirodnim uslovima u najvećem dijelu godine (izuzimajući primorske izdani koje su pod uticajem mora) odgovara prvoj klasi.

Programom monitoringa analizirane su podzemne vode prve izdani Zetske ravnice. Voda I izdani Zetske ravnice svrstana je u A klasu. Voda je mjestimično bila van propisanih normi. Kod Vranja su nitrati i fosfati bili "van klase" a kod Drešaja i Gostilja fosfati. Povećani su bili i nitrati i nitriti kod Gostilja. Mikrobiološki parametri su bili u A1 klasi.

Situacija u pogledu vrste izvora zagađenja nije se promijenila u odnosu na raniji period. Kao i prethodnih godina najveći izvori zagađenja površinskih i podzemnih voda su komunalne

otpadne vode, koje se najčešće u neprečišćenom obliku, ispuštaju u recipijent, na koncentrisan ili difuzan način. Uočljiv je trend rasta uticaja industrije, prije svega prehrambene, kao i malih i srednjih preduzeća. Treba pomenuti i uticaj saobraćajne infrastrukture i distribucije goriva.

U primorskom dijelu osnovni prirodni negativni faktor kvaliteta podzemnih voda je uticaj slane morske vode na niske karstne izdani u priobalju. Brojne pojave podzemnih voda u ovoj zoni su ili zasoljene, ili u toku eksploatacije bivaju izložene uticaju morske vode do neupotrebljivosti za piće.

U kontinentalnom dijelu prirodni kvalitet voda skoro na svim izvorištima podzemnih voda pogoršan je dominantno antropogenim uticajima i rezultat je neadekvatne sanitarne zaštite i neodgovarajuće sanitacije slivnog područja.

3.4 ZAŠTITA MORSKOG EKOSISTEMA

Program monitoringa stanja morskog ekosistema Crne Gore, se kao dio Programa monitoringa stanja životne sredine sprovodi od 2008, i usklađen je sa nacionalnim propisima: Zakonom o životnoj sredini („Sl. List CG”, br. 48/08), Zakonom o vodama („Sl. list CG”, br. 27/07), Uredbom o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda („Sl. list CG”, br. 02/07), a djelimično je usklađen i sa preporukama Evropske Agencije za životnu sredinu iz Kopenhagena, kao i sa kriterijumima MEDPOL-a (baziranim na Barselonskoj konvenciji).

Program monitoringa stanja morskog ekosistema Crne Gore za 2012. godinu, čine sljedeći komplementarni programi:

- Program praćenja kvaliteta obalnih, tranzicionih (bočatnih) i morskih voda;
- Program praćenja eutrofikacije;
- Program praćenja bioindikatora.

Uzorci morske vode i sedimenta uzimaju se sa 23 lokacije, kojima su obuhvaćene sve opštine na Crnogorskoj obali. Analize koje se rade u skladu su sa zahtjevima Evropske Agencije za životnu sredinu i MEDPOL-a, koji se oslanja na preporuke Barselonske konvencije.

Program praćenja kvaliteta obalnih, tranzicionih (bočatnih) i morskih voda sproveden je u periodu od aprila do oktobra 2012. godine na ukupno 8 lokacija. Njime su obuhvaćene analize fizičko-hemijskih parametara, hranljivih soli i mikrobiološke analize koje se rade jednom mjesečno. Zalivske tačke na kojima su uzimani uzorci su: Kotor, Risan, Tivat i Herceg Novi, a vanzalivske tačke bile su: Mamula, Budva, Bar i Ulcinj.

Fizičko - hemijski parametri koji su analizirani ovim programom su: temperatura vode, salinitet, konduktivitet (provodljivost), koncentracija kiseonika, zasićenje kiseonikom, pH, providnost, koncentracija nitrata, nitrita, amonijaka, ukupan azot, ortofosfati, ukupan fosfor, silikati i koncentracija hlorofila a.

Koncentracija kiseonika kretala se u intervalu od 6.94 do 10.2 mg/l. Najniža koncentracija kiseonika izmjerena je u oktobru mjesecu, na dubini od 10m, na lokaciji Kotor, najviša izmjerena vrijednost bila je na istoj mjernoj tački.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Najniža vrijednost koncentracije vodonikovih jona, pH, iznosila je 8.13, na većem broju lokacija, tokom mjernog perioda, dok se najviša vrijednost kretala oko 8.33. Najniže vrijednosti za pH izmjerene su na onim pozicijama gdje je provjetrenost niža, a samim tim i produkcija fitoplanktona.

Što se tiče nutrijenata, analize su vršene za koncentracije jona azota i fosfora.⁷

U periodu od aprila do novembra vrijednosti koncentracije nitrata kretale su se od 0 – 6.827 $\mu\text{mol/l}$. Najmanja vrijednost od 0 $\mu\text{mol/l}$ izmjerena je u površinskom sloju vode na lokaciji Bar, u avgustu mjesecu, dok je maksimalno izmjerena vrijednost zabilježena u površinskom sloju vode na lokaciji Herceg Novi, u oktobru mjesecu.⁸

Koncentracije nitrita su se kretale od 0.019 – 0.396 $\mu\text{mol/l}$. Najmanja vrijednost od 0.019 $\mu\text{mol/l}$ zabilježena je na lokaciji Mamula, na dubini od 10m. Maksimalna vrijednost koncentracije nitrita od 0.396 $\mu\text{mol/l}$ izmjerena je na 2 lokacije, u Kotoru i Tivtu, na površini, u oktobru mjesecu.

Vrijednosti koncentracije amonijaka kretale su se od 0 – 0.133 $\mu\text{mol/l}$. Maksimalna vrijednost je izmjerena u dijelu zaliva na poziciji Risan u julu mjesecu. Primijećeno je da su koncentracije za amonijak niže, u odnosu na prošlu godinu, mada su uzorci u 2012. uzimani samo sa površine, tako da je vjerovatno to uzrok dobijenih nižih vrijednosti ovog parametra, u odnosu na vrijednosti iz 2011.⁹

Vrijednosti za ukupan azot su se kretale od 3.677 $\mu\text{mol/l}$, u oktobru mjesecu na poziciji Herceg Novi do 17.099 $\mu\text{mol/l}$, izmjereno na površini, na poziciji Risan, u maju mjesecu.

Koncentracija ukupnog fosfora se kretala od 0 do 0.658 $\mu\text{mol/l}$. Minimalne vrijednosti su izmjerene na 2 lokacije Bar i Ulcinj, u oktobru mjesecu. Maksimalna koncentracija je izmjerena u avgustu mjesecu na lokalitetu Mamula.¹⁰

Silikati su varirali od 0.100 do 8.608 $\mu\text{mol/l}$. Najniža vrijednost koncentracije silikata zabilježena je na lokaciji Tivat, a najveća u površinskom sloju vode u maju, na lokaciji Risan.¹¹

---

⁷ Nutrijenti dopijevaju u more različitim putevima: prilikom slatke vode (koja posebno u zalivu za vrijeme kiša utiče na priliv nitrata u more), zatim uticaj ima i sama pedološka podloga vodenog basena, a i u samom vodenom basenu se vrši regeneracija azotnih soli kroz proces razlaganja organske materije pri dnu. Azot se u morskoj vodi javlja u tri neorganska rastvorljiva oblika: nitrit (NO_2^-), nitrat (NO_3^-) i amonijum jon (NH_4^+). Najveću količinu rastvorenog azota u morima i okeanima čini nitratni oblik, obično ga ima u većoj količini u eutrofnim područjima. Zbog potrošnje nitrata od strane fotosintetskih organizama njihova koncentracija stalno varira, a može u izvjesnom periodu godine da se svede i na nulu.

⁸ Kao prvi produkt procesa nitrifikacije nastaju nitriti, a najčešća bakterija koja učestvuje u ovom procesu je Nitrosomonas.

⁹ Amonijak i njegove soli dopijevaju u morsku vodu kao primarni produkt bakterijske razgradnje organskih jedinjenja azota i kao sastavni dio ekskreta vodenih životinja (ali u znatno manjem procentu).

¹⁰ Fosfor se u morima javlja u obliku neorganskih fosfata i rastvorenog organskog fosfora.

¹¹ Silicijum je potreban mnogim organizmima u moru za formiranje skeleta. Recikliranje silicijuma u okviru produktivne zone zavisi od brzine rastvorljivosti, brzine tonjenja i miješanja vodenih masa. Silicijumom su bogate podzemne vode i obično se veća koncentracija silicijuma vezuje za priliv slatke vode u more.

Koncentracije hlorofila a na ispitivanim pozicijama kretale su se od 0.101 do 7.514 mg/m³. Najniže koncentracije hlorofila a zabilježene su u površinskom sloju vode u oktobru mjesecu, na lokalitetu Tivat, a maksimalne u maju mjesecu, na lokalitetu Risan.

Uzorci vode uzimani su sa 23 lokacije, u koje ne spadaju lokacije koje se vode kao hot spot-ovi, na kojima se vrše analize teških metala i organskih polutanata.

Dostavljeni podaci ukazuju, da su maksimalne vrijednosti, za skoro sve parametre, bile ispod maksimalnih vrijednosti dobijenih u prošloj godini, što znači da se kvalitet mora popravio u odnosu na 2011. Pored činjenice da se koncentracija nutrijenata i hlorofila a smanjila u odnosu na 2011, treba naglasiti da su na većini lokacija uzorci uzimani samo s površinskog sloja vode. Nutrijenti i ostale soli tokom godine cirkulišu cijelim vodenim stubom, tokom proljeća su na površini, u ljetnjim mjesecima nalaze se u dubljim slojevima, dok u jesen i zimu, uslijed kiša i vjetra dolazi do miješanja slojeva voda i samim tim dolazi do preraspodjele nutrijenata.

Morski ekosistem i obalno područje Crne Gore predstavlja prostor od izuzetne ekološke i ekonomske važnosti, te je neophodno uspostaviti i sprovoditi aktivnosti za očuvanje njihovog kvaliteta, ljepote i biodiverziteta. Ipak, ljudska aktivnost dovodi do zagađenja mora, prije svega usljed ispuštanja otpadnih voda, uticaja klimatskih promjena, unošenja invazivnih vrsta i akcidentnih situacija koje se dešavaju.

Najosjetljivija područja duž crnogorske obale su Bokokotorski zaliv i ušće Bojane u Jadransko more. Iz tog razloga najveća pažnja u cilju zaštite mora biti usmjerena upravo na te lokacije. I dalje je aktuelan dugogodišnji problem kanala Port Milena, čija je sanacija neophodna iz razloga što su i analize vode za kupanje, u toku ljetnje sezone, blizu mjesta ulivanja kanala u more, lošeg kvaliteta. Ovakvom stanju, najviše doprinosi kombinovani uticaj priliva slatke vode i antropogene djelatnosti. Pravilan tretman otpadnih voda, posebno tokom turističke sezone, umnogome bi uticao na smanjenje stepena eutrofikacije, pogotovo u sistemima kao što je Bokokotorski zaliv, gdje postoji slaba dinamika strujanja vode.

Box 1: HEMIJSKI UDESI U CRNOJ GORI

Godine 1989. u krugu Kombinata aluminijuma došlo je do izlivanja 1,5 tona piralenskog ulja (transformatorsko ulje na bazi PCBa) iz lagerovanih buradi na skladištu PCR-a, kao i havarije transformatora u pogonu Glinice i u blizini crpne stanice.

Ovo je uzrokovalo niz mjera preduzetih od strane Republičkog sekretarijata za rad, zdravstvo, boračko invalidsku i socijalnu zaštitu SRCG koje su podrazumijevale pregled uskladištenja i čuvanja piralena- transformatorskog ulja u OOUR-u Održavanje sredstava rada KAP-a, kao i uzorkovanje uzoraka pijaćih voda Vodovoda KAP-a, voda iz bušotina, individualnih bunara, površinskih voda Morače i Skadarskog jezera i zemlje u krugu Kombinata s mjesta havarije.

Obrazovana je stručna komisija sa zadatkom da odredi obim i vrstu potrebnih istraživanja terena oko KAP-a, radi utvrđivanja sadržaja hemijske supstance piralena u zemlji, vodi, biljnom i životinjskom svijetu.

Nakon detaljnog ispitivanja sadržaja piralena u zemljištu, podzemnim vodama i biološkom materijalu izrađen je Izvještaj o stepenu zagađenosti ekosistema Zetske ravnice piralenom, koji je rađen tokom 1991. i 1992, i koji je završen u julu 1992. Konstatovano je da je piralen nađen praktično u cijelom

prostoru podzemlja KAT-a . Piralen je nađen u 13 bunara od 43 pregledana i to u selima Botun (3), Mojanovići (1), Srpska (5), Cijevna(1) i Dajbabe(1). Nađene koncentracije nijesu prelazile propisane norme za pijaću vodu. Prisustvo piralena nađeno je i u uzorcima površinskih voda i to u Morači, Skadarskom jezeru i oko Plavnice. Nađene koncentracije su bile ispod MDK. I u ispitivanim uzorcima riba iz Skadarskog jezera utvrđeno je postojanje PCBa ali je sadržaj PCBa ispod MDK normiranih Pravilnikom. Ispitivanja su obuhvatila i 6 uzoraka majčinog mlijeka iz podgoričkog porodilišta i to žena sa teritorije Zete i u njima nije utvrđeno prisustvo PCBa ni u tragovima.

Nakon upoznavanja nadležnih organa sa nastalom situacijom, Ministarstvo zaštite životne sredine ugovorilo je izradu Studije utvrđivanja kvaliteta životne sredine sa Institutom za tehnička ispitivanja iz Podgorice i Zavoda za zdravstvenu zaštitu iz Podgorice da se utvrdi kvalitet podzemnih voda u cijeloj Zetskoj ravnici, kvalitet vazduha i zemljišta.

Prvom fazom studije obuhvaćena su ispitivanja samo kvaliteta podzemnih voda kao trenutno najurgentnijeg problema. Za dobijanje kompletnije slike o higijenskoj ispravnosti voda ispitivanih objekata, osim parametara predviđenih programom realizacije I faze (pH, natrijum, fluoridi, fenolne materije i PCBs u okolini KAP-a) urađeni su takođe svi parametri iz proširene analize voda: fosfati, kalijum, PAH, mineralna ulja i izvedena bakteriološka ispitivanja.

Na osnovu rezultata fizičko hemijskih ispitivanja uzoraka podzemnih voda iz objekata na prostoru Zetske ravnice najveća odstupanja od normalnih i maksimalno dozvoljenih koncentracija - MDK za većinu parametara utvrđena su u sektoru II gdje je lociran KAP. Ta odstupanja se odnose na pH, fluoride, natrijum, PCB,PAH, mineralna ulja, nitrite, kalijum i fenole. Promjene kvaliteta voda u neposrednoj okolini KAPa koje se odnose na pH, fluoride, natrijum, PCB i fenole su u direktnoj vezi sa radom KAP-a.

Studija je pokazala visok stepen zagađenosti, na osnovu koje je „Državna Komisija” propisala hitne i dugotrajne mjere sanacije, koje je KAP morao da realizuje. U okviru tih mjera prvo je izvršena sanacija zemljišta u okolini pogona PCR-a (održavanje sredstava rada) na kome se izlilo oko 1,5 tona piralena (60% Hexahlorbifenila i 40% Hexahlorbenzena).

3.5 KONTAMINIRANI LOKALITETI NA TERITORIJI CRNE GORE

Vlada Crne Gore, preko Ministarstva održivog razvoja i turizma, u saradnji sa Svjetskom bankom realizuje projekat “Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“ („Industrial Waste Management and Cleanup Project“). Kao implementaciona jedinica projekta zadužena za njegovu realizaciju određena je Agencija za zaštitu životne sredine.¹² Cilj projekta je konačna sanacija i remedijacija 4 identifikovane tzv. „crne ekološke tačke“, a to su: Kombinat Aluminijskog Podgorica, Jadransko brodogradilište Bijela, Termo-elektrana Pljevlja i Rudnik „Šuplja stijena“ Pljevlja, kao i rješavanje pitanja tretmana opasnog otpada na nacionalnom nivou.

Ugovor o kreditnom aranžmanu u iznosu od \$1 milion za realizaciju Pripreme faze Projekta potpisan je 23. III 2011. između Vlade Crne Gore i Svjetske banke. Ova faza je završena i u okviru nje su realizovani sljedeći projektni zadaci:

---

¹² Kako bi se kvalitetnije upravljalo projektom, u skladu sa rješenjem Ministarstva održivog razvoja i turizma od 21. II 2012, formiran je Upravni odbor projekta kojeg čine predstavnici Ministarstva održivog razvoja i turizma, Agencije za zaštitu životne sredine, Ministarstva ekonomije, Uprave za vode, nevladinog sektora i Ministarstva finansija.

- 1) Izrada Studije izvodljivosti s opcijama za sanaciju lokacija (uključujući pregled troškova i način sanacije);
- 2) Izrada Studije za izbor lokacije za nacionalno postrojenje za opasan otpad;
- 3) Izrada Studije procjene uticaja na životnu sredinu.

Vlada Crne Gore je u januaru 2013. usvojila Informaciju o realizaciji projekta i prihvatila njegovu realizaciju za 4 lokacije, konstatujući da je uspješno završena pripremna faza. O tome je zvanično obaviještena Svjetska banka. U cilju realizacije projekta "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje", održani su tehnički razgovori o Ugovoru o zajmu za predloženi projekat između predstavnika Crne Gore i predstavnika Međunarodne banke za obnovu i razvoj u Podgorici, u periodu 10-12 XII 2013. Nakon završetka pregovora, šefovi dviju delegacija potpisali su Usaglašeni zapisnik sa Tehničkih pregovora. Nakon ispunjenja preostalih uslova od strane Crne Gore, 8. IV 2014. Tehnički razgovori promovisani su u Pregovore. Nakon usaglašavanja svih detalja aranžmana, šefovi dviju delegacija potpisali su dana 16. IV 2014. Usaglašeni zapisnik s Pregovora. Navedenim Ugovorom o kreditu predviđeno je da će se sredstva kredita koja će se koristiti za finansiranje Projekta iznositi do €50 miliona. Ugovorom je predviđeno da se kredit vraća u periodu od 27 godina, sa grejs periodom od 5 godina.

Vlada Crne Gore je u julu 2014. usvojila Informaciju o rezultatima pregovora o Ugovoru o zajmu s EBRD, kao i usaglašeni Zapisnik s tehničkih pregovora. Na osnovu toga, Vlada je prihvatila Ugovor o zajmu između Crne Gore i EBRD za ovaj projekat i ovlastila ministra finansija da potpiše Ugovor o zajmu i ostala propratna dokumenta koja su potrebna za implementaciju Ugovora. Kada je riječ o postrojenju za tretman opasnog otpada na nacionalnom nivou, Vlada je prihvatila prijedlog da se razmotri izgradnja ovog postrojenja na lokaciji KAP-a. Ugovor o zajmu potpisan je u septembru 2014.

3.5.1 Rudnik „Šuplja stijena“ s jalovištem Gradac

Rudnik cinka i olova „Šuplja Stijena“ s flotacionim postrojenjem nalazi se u sjevernom dijelu Crne Gore u blizini Gradca. Na obali rijeke Čehotine odloženo je oko 3,9 miliona tona naslaga toksične flotacione jalovine, iz procesa proizvodnje cinka i olova. Cilj remedijacije je da ograniči štetne uticaje sprovođenjem različitih mjera ublažavanja.

3.5.2 Brodogradilište Bijela

Kao rezultat industrijskih aktivnosti, mješavina različitih otpadnih frakcija (opasnih/neopasnih) odlaže se na pretežno nepopločanu površinu Brodogradilišta, i to: 30.000m³ (60.000t) upotrebljenog čeličnog grita, 2.000t zagađenog komunalnog otpada, nekoliko stotina tona čeličnog otpada, nekoliko tona građevinskog otpada, zastarjela oprema za preradu ulja i mulja i određen broj trošnih trupaca za podupiranje brodova. Upotrijebljeni grit za pjeskarenje je klasifikovan kao opasan otpad, uglavnom zbog velikih koncentracija TBT-a, PAH and PCB u čvrstim uzorcima i uzorcima procjedne vode. Sav grit spakovan je u džambo vreće.

3.5.3 Termo-elektrana Pljevlja s deponijom pepela i šljake Maljevac

Deponija pepela Maljevac obuhvata oko 8.000.000 tona otpada. Nije otkriveno značajno hemijsko zagađenje, tokom analiza koje su sprovedene tokom preliminarne faze projekta "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje", iako na Paleški potok i njegove recipijente Vezišnicu i Čehotinu utiču zagađene procjedne i odvodne vode sa deponije pepela.

3.5.4 KAP (bazeni crvenog mulja i deponija čvrstog otpada)

Primarna i sekundarna proizvodnja aluminijuma proizvele su veliki broj različitih otpadnih frakcija koje su deponovane u neposrednoj blizini proizvodnog pogona. Najveća količina se sastoji od alkalne emulzije crvenog mulja koja je deponovana u dva bazena (A i B) ukupne površine od 420.000 m². Basen A je zaptiven plastičnom oblogom, dok Basen B uopšte nema osnovni zaptivni sloj. Pretpostavlja se da slegnuti i sasušeni crveni mulj u oba bazena dostiže prosječnu debljinu između 13 i 15 m. Ostale frakcije opasnog i neopasnog otpada iz proizvodnje aluminijuma su nesortirane deponovane na deponiju čvrstog otpada, što je dovelo do heterogenog mješovitog tijela otpada bez osnovnog ili površinskog zaptivnog sloja. Pretpostavlja se da deponovani materijal ima debljinu od 4-5m, a da sadašnji obim deponovanog materijala iznosi oko 260.000 m³.

Ranije kampanje praćenja pokazale su da se kritične koncentracije fluorida, PAH, PCB i mineralnih ulja u podzemnim vodama tokom godina smanjuju u bunarima podzemnih voda nizvodno od bazena crvenog mulja. Rezultati analiza urađenih u okviru projekta "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje" na lokaciji KAP ukazuju da najveća prijetnja za kontaminaciju podzemnih voda (fluoridi, cijanidi, PAH, PCB, mineralna ulja) potiče iz oblasti odlagališta 7,500,000 t crvenog mulja južno od Podgorice. Maksimalne i prosječne koncentracije hroma, nikla, kadmijuma, PAH, PCB i fluorida prevazilaze vrijednosti praga.

IV)

**ANALIZA ZAKONODAVNOG I
INSTITUCIONALNOG OKVIRA U OBLASTI
UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA**

Zakonodavno-pravni i institucionalni okvir zaštite životne sredine ima svoje uporište u Ustavu Crne Gore kojim se utvrđuje pravo građana na zdravu životnu sredinu, kao i dužnost građana da štite i unapređuju životnu sredinu (član 23). Zaštitu životne sredine, u okviru svojih prava i obaveza, obezbjeđuju: državni organi, organi državne uprave, jedinice lokalne samouprave, domaća i strana pravna i fizička lica, nevladine organizacije, građani i udruženja građana.

Usljed međuresorne prirode upravljanja hemikalijama, postoji veći broj Zakona i na osnovu njih donijetih podzakonskih akata koji uređuju oblast upravljanja hemikalijama s različitih aspekata. Cilj Strategije je da procijeni da li su svi važni aspekti upravljanja hemikalijama pokriveni i da li su propisi međusobno usklađeni. S tim u vezi, u ovom poglavlju je data detaljna analiza propisa koji su na snazi u oblasti upravljanja hemikalijama, kao i analiza njihovog sprovođenja.

4.1 KROVNI PROPISI U OBLASTI UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Osnovni važeći Zakon kojim se regulišu hemikalije je **Zakon o hemikalijama** ("Sl. list Crne Gore" br. 18/12) koji je stupio je na snagu u martu 2013. i predstavlja ključni instrument usklađivanja s pravnom tekovinom EU u oblasti hemikalija.

Ovim zakonom definisana je procedura klasifikacije, obilježavanja i pakovanja hemikalije i određenog proizvoda koja se vrši na osnovu procjene njihovih fizičkih i hemijskih svojstava, svojstava koja utiču na život i zdravlje ljudi, svojstava koja utiču na životnu sredinu, kao i utvrđivanje kriterijuma za klasifikaciju u određene klase opasnosti. Propisano je da pravna lica i preduzetnici koji proizvode, uvoze, distribuiraju i dalje koriste i stavljaju u promet hemikalije i određene proizvode, dužna su da klasifikuju, označavaju i pakuju hemikalije u skladu sa ovim Zakonom i propisima donijetim na osnovu ovog njega.

Nadležnosti državnih institucija:

Upravljanje hemikalija vrši Ministarstvo nadležno za poslove životne sredine preko Agencije za zaštitu životne sredine.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrši Uprava za inspekcijske poslove, preko ekološkog inspektora, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje inspekcijski nadzor.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Registar hemikalija vodi Agencija za zaštitu životne sredine u elektronskoj formi. Upis hemikalija u registar hemikalija vrši se na osnovu prijave proizvođača, uvoznika ili daljeg korisnika, koja se podnosi Agenciji.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Tabela 14. Postojeći pravni instrumenti za upravljanje hemikalijama

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o hemikalijama ("Sl. list CG", br. 18/12)	MORT	sve hemikalije	uspostavljanje, održavanje i unaprjeđivanje jedinstvenog sistema upravljanja hemikalijama
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o kriterijumima i načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalija i određenog proizvoda u klase opasnosti ("Sl. list CG", br. 53/12)	MORT MZ	hemikalije	propisuje kriterijume i način klasifikacije hemikalija i određenog proizvoda u klase opasnosti, kao i bliži način pakovanja i označavanja hemikalija i određenog proizvoda i svojstva supstance za koju se može upotrijebiti alternativni hemijski naziv kao i sadržaj zahtjeva za upotrebu alternativnog hemijskog naziva; primjenjuje se i na klasifikaciju sredstava za zaštitu bilja, biocida i predmeta opšte upotrebe ako su opasna po život i zdravlje ljudi i životnu sredinu, kao i nečistoća u hemikalijama ukoliko one imaju neko od tih svojstava
Lista klasifikovanih supstanci ("Sl. list CG", br. 58/12)	MORT MZ		klasifikacija supstanci
Pravilnik o postupku prethodnog obavještanja i postupku davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obavještenja za izvoz hemikalija ("Sl. list CG", br. 13/13, 27/14)	MORT		propisuje način za izvoz hemikalija na osnovu obavještenja i izvoz hemikalija na osnovu davanja saglasnosti po prethodnom obavještanju (PIC postupak)
Pravilnik o utvrđivanju liste supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost ("Sl. list CG", br. 13/13)	MORT MZ		utvrđuje listu supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost
Pravilnik o kriterijumima za identifikaciju supstance kao perzistentne, bioakumulativne i toksične i veoma perzistentne i veoma bioakumulativne supstance ("Sl. list CG", br.13/13)	MORT MZ	sve organske materije, uključujući organometale	propisuje kriterijume za identifikaciju supstance kao perzistentne, bioakumulativne i toksične supstance (PBT supstanca) i veoma perzistentne i veoma bioakumulativne supstance (vPvB supstanca)
Pravilnik o sadržaju bezbjednosnog lista za hemikalije ("Sl. list CG", br. 13/13)	MORT MZ	opasne hemikalije, hemikalije koje sadrže supstance identifikovane kao perzistentne	propisuje bliži sadržaj bezbjednosnog lista

		bioakumulativne - toksične i koje izazivaju visoku zabrinutost i hemikalije koje se stavljaju u promet	
Pravilnik o bližem sadržaju dosijea i registra hemikalija ("Sl. list CG", br. 19/13)	MORT MZ	hemikalije	propisuje podatke koje sadrže dosije o hemikalijama i registar hemikalija
Pravilnik o načinu izrade i sadržaju izvještaja o bezbjednosti hemikalije ("Sl. list CG", br. 28/13)	MORT	hemikalije	propisuje način izrade i sadržaj izvještaja o bezbjednosti hemikalije
Pravilnik o načinu vođenja evidencije o hemikalijama i izdatim dozvolama za obavljanje djelatnosti prometa opasnih hemikalija ("Sl. list CG", br. 28/13)	MORT	hemikalije	propisuje način vođenja evidencije o hemikalijama i izdatim dozvolama za obavljanje djelatnosti prometa opasnih hemikalija i dostavljanje podataka o uvezenim odnosno izvezenim količinama hemikalija i izvještaja o stvarnim količinama izvezenih odnosno uvezenih hemikalija ili određenih proizvoda
Pravilnik o bližim uslovima za skladištenje, mjerama za bezbjedno čuvanje, odnosno korišćenje opasnih hemikalija ("Sl. list CG", br. 28/13)	MORT MZ	opasne hemikalije	način i uslovi skladištenja opasnih hemikalija
Pravilnik o utvrđivanju liste površinski aktivnih supstanci koje se mogu koristiti u detergentu ("Sl. list CG", br. 36/13)	MORT	detergenti	utvrđuje listu površinski aktivnih supstanci koje se mogu koristiti u detergentu
Pravilnik o bližem sadržaju zahtjeva i sertifikata dobre laboratorijske prakse ("Sl. list CG", br. 48/13)	MORT	hemikalije	propisuje podatke koje sadrže zahtjev i sertifikat dobre laboratorijske prakse (DLP)
Pravilnik o zabrani i ograničenju korišćenja, stavljanja u promet i proizvodnji hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu ("Sl. list CG", br. 49/13)	MORT	hemikalije ili određeni proizvodi koji predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu	propisuje ograničenja i zabrane, stavljanja u promet i korišćenja hemikalija ili određenog proizvoda koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu
Pravilnik o metodama ispitivanja biorazgradljivosti površinski aktivne supstance, načinu obilježavanja i sastavu detergenta ("Sl. list CG", br. 50/13)	MORT MZ	detergenti	propisuje metode ispitivanja biorazgradljivosti površinski aktivne supstance u detergentima, način obilježavanja detergenta i sadržaj liste o sastavu detergenta za medicinske potrebe

Pravilnik o načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije i određenog proizvoda u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom za klasifikaciju i obilježavanje UN ("Sl. list CG", br.11/14)	MORT	hemikalije	propisuje način klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije i određenog proizvoda u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom za klasifikaciju i obilježavanje UN
Pravilnik o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije ("Sl. list CG", br. 16/14)	MORT MZ	hemikalije	propisuje metode ispitivanja opasnih svojstava hemikalije
Pravilnik o listi opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen ("Sl. list CG", br. 31/14)	MORT	organske zagađujuće supstance sa listi iz Aneksa A i B Stokholmske konvencije o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama	propisuje listu opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen

4.2 OKVIRNI PROPISI U OBLASTI ŽIVOTNE SREDINE

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakon o životnoj sredini ("Sl. list CG", br. 48/08) propisuje da država obezbjeđuje kontinuiranu kontrolu i praćenje stanja životne sredine tj. monitoring koji je sastavni dio jedinstvenog Informacionog sistema životne sredine. Ovim zakonom uređuju se: principi zaštite životne sredine i održivog razvoja, subjekti i instrumenti zaštite životne sredine, učesće javnosti o pitanjima životne sredine i druga pitanja od značaja za životnu sredinu.

Nadležnosti državnih institucija:

Stručne i sa njima povezane upravne poslove iz oblasti zaštite životne sredine vrši organ uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine (Agencija za zaštitu životne sredine). U obavljanju ovih poslova Agencija: izdaje dozvole, vrši monitoring, izrađuje analize i izvještaje, vrši inspeksijske poslove i ostvaruje komunikaciju sa relevantnim domaćim i međunarodnim organima i organizacijama, kao i sa javnošću, vrši i druge poslove utvrđene ovim zakonom i posebnim propisima. Agencija saraduje sa međunarodnim organima i organizacijama drugih država koje se bave zaštitom životne sredine, a posebno sa Evropskom agencijom za životnu sredinu, Međunarodnom agencijom za atomsku energiju, učestvuje u radu profesionalnih mreža u okviru Evropske unije, kao i sa sličnim agencijama u drugim državama.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrši Uprava za inspekcijske poslove preko nadležnih inspekcija.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Radi uključivanja u sistem upravljanja i kontrole zaštite životne sredine i informisanja javnosti o uticajima pojedinih djelatnosti na životnu sredinu, pravna lica i preduzetnici mogu se uključiti u sistem Evropske unije za ekološko upravljanje (EMAS). Registar pravnih lica i preduzetnika upisanih u sistem EMAS-a vodi Agencija za zaštitu životne sredine.

Tabela 14. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine-Zakon o životnoj sredini

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG”, br. 48/08, 40/10, 40/11)	MORT	opasne materije, hemikalije, supstance koje oštećuju ozonski omotač i druge materije koje imaju štetne i opasne karakteristike	zaštita životne sredine
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Uredba o visini naknada, načinu obračuna i plaćanja naknada zbog zagađivanja životne sredine ("Sl. list RCG", br. 26/97, 9/00, 52/00, "Sl. list CG", br. 33/08, 05/09, 64/09, 40/11)	MORT	benzo(a)piren, ugljen monoksid, sumporni oksidi izraženi kao SO ₂ , azotni oksidi izraženi kao NO ₂ , gasovita neorganska jedinjenja fluora izražena kao HF, gasovita neorganska jedinjenja hlora izražena kao HCl, organske materije izražene kao ukupni ugljenik, olovo, nikl, hrom, kadmijum, živa, mangan, bakar, piren, fenatren, antracen, ukupne praškaste materije.	Ovom uredbom utvrđuje se visina naknada, način obračuna i plaćanja naknada zbog zagađivanja životne sredine koje plaćaju pravna i fizička lica.
Pravilnik o bližem sadržaju i načinu vođenja katastra zagađivača životne sredine ("Sl. list CG", br. 43/10)	MORT	zagađujuće materije i otpad	Ovim pravilnikom propisuje se bliži sadržaj i način vođenja katastra zagađivača životne sredine, obveznici, način, rokovi prikupljanja i dostavljanja podataka o ispuštanju, prenosu i odlaganju zagađujućih materija i otpada u životnu sredinu i drugi podaci od značaja za vođenje katastra zagađivača

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakonom o procjeni uticaja na životnu sredinu (»Sl.list RCG«, br 80/05) uređuje se postupak procjene uticaja za projekte koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu, sadržaj elaborata o procjeni uticaja, učešće zainteresovanih organa i organizacija i javnosti, postupak ocjene i izdavanja saglasnosti, obavještanje o projektima koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu druge države, nadzor i druga pitanja od značaja za procjenu uticaja na životnu sredinu.

Nadležnosti državnih institucija:

Nadležni organ odgovoran za sprovođenje postupka procjene uticaja je:

- 1) organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine - za projekte za koje saglasnosti, odobrenja i dozvole izdaje drugi organ državne uprave;
- 2) organ lokalne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine - za ostale projekte za koje saglasnosti, odobrenja i dozvole izdaju drugi organi lokalne uprave.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrše, u okviru nadležnosti utvrđenih ovim zakonom, organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine i organ lokalne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine. Inspekcijski nadzor vrši Uprava za inspekcijske poslove preko ekološke inspekcije.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Nadležni organ vodi evidenciju o postupcima i odlukama o davanju saglasnosti i odbijanju zahtjeva za davanje saglasnosti na elaborat za procjenu uticaja. Evidencija se vodi u vidu javne knjige čiji sadržaj, oblik i način vođenja propisuje organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine.

Tabela 15. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine-Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu (»Sl.list RCG«, br 80/05)	MORT	emisije u sve segmente životne sredine	postupak procjene uticaja na životnu sredinu
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Uredba o projektima za koje se vrši procjena uticaja na životnu sredinu („Sl. list RCG“, br. 20/07)	MORT	emisije u sve medijume životne sredine	Ovom uredbom utvrđuju se projekti za koje je obavezna procjena uticaja na životnu sredinu i projekti za koje se može zahtijevati procjena uticaja.
Pravilnik o sadržaju dokumentacije koja se	MORT	emisije u sve medijume	Ovim pravilnikom bliže se propisuje sadržaj dokumentacije koju nosilac

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

podnosi uz zahtjev za određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list RCG", br. 14/07)		životne sredine	projekta podnosi uz zahtjev za određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu.
Pravilnik o sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu (»Sl.list CG«, br. 14/07)	MORT	emisije u sve medijume životne sredine	Ovim pravilnikom bliže se propisuje sadržaj dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu
Pravilnik o sadržaju, obliku i načinu vođenja javne knjige o postupcima i odlukama o procjeni uticaja na životnu sredinu(»Sl.list CG«, br. 14/07)	MORT	emisije u sve medijume životne sredine	Ovim pravilnikom bliže se propisuje sadržina, oblik i način vođenja evidencije o sprovedenim postupcima i donijetim odlukama u postupku procjene uticaja na životnu sredinu.
Pravilnik o sadržini elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu (»Sl.list CG«, br. 14/07)	MORT	emisije u sve medijume životne sredine	Ovim pravilnikom bliže se propisuje sadržaj elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu.

4.3 PROPISI U OBLASTI KVALITETA VODA

Vodama u prirodi upravlja se prema načelu jedinstva vodnog sistema i načelu održivog razvoja kojim se zadovoljavaju potrebe današnje generacije i ne ugrožava pravo i mogućnost budućih generacija u ostvarivanju istih. Očigledno je da će u vremenu koje dolazi voda biti najvažnija strateška sirovina.

Važeće zakonodavstvo u Crnoj Gori razlikuje tri osnovna oblika zaštite zdravlja od štetnih efekata hemikalija u vodi, i to: a) zaštita od zagađivanja voda (Zakon o vodama), b) zdravstvena zaštita voda za piće i c) zaštita morskog ekosistema.

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakon o vodama ("Sl. list CG", br. 27/07, 73/10, 32/11, 47/11) uređuje pravni status i način integralnog upravljanja vodama, vodnim i priobalnim zemljištem i vodnim objektima, uslovi i način obavljanja vodne djelatnosti i druga pitanja od značaja za upravljanje vodama i vodnim dobrom. Ovaj predstavlja zakonsku osnovu za zaštitu površinskih i podzemnih voda u Crnoj Gori, kojom se definiše kategorizacija i klasifikacija površinskih i podzemnih voda na kopnu i priobalnih morskih voda u Crnoj Gori.

Nadležnosti državnih institucija:

Poslove državne uprave u oblasti voda vrše Ministarstvo nadležno za poslove voda, nadležni organ uprave, nadležni organ lokalne samouprave i nadležni organ lokalne uprave, u skladu sa zakonom. Nadležni organ uprave u izvršavanju poslova utvrđenih ovim zakonom priprema i

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

stručne osnove za određivanje voda od značaja za državu, način kategorizacije i kategorije vodnih objekata i za propise, planove i programe koje na osnovu ovlašćenja utvrđenih ovim zakonom donose Vlada i Ministarstvo nadležno za poslove voda. Obavljanje stručnih poslova u planiranju i upravljanju vodama nadležni organ uprave može ustupiti specijalizovanim organizacijama, u skladu sa zakonom.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Nadzor nad sprovođenjem odredaba ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona, u okviru utvrđenih nadležnosti, vrše Ministarstvo nadležno za poslove voda, ministarstva nadležna za poslove zdravlja, zaštite životne sredine i geološke oslove i nadležni organ lokalne uprave. Poslove inspekcijskog nadzora u okviru svoje nadležnosti, u oblasti upravljanja vodama i vodnog dobra, vrši Ministarstvo nadležno za poslove voda preko inspektora za vode, u skladu sa zakonom.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Vodnu dokumentaciju čine: vodna knjiga, registar i zbirka tehničkih pravila o funkcionisanju i o režimu eksploatacije vodnih sistema, vodni katastri i evidencija ugovora o koncesijama na vodnom dobru, vodnim objektima i sistemima. Vodnu dokumentaciju vodi nadležni organ uprave, kao jedinstven registar podataka.

Tabela 16. Važeći propisi koji se odnose na oblast kvaliteta voda

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o vodama ("Sl. list CG", br. 27/07, 73/10, 32/11, 47/11)	MPRR	emisije u vodu	zaštita voda
Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Pravilnik o kvalitetu i sanitarno-tehničkim uslovima za ispuštanje otpadnih voda u recipijent i javnu kanalizaciju, načinu i postupku ispitivanja kvaliteta otpadnih voda, minimalnom broju ispitivanja i sadržaju izvještaja o utvrđenom kvalitetu otpadnih voda („Sl. list CG“, br. 45/08, 09/10, 26/12)	MPRR	emisije hemikalija u vodu	bliže propisivanje kvaliteta i sanitarno-tehničkih uslova za ispuštanje otpadnih voda u recipijent i javnu kanalizaciju, način i postupak ispitivanja kvaliteta otpadnih voda, minimalni broj ispitivanja i sadržaj izvještaja o utvrđenom kvalitetu otpadnih voda
Uredba o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda ("Sl. list CG", br. 2/07)	MPRR	emisije u vodu	klasifikacija i kategorizacija površinskih i podzemnih voda na kopnu i priobalnih morskih voda u CG
Pravilnik o određivanju i održavanju zona i pojaseva sanitarne zaštite izvorišta i ograničenjima u tim zonama ("Sl. list CG", br. 66/09)	MPRR	emisije u vodu	propisuje način određivanja i održavanja zona i pojaseva sanitarne zaštite izvorišta koja se koriste ili se mogu koristiti za snabdijevanje vodom za piće i ograničenja u tim zonama. Ovaj pravilnik odnosi se i na objekte sistema za snabdijevanje vodom za piće

4.3 PROPISI U OBLASTI KVALITETA VAZDUHA

Vazduh je, pored vode, zemljišta, flore i faune, važan element životne sredine. Održivost životne sredine podrazumijeva da stepen zagađujućih materija koje se emituju ne prevazilazi mogućnosti vazduha, vode i zemljišta da ih apsorbiraju i preradi. U tom smislu i s ciljem osiguranja normalnog života i napretka u Crnoj Gori, urađena je Nacionalna strategija upravljanja kvalitetom vazduha s Akcionim planom za period 2013-2016. Strategija upravljanja kvalitetom vazduha predstavlja osnovni akt kojim se u Crnoj Gori utvrđuje politika i planira napredak u upravljanju kvalitetom vazduha.

U skladu s Uredbom o uspostavljanju mreže mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 44/10 i 13/11), uspostavljena je Državna mreža za praćenje kvaliteta vazduha. Teritorija Crne Gore podijeljena je u tri zone, koje su određene preliminarnom procjenom kvaliteta vazduha u odnosu na granice ocjenjivanja zagađujućih materija na osnovu dostupnih podataka o koncentracijama zagađujućih materija i modeliranjem postojećih podataka. Granice zona kvaliteta vazduha podudaraju se sa spoljnim administrativnim granicama opština koje se nalaze u sastavu tih zona.

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakonom o zaštiti vazduha ("Sl. list CG", br. 25/10, 40/11) uređen je način praćenja kvaliteta vazduha, mjere zaštite, ocjenjivanje i poboljšanje kvaliteta vazduha, kao i planiranje i upravljanje kvalitetom vazduha.

Nadležnosti državnih institucija:

Efikasnost zaštite i poboljšanja kvaliteta vazduha obezbjeđuju: državni organi, organi državne uprave, jedinice lokalne samouprave, domaća i strana pravna lica i preduzetnici, nevladine organizacije, građani i udruženja građana.

Upravne i stručne poslove zaštite i poboljšanja kvaliteta vazduha i sprovođenje mjera zaštite i poboljšanja kvaliteta vazduha vrše i obezbjeđuju: organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine (Ministarstvo), organ uprave nadležan za zaštitu životne sredine (Agencija za zaštitu životne sredine), organ uprave nadležan za meteorološke i hidrološke poslove (Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju), organ lokalne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine, kao i pravna lica i preduzetnici koja imaju javna ovlaštenja.

Sprovođenje mjera zaštite i poboljšanja kvaliteta vazduha vrše i druga pravna lica i preduzetnici.

Ministarstvo utvrđuje, koordinira i vrši nadzor nad sprovođenjem mjera zaštite i poboljšanja kvaliteta vazduha, koordinira sprovođenje nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha i izvršavanje obaveza preuzetih međunarodnim ugovorima i sporazumima i ostvaruje međunarodnu saradnju, uključujući i saradnju sa Evropskom komisijom i razmjenu podataka u oblasti kvaliteta vazduha.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Agencija za zaštitu životne sredine organizuje praćenje kvaliteta vazduha, vrši ocjenjivanje kvaliteta vazduha na osnovu svih dostupnih podataka o kvalitetu vazduha iz različitih izvora podataka utvrđenih ovim zakonom i drugim propisima, provjerava tačnost izvršenih mjerenja i drugih metoda korišćenih od strane pravnih lica ovlašćenih za praćenje kvaliteta vazduha, izrađuje analize i izvještaje i informiše javnost, vrši inspekcijske poslove, ostvaruje komunikaciju sa relevantnim domaćim i međunarodnim organima i organizacijama i vrši druge poslove utvrđene ovim zakonom i posebnim propisima.

Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, u okviru svojih ovlašćenja, vrši osmatranja i mjerenja ekoloških parametara, kontrolu i ocjenu kvaliteta vazduha i padavina, i izradu studija, elaborata, analiza i informacija, kao i izvršavanje međunarodnih obaveza u oblasti kvaliteta vazduha, koje su mu određene u nadležnost.

Nacionalno akreditaciono tijelo nadležno je za akreditovanje pravnih lica za vršenje praćenja kvaliteta vazduha i emisija u vazduh, u skladu sa referentnim metodama i testiranje uređaja i opreme za praćenje kvaliteta vazduha po standardu EN ISO 17025, validaciju referentnih metoda i verifikaciju akreditacija izdatih od stranih akreditacionih tijela.

Institut za standardizaciju prenosi na nacionalni nivo evropske i međunarodne standarde iz oblasti kvaliteta vazduha koji su od interesa za Crnu Goru i učestvuje u izradi tehničkih propisa.

Uprava carina vrši kontrolu uvoza i izvoza supstanci koje oštećuju ozonski omotač, alternativnih supstanci i proizvoda koji sadrže ove supstance, kao i drugih supstanci i proizvoda koji utiču ili mogu uticati na kvalitet vazduha, u skladu sa ovim zakonom i posebnim propisima.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrši Uprava za inspekcijske poslove preko ekološkog inspektora, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje inspekcijski nadzor.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Organ lokalne uprave vodi registar izvora zagađivanja vazduha sa podacima o prostornom smještaju i kapacitetima izvora zagađivanja, kao i o svim promjenama i rekonstrukcijama. Podaci iz registra izvora zagađivanja dostavljaju se Agenciji za zaštitu životne sredine koja vodi integralni katastar.

Tabela 17. Vazeći propisi koji se odnose na oblast kvaliteta vazduha

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o zaštiti vazduha ("Sl. list CG", br. 25/10, 40/11)	MORT	emisije u vazduh	uređuje način praćenja kvaliteta vazduha, mjere zaštite, ocjenjivanje i poboljšanje kvaliteta vazduha, kao i planiranje i upravljanje kvalitetom

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Uredba o utvrđivanju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 25/2012)	MORT	emisija hemikalija u vazduh- sumpor dioksid, azot dioksid, suspendovane čestice PM10 i PM2.5, olovo, benzen, ugljen-monoksid, teški metali (arsena, kadmijum i nikal) i benzo(a)piren	vazduha utvrđuje vrste zagađujućih materija, granične vrijednosti i druge standarde kvaliteta vazduha, granice ocjenjivanja, ciljne vrijednosti, kritične nivoe i potrebne mjere zaštite zdravlja ljudi, koje se pri njihovoj pojavi moraju preduzeti, kao i rokove za postepeno dostizanje graničnih i ciljnih vrijednosti kvaliteta vazduha i dugoročnih ciljeva za ozon
Uredba o uspostavljanju mreže mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 44/2010 i 13/2011)	MORT	sumpor- dioksid, azot- dioksid i azotni oksidi, suspendovane čestice PM10 i PM2.5, olovo, benzen, ugljen-monoksid, benzo(a)piren, arsen, kadmijum i nikal	utvrđuje zone kvaliteta vazduha u Crnoj Gori, kriterijume za određivanje lokacija mjernih mjesta i minimalnog broja mjernih mjesta, smanjivanje broja mjernih mjesta, broj, raspored i tačne lokacije mjernih mjesta, njihovu namjenu i karakteristike i vrste zagađujućih materija čije se koncentracije prate za svako mjerno mjesto pojedinačno
Pravilnik o načinu i uslovima praćenja kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 21/2011)	MORT	sumpor dioksid, azot dioksid i oksidi azota, suspendovane čestice PM10 i PM2.5, olovo, benzen, ugljen monoksid, prizemni ozon, arsen, kadmijum, živa, nikal, benzo(a)piren (kao marker policikličnih aromatičnih ugljovodonika) i fluoridi	utvrđuje uslove i način praćenja kvaliteta vazduha, standardizaciju mjerenja, uslove koje mora ispunjavati oprema za ocjenjivanje kvaliteta vazduha, referentne metode, kriterijume za postizanje kvaliteta podataka, obezbjeđivanje kvaliteta podataka i validaciju podataka kao i sadržaj rezultata ocjenjivanja kvaliteta vazduha
Pravilnik o sadržaju i načinu izrade godišnje informacije o kvalitetu vazduha ("Sl. list CG", br. 27/12)	MORT	sumpor dioksid, azot dioksid i oksidi azota, suspendovane čestice PM10 i PM2.5, olovo, benzen, ugljen	propisuje bliži sadržaj i način izrade godišnje informacije o kvalitetu vazduha

		monoksid, prizemni ozon, arsen, kadmijum, živa, nikal, benzo(a)piren (kao marker policikličnih aromatičnih ugljovodonika) i fluoridi	
Uredba o graničnim vrijednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora ("Sl.list CG", br. 10/11)	MORT	ukupne praškaste materije, Hg, Tl, Pb, Co, Ni, Se, Te, Sb, Cr, CN, F, Cu, Mn, V, Sn, kancoregene materije sa oznakom R40, materije štetne za reprodukciju sa oznakom R62 ili R63, mutagene materije sa oznakom R68, AsH ₃ , CNCl, SOCl ₂ , PH ₃ , HBr, Cl ₂ , HCN, HF, H ₂ S, NH ₃ , HCL, SO ₂ , NO ₂ , 1-bromo-3-hloropropan, 1,1-dihloretan, 1,2-dihloretan, etanska kiselina, metil formijat, nitroetan, nitrometan, oktametilciklotetrasiloksan, 1,1,1-trihloretan, 1,3,5-trioksan, otrovne ili jako otrovne materije sa oznakom R23, R24, R25, R26, R27, R28, R39 ali R48, akrilamid, akrilonitril, dinitrotoluen, etilen oksid, 4-vinil-1,2-cikloheksandioksid, benzen, bromoetan, 1,3-butadien, 1,2-dihloroetan, 1,2-propilen oksid (1,2-epoksi propan), stiren oksid, o-toluidin, trihloroeten, vinil hlorid, kancerogene materije sa oznakom R45 ili 49, otrovne materije štetne za reprodukciju sa oznakom R60 ili R61, mutagene materije sa oznakom R46, polihlorisani dibenzodioksini (PCDD) i polihlorisani dibenzofurani (PCDF)	propisuje granične vrijednosti emisija zagađujućih materija i druge mjere zaštite vazduha od emisija iz stacionarnih izvora i aktivnosti koje uzrokuju emisije zagađujućih materija u vazduh

<p>Uredba o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla ("Sl.list CG", br. 39/10 i 43/10)</p>	<p>MORT</p>	<p>ugljevodonici (olefini, aromati, benzen), oksigenati (methanol, etanol, izo-propil alkohol, terc-butil alkohol, izo-butil alkohol, estri sa pet i više C atoma po molekulu i ostali oksigenati), S, Pb, PAH</p>	<p>propisuje vrste tečnih goriva naftnog porijekla, granične vrijednosti sadržaja zagađujućih materija i druge karakteristike goriva u odnosu na zaštitu životne sredine koje moraju da ispunjavaju goriva koja se stavljaju u promet na domaće tržište i način utvrđivanja i praćenja karakteristika goriva</p>
<p>Uredba o maksimalnim nacionalnim emisijama određenih zagađujućih materija ("Sl. list CG", br. 3/12)</p>	<p>MORT</p>	<p>sumpor(IV)-oksid (SO₂), oksidi azota (NO_x), isparljiva organska jedinjenja i amonijak (NH₃)</p>	<p>propisuje maksimalne nacionalne emisije za acidifikujuće i eutrofikujuće zagađujuće materije i prekursore ozona u cilju unaprijeđenja i zaštite životne sredine i zdravlja ljudi od štetnog dejstva acidifikacije, eutrofikacije i prizemnog ozona</p>
<p>Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama ("Sl. list CG", br. 5/11)</p>	<p>MORT</p>	<p>hlorofluorougļjovodonici, ostali potpuno halogenovani hloroflorougļjovodonici, haloni, ugljen tetrahlorid, 1, 1, 1-trihloretan (metil-hloroform), metilbromid, hidrohlorofluorougļjovodonici, hidrobromofluorougļjovodonici i bromohlorometan, kao i nove kontrolisane supstance: dibromodifluorometan, 1-bromopropan, bromoetan, trifluoroidometan i hromometan, bilo da su same ili u mješavini, iz prve prerade, rekuperovane, reciklirane ili regenerisane, uključujući i njihove izomere, fluorovani gasovi (fluorougļjovodonici,</p>	<p>propisuje postupno smanjivanje potrošnje supstanci koje oštećuju ozonski omotač, postupanje sa supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama, postupanje sa proizvodima koji sadrže te supstance ili su pomoću tih supstanci proizvedeni, uvoz, izvoz i stavljanje u promet tih supstanci i proizvoda, postupanje sa tim supstancama nakon prestanka upotrebe proizvoda koji ih sadrži, način njihovog prikupljanja, korišćenja i trajnog odlaganja, način označavanja proizvoda koji sadrže alternativne supstance i uslovi koje moraju ispuniti pravna lica i preduzetnici koji obavljaju djelatnost održavanja, popravke, kao i isključivanja iz upotrebe proizvoda koji sadrže</p>

		perfluorougļjenici i sumporheksafluorid) i njihove smješe čiji je potencijal oštećenja ozonskog omotača jednak nuli, ali doprinose globalnom zagrijavanju	supstance koje oštećuju ozonski omotač, odnosno alternativne supstance
Pravilnik o tehničkim standardima zaštite vazduha od emisija isparljivih organskih jedinjenja koje nastaju skladištenjem, pretakanjem i distribucijom motornih benzina ("Sl. list CG", br. 07/14)	MORT	naftni derivati	propisuje tehničke standarde zaštite životne sredine za uređaje za skladištenje i pretakanje benzina na terminali ma i benzinskim stanicama, kao i za cistijerne koje se koriste za prevoz benzina od jednog terminala do drugog ili od terminala do benzinske stanice i rokove za njihovo postizanje

4.4 PROPISI U OBLASTI POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

U **Zakonu o poljoprivrednom zemljištu** ("Sl. list CG", br. 32/11) pod poljoprivrednim zemljištem, smatraju se: oranice, bašte, voćnjaci, vinogradi, livade, pašnjaci, trstici, bare i močvare, kao i drugo zemljište koje, po svojim prirodnim i ekonomskim uslovima, može da služi opštim interesima, ako se koristi ili može koristiti za poljoprivrednu proizvodnju. Pod obradivim poljoprivrednim zemljištem smatraju se: oranice, bašte, voćnjaci, vinogradi i livade.

Poljoprivredno zemljište, kao dobro od opšteg interesa, uživa posebnu zaštitu i koristi se pod uslovima i na način propisan ovim Zakonom. Naime, opasne i štetne materije u zemljištu koje mogu da dovedu do zagađenja poljoprivrednog zemljišta, usljed nepravilne upotrebe mineralnih đubriva i sredstava za zaštitu bilja od strane pravnih i fizičkih lica kao i ispuštanjem otpadnih materija iz raznih izvora. Sprovođenje monitoringa, tj. kontinuirano praćenje stanja promjena u zemljištu, poljoprivrednom i nepoljoprivrednom, jedna je od najznačajnijih mjera zaštite i očuvanja zemljišta, jednog od najvažnijih prirodnih resursa.

Nadležnosti državnih institucija:

Sprovođenje odredbi ovog Zakona u nadležnosti je organa uprave nadležnih za poslove poljoprivrede i urbanizma.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Nadzor nad sprovođenjem ovog Zakona i propisa donesenih na osnovu njega vrše organi uprave nadležni za poslove poljoprivrede i urbanizma. Poslove inspekcijskog nadzora vrši inspektor poljoprivrede i inspektor urbanizma.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Tabela 18. Važeći propisi koji se odnose na oblast poljoprivrednog zemljišta

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o poljoprivrednom zemljištu ("Sl. list CG", br. 15/92, 59/92, "Sl. list CG", br. 32/11)	MPRR MORT	emisije opasnih i štetnih materija u zemljište	zaštita i uslovi korišćenja poljoprivrednog zemljišta
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o dozvoljenim količinama opasnih i štetnih materija u zemljištu i metodama za njegovo ispitivanje ("Sl. list", RCG, 18/97)	MPRR MORT	Cd, Pb, Hg, As, Cr, Ni, F, Cu, Zn, B, Co, Mo, triazini (atrazin i simazin), karbamati, ditiokarbamati, hlorfenoksi, fenolni herbicidi (DNOCI DINOSEB), organohlorni preparati (DDT+DDD+DDE), PAH, PCBs i PTC, organokalajna jedinjenja	propisuje maksimalno dozvoljene količine opasnih i štetnih materija u zemljištu koje mogu da dovedu do njegovog zagadenja

4.5 PROPISI U OBLASTI UPRAVLJANJA OTPADOM

Upravljanje otpadom je problem zaštite životne sredine koji zahtijeva prioritarno rješavanje, te je jedno od najzahtjevnijih područja u smislu usklađivanja sa standardima Evropske unije. Rješavanje tog problema i orijentacija prema savremenom upravljanju otpadom jedan su od preduslova za ulazak u EU.¹³ Vlada Crne Gore trebalo bi do kraja II kvartala 2015. da usvoji Nacionalnu strategiju upravljanja otpadom do 2030. i Državni plan upravljanja otpadom, a koji bi trebalo da budu usklađeni s najnovijim smjernicama EU u ovoj oblasti.

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Pravno područje upravljanja otpadom uređeno je **Zakonom o upravljanju otpadom** („Sl. list CG“, br. 64/11), kojim se uređuju vrste i klasifikacija otpada, kao i planiranje, način upravljanja otpadom i druga pitanja od značaja za upravljanje otpadom.¹⁴

¹³ Upravljanje otpadom je sprječavanje nastanka, smanjenje količina otpada ili ponovna upotreba otpada i sakupljanje, transport, prerada i odstranjivanje otpada, nadzor nad tim postupcima i naknadno održavanje deponija, uključujući i aktivnosti trgovca i posrednika otpadom.

¹⁴ Transport opasnog otpada regulisan je *Zakonom o prevozu opasnih materija* ("Sl. list CG", br. 33/14). Detaljnije u dijelu 4.6.

Nadležnosti državnih institucija:

Upravljanje otpadom vrši Ministarstvo nadležno za poslove životne sredine. Plan upravljanja medicinskim otpadom priprema organ državne uprave nadležan za poslove zdravlja. Plan upravljanja veterinarskim otpadom i kanalizacionim muljem priprema organ državne uprave nadležan za poslove veterinarstva i voda.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrše, u okviru nadležnosti utvrđenih ovim zakonom, Ministarstvo nadležno za poslove životne sredine i nadležni organi lokalne uprave. Poslove inspekcijskog nadzora za sve vrste otpada, osim komunalnog i građevinskog otpada, vrši ekološka inspekcija. Poslove inspekcijskog nadzora za komunalni i građevinski otpad vrši komunalni inspektor. Poslove inspekcijskog nadzora o postojanju oznake sa natpisom proizvođača i oznake o obaveznom odvojenom sakupljanju otpada koji nastaje iz proizvoda za koji je propisana produžena odgovornost proizvođača vrši tržišna inspekcija.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Agencija vodi registar izdatih dozvola za preradu i/ili odstranjivanje otpada, registar sakupljača, odnosno prevoznika otpada, registar trgovaca i posrednika, registar izvoznika neopasnog otpada, kao i evidenciju o proizvodnji i upravljanju otpadom u elektronskoj formi na osnovu podataka iz godišnjih izvještaja koja je sastavni dio informacionog sistema zaštite životne sredine.

Tabela 19. Važeći propisi koji se odnose na oblast upravljanja otpadom

<i>Propis</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Zakon o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11)	MORT	otpadne hemikalije	uređuje upravljanje otpadom
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjava komunalni kanalizacioni mulj, količine, obim, učestalost i metode analize komunalnog kanalizacionog mulja za dozvoljene namjene i uslovima koje treba da ispunjava zemljište planirano za njegovu primjenu ("Sl. list CG", br. 89/09)	MPPR	Zn, Cu, Cr, Pb, Ni, Cd, Hg, PAH, PCB	utvrđuju se bliži uslovi koje treba da ispunjava komunalni kanalizacioni mulj, količine, obim, učestalost i metode analize komunalnog kanalizacionog mulja za dozvoljene namjene i uslovi koje treba da ispunjava zemljište planirano za njegovu primjenu
Pravilnik o sadržaju, obliku i načinu vođenja registra izdatih dozvola za prekogranično kretanje otpada ("Sl. list CG", br. 71/10)	MORT		uređuje sadržaj, oblik i način vođenja registra izdatih dozvola za prekogranično kretanje otpada

Pravilnik o bližem sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za izdavanje dozvole za uvoz, izvoz i tranzit otpada, kao i listi klasifikacije otpada ("Sl. list CG", br. 71/10)	MORT		utvrđuje sadržaj dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za izdavanje dozvole za uvoz, izvoz i tranzit otpada, kao i lista klasifikacije otpada
Pravilnik o postupanju sa opremom i otpadom koji sadrži PCB ("Sl. list CG", br. 48/12)	MORT	PCB	uređuje način sačinjavanja plana upravljanja opremom i otpadom koji sadrži PCB, način i postupak vođenja evidencije, način označavanja dekontaminirane opreme, način i postupak obrade opreme i otpada koji sadrži PCB i dekontaminacije opreme i količine PCB u opremi
Pravilnik o postupanju sa otpadnim uljima ("Sl. list CG", br. 48/12)	MORT		uređuje postupanje sa otpadnim uljima u skladu sa tehničkim i tehnološkim uslovima obrade otpadnih ulja
Pravilnik o uslovima, načinu i postupku obrade medicinskog otpada ("Sl. list CG", br. 49/12)	MZ MORT		utvrđuje uslove, način i postupak obrade medicinskog otpada
Pravilnik o postupanju sa građevinskim otpadom, načinu i postupku prerade građevinskog otpada, uslovima i načinu odlaganja cement azbestnog građevinskog otpada ("Sl. list CG", br. 50/12)	MORT	azbest	uređuje postupanje sa građevinskim otpadom, način i postupak prerade građevinskog otpada, uslove i način odlaganja cement azbestnog građevinskog otpada i uslove koje treba da ispunjava postrojenje za preradu građevinskog otpada
Pravilnik o načinu vođenja evidencije otpada i sadržaju formulara o transportu otpada ("Sl. list CG", br. 50/12)	MORT		utvrđuje način vođenja evidencije otpada (količine i vrste otpada), sadržaj i način popunjavanja formulara o transportu otpada i način sačinjavanja godišnjih izvještaja o otpadu
Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjava privredno društvo odnosno preduzetnik za preradu i/ili odstranjivanje otpada ("Sl. list CG", br. 53/12)	MORT		utvrđuje uslove koje u pogledu opreme, postrojenja i broja zaposlenih treba da ispunjava privredno društvo odnosno preduzetnik koje vrši preradu i/ili odstranjivanje otpada i bliži sadržaj opisa radnog procesa postrojenja za preradu ili odstranjivanje otpada
Pravilnik o bližem sadržaju i načinu podnošenja godišnjih izvještaja o sprovođenju planova upravljanja otpadom ("Sl. list CG", br. 53/12)	MORT		utvrđuje bliži sadržaj i način podnošenja godišnjih izvještaja o sprovođenju državnog plana upravljanja otpadom, plana upravljanja medicinskim otpadom, plana upravljanja veterinarskim otpadom, plana upravljanja kanalizacionim muljem i lokalnog plana upravljanja komunalnim otpadom
Pravilnik o bližem sadržaju i načinu sačinjavanja plana	MORT		uređuje sadržaj i način izrade plana upravljanja otpadom proizvođača

upravljanja otpadom proizvođača otpada ("Sl. list CG", br. 05/13)			otpada
Pravilnik o načinu pakovanja i odstranjivanja otpada koji sadrži azbest ("Sl. list CG", br. 11/13)	MORT	azbest	uređuje uslove pakovanja i odstranjivanja otpada koji sadrži azbest
Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjava privredno društvo, odnosno preduzetnik za sakupljanje, odnosno transport otpada ("Sl. list CG", br. 16/13)	MORT		uređuje uslove koje treba da ispunjava privredno društvo za sakupljanje, odnosno transport otpada
Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju zahtjeva za upis u registar izvoznika neopasnog otpada ("Sl. list CG", br. 27/13)	MORT		uređuje način vođenja i sadržaj zahtjeva za upis u registar izvoznika neopasnog otpada
Pravilnik o spaljivanju i/ili suspaljivanju otpada („Sl. list CG“, br. 33/13)	MORT		uređuje način obrade otpada u postrojenju za spaljivanje ili suspaljivanje otpada, uslove koje treba da ispunjavaju objekti u postrojenju, tehničko-tehnološke postupke spaljivanja ili suspaljivanja pojedinih vrsta otpada, način sprječavanja nastanka i upravljanja otpadom nastalim procesom spaljivanja ili suspaljivanja, stručnu spremu i kvalifikaciju rukovodioca postrojenja i način funkcionisanja procesa spaljivanja i/ili suspaljivanje otpada
Pravilnik o bližim uslovima za upis u registar posrednika i trgovaca otpadom ("Sl. list CG", br. 46/13, 21/14)	MORT		uređuje uslove u pogledu kadra i opreme za upis u registar posrednika i trgovaca otpadom
Pravilnik o vođenju registra izdatih dozvola za preradu i/ili odstranjivanje otpada, registra sakupljača prevoznika, trgovaca i posrednika otpada ("Sl. list CG", br. 47/13)	MORT		uređuje način vođenja registra izdatih dozvola za preradu i odstranjivanje otpada, registar sakupljača otpada, registar prevoznika i registar trgovaca i posrednika
Pravilnik o klasifikaciji otpada i katalogu otpada ("Sl. list CG", br. 59/13)	MORT		utvrđuje klasifikaciju otpada i postupke njegove obrade, odnosno prerade i odstranjivanja
Pravilnik o metodama ispitivanja opasnih svojstava otpada i bližim uslovima koje treba da ispunjava akreditovana laboratorija za ispitivanje opasnih svojstava otpada ("Sl. listu Crne Gore", br. 21/2014)	MORT	ugljovodonici, PAH, PCB, elementi, Cr(VI)	utvrđuje metode ispitivanja opasnih svojstava otpada i bliže uslove koje treba da ispunjava akreditovana laboratorija za ispitivanje opasnih svojstava otpada

4.6 PROPISI U OBLASTI PREVOZA OPASNIH MATERIJIA

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakon o prevozu opasnih materija ("Sl. list CG", br. 33/14) uređuje uslovi pod kojima se vrši prevoz opasnih materija i radnje koje su u vezi s tim prevozom, kao i nadzor nad sprovođenjem ovog zakona. Prevoz opasnih materija, u smislu ovog zakona, podrazumijeva i utovar i istovar opasnih materija, promjenu vrste prevoznog sredstva, kao i zaustavljanje koje je prouzokovano nezgodom ili saobraćajnim udesom. Prevoz opasnih materija u drumskom, željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju vrši se u skladu sa ovim zakonom i potvrđenim međunarodnim ugovorima kojima se uređuje prevoz opasnih materija.

Nadležnosti državnih institucija:

Organ državne uprave nadležan za poslove zaštite i spašavanja, uz saglasnost organa državne uprave nadležnog za poslove saobraćaja i pomorstva i organa uprave nadležnog za poslove zaštite životne sredine.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspeksijske službe):

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona, u okviru utvrđenih nadležnosti, vrše: organ državne uprave nadležan za poslove zaštite i spašavanja, organ državne uprave nadležan za poslove saobraćaja i pomorstva, organ državne uprave nadležan za poslove obrazovanja, organ uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine, organ uprave nadležan za inspeksijske poslove i Agencija za civilno vazduhoplovstvo.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Evidenciju podataka o savjetnicima za bezbjednost prevoza opasnih materija i lica koja učestvuju u prevozu opasnih materija u drumskom i željezničkom saobraćaju vodi organ državne uprave nadležan za poslove zaštite i spašavanja.

Tabela 20. Važeći propisi koji se odnose na oblast prevoza opasnih materija

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o prevozu opasnih materija ("Sl. list CG", br. 33/14)	MUP	Opasne materije prema kriterijumima navedenim u ADR/RID, i to: - klasa 1. eksplozivne materije i predmeti; - klasa 2. gasovi; - klasa 3. zapaljive tečnosti; - klasa 4.1 zapaljive čvrste materije;	uređuje uslove pod kojima se vrši prevoz opasnih materija i radnje koje su u vezi s tim prevozom (pripremanje materije za prevoz, utovar i istovar i usputne manipulacije), kao i nadzor nad sprovođenjem ovog

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

		<ul style="list-style-type: none"> - klasa 4.2 samozapaljive materije; - klasa 4.3 materije koje u dodiru s vodom oslobađaju zapaljive gasove; - klasa 5.1 oksidirajuće materije; - klasa 5.2 organski peroksidi; - klasa 6.1 otrovi; - klasa 6.2 infektivne materije; - klasa 7. radioaktivni materijali; - klasa 8. korozivne (nagrizajuće) materije; - klasa 9. ostale opasne materije. 	zakona
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o načinu prevoza opasnih materija u drumskom saobraćaju („Sl. list SFRJ“, br. 82/90)	MUP MORT	Opasne materije prema kriterijumima navedenim u ADR	Ovim pravilnikom propisuju se način vršenja prevoza opasnih materija u drumskom saobraćaju, mjere koje se preduzimaju u pripremi opasnih materija za prevoz (pri utovaru, istovaru i usputnim manipulacijama) i način vršenja nadzora nad sprovođenjem tih mjera.
Pravilnik o stručnom osposobljavanju vozača motornih vozila kojima se prevoze opasne materije i drugih lica koja učestvuju u prevozu tih materija („Sl. list SFRJ“, br. 17/91)	MUP	Opasne materije prema kriterijumima navedenim u ADR/RID	Ovim pravilnikom propisuje se program stručnog osposobljavanja vozača motornih vozila kojima se prevoze opasne materije i drugih lica koja učestvuju u pripremi za prevoz i u utovaru, pretovaru i istovaru opasnih materija, način polaganja ispita i evidencija o polaganju ispita.
Pravilnik o tehničkim uslovima koje moraju da ispunjavaju preduzeća koja vrše stručno osposobljavanje vozača motornih vozila kojima se prevoze opasne materije i drugih lica koja učestvuju u prevozu tih materija („Sl. list SFRJ“, br. 76/90)	MUP	Opasne materije prema kriterijumima navedenim u ADR/RID	Ovim pravilnikom propisuju se tehnički uslovi koje moraju da ispunjavaju preduzeća koja vrše stručno osposobljavanje vozača motornih vozila kojima se prevoze opasne materije i drugih lica koja učestvuju u prevozu tih materija

Pravilnik o načinu prevoza opasnih materija u željezničkom saobraćaju („Sl. list SFRJ“, br. 25/92)	MUP MORT	Opasne materije prema kriterijumima navedenim u RID	Ovim pravilnikom propisuje se način vršenja prevoza opasnih materija u željezničkom saobraćaju od njihovog prijema na prevoz do isporuke.
--	-------------	---	---

4.7 PROPISI U OBLASTI BEZBJEDNOSTI HRANE

Fizičko-hemijska kontaminacija hrane može ugroziti zdravlje rjeđe nakon jednokratne ekspozicije, a češće nakon višekratne ekspozicije nekom hemijskom agensu u jednoj, ili više vrsta hrane. Hrana može da bude hemijski zagađena usljed toksina prirodnog porijekla (alkaloidi, mikotoksini, radionuklidi), kao i hemijskim kontaminantima vještačkog porijekla (aditivi, pesticidi, teški metali, veterinarski lijekovi, drugi antibiotici, polihlorovani bifenili, dioksin, vještački radionuklidi i dr.).

Zaštita od mogućih štetnih efekata hemikalija u hrani, vodi za piće i predmetima opšte upotrebe po zdravlje ljudi predstavlja vrlo važan aspekt hemijske bezbjednosti. Sistem zaštite ljudskog zdravlja vezan za proizvode za ljudsku upotrebu se sprovodi na osnovu posebnih zakona, kao što su **Zakon o bezbjednosti hrane** ("Sl. list CG", br. 14/07), koji obuhvata i vode za piće¹⁵ i **Zakon o zdravstvenoj ispravnosti životnih namirnica i predmeta opšte upotrebe** (»Sl. list SRJ«, br. 53/91, 24/94, 28/96 i 37/02). Imajući u vidu specifičnosti vezane za zakonodavstvo i ostale instrumente upravljanja, strateški pravci upravljanja hemijskom bezbjednošću su utvrđeni u sljedeća tri područja:

- zaštita od štetnih efekata hemikalija u hrani;
- zaštita od štetnih efekata hemikalija u vodi za piće;
- zaštita od štetnih efekata hemikalija u predmetima opšte upotrebe.

Strateški ciljevi u oblasti hrane su: (1) unaprijeđivanje prehrambene industrije da bi se obezbijedio visok nivo kvaliteta hrane i zaštitio interes potrošača, (2) definisanje ključnih poljoprivrednih proizvoda potrebnih za prehrambenu industriju, (3) jačanje administrativnih kapaciteta radi efikasnijeg donošenja zakonskih i podzakonskih akata u domenu proizvodnje i distribucije hrane u skladu sa EU standardima, (4) osiguranje osnove za postizanje visokog nivoa zaštite zdravlja ljudi od mogućih štetnih uticaja hemikalija u hrani, ostvarivanjem

¹⁵ Na osnovu **Zakona o vodama** ("Sl. list CG" 47/11) Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja uređuje pravni status i način integralnog upravljanja vodama, vodnim i priobalnim zemljištem i vodnim objektima, uslove i način obavljanja vodne djelatnosti i druga pitanja od značaja za upravljanje vodama i vodnim dobrom. Kako bezbjednost vode zavisi od prirodnog sastava i odgovarajuće zaštite sadašnjih i budućih izvorišta vode za piće, definisanje sanitarnih zona zaštite, bitan je preduslov zaštite voda od primarnog zagađivanja, bile one podzemne ili površinske.

Područja na kojima se nalaze izvorišta površinske i podzemne vode koja se koriste ili su prostornim planskim dokumentima predviđena za javno vodosnabdijevanje moraju biti zaštićena od namjernog ili slučajnog zagađivanja i drugih uticaja koji mogu nepovoljno djelovati na izdašnost izvorišta i na zdravstvenu ispravnost vode (zone sanitarne zaštite).

usklađenog, efikasnog i dinamičnog sistema kontrole hrane koji će biti u potpunosti usklađen za propisima i praksom EU.

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakonom o bezbjednosti hrane ("Sl. list CG", br. 14/07) uređuju se osnove i načela za obezbjeđenje visokog nivoa zaštite života i zdravlja ljudi, zaštite interesa potrošača i zahtjevi u oblasti proizvodnje i prometa bezbjedne hrane i hrane za životinje. Ovaj zakon zasniva se na načelu pouzdanog, naučno utemeljenog i efikasnog sprovođenja postupaka u izboru i preduzimanju mjera u oblasti bezbjednosti hrane i hrane za životinje, primjerenih zahtjevima iz oblasti zaštite života i zdravlja ljudi, zdravlja i dobrobiti životinja, zdravlja bilja i zaštite životne sredine.

Nadležnosti državnih institucija:

Poslove državne uprave u oblasti bezbjednosti hrane i hrane za životinje vrše:

1. Ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede:

- donosi godišnji plan kontrole, plan monitoringa i plan za upravljanje kriznim situacijama u oblasti bezbjednosti hrane biljnog porijekla na nivou primarne proizvodnje, hrane životinjskog porijekla, kombinovane hrane i hrane za životinje,
- odlučuje po žalbama na rješenja donesena u prvostepenom postupku
- saraduju sa međunarodnim organizacijama i nadležnim organima drugih država u oblasti bezbjednosti hrane,
- vrši druge poslove u skladu sa zakonom.

2. Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja:

- donosi godišnji plan kontrole, plan monitoringa, plan za upravljanje kriznim situacijama u oblasti bezbjednosti hrane
- saraduje sa međunarodnim organizacijama i nadležnim organima drugih država u oblasti bezbjednosti hrane,
- utvrđuje ispunjenost propisanih zahtjeva i izdaje i oduzima odobrenja, odnosno saglasnosti za obavljanje djelatnosti subjektima u poslovanju s hranom biljnog porijekla nakon primarne proizvodnje, kombinovanom hranom i ostalom hranom,
- vrši kontrolu i inspeksijski nadzor i vrši druge poslove u skladu sa ovim zakonom

3. Organ uprave nadležan za poslove veterinarstva:

- priprema stručne osnove za godišnji plan kontrole, plan monitoringa i plan za upravljanje kriznim situacijama u oblasti bezbjednosti hrane životinjskog porijekla, kombinovane hrane i hrane za životinje i za donošenje propisa iz oblasti koje su u njegovoj nadležnosti,
- utvrđuje ispunjenost propisanih zahtjeva, izdaje i oduzima odobrenja za obavljanje djelatnosti subjektima u poslovanju hranom životinjskog porijekla, kombinovanom hranom i hranom za životinje nakon primarne proizvodnje,
- vrši kontrolu i inspeksijski nadzor i

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

- vrši druge poslove u skladu sa zakonom.
4. Organ uprave nadležan za fitosanitarne poslove:
- priprema stručne osnove za godišnji plan kontrole, plan monitoringa i plan za upravljanje kriznim situacijama u oblasti bezbjednosti hrane biljnog porijekla na nivou primarne proizvodnje i donošenje propisa iz oblasti koje su u njegovoj nadležnosti,
  - utvrđuje ispunjenost propisanih zahtjeva, vrši kontrolu i inspeksijski nadzor i
  - vrši druge poslove u skladu sa zakonom

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspeksijske službe):

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrši: Ministarstvo zdravlja preko sanitarnog inspektora; organ uprave nadležan za poslove veterinarstva preko veterinarskog inspektora i organ uprave nadležan za fitosanitarne poslove preko fitosanitarnog inspektora.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Registar odobrenih objekata za proizvodnju i promet hrane biljnog porijekla nakon primarne proizvodnje, kombinovane hrane i ostale hrane vodi Ministarstvo zdravlja.

Registar odobrenih objekata za proizvodnju i promet hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje vodi organ uprave nadležan za poslove veterinarstva.

Tabela 20. Važeći propisi koji se odnose na oblast bezbjednosti hrane

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o bezbjednosti hrane ("Sl. list CG", br. 14/07)	MZ	hemikalije u hrani	zaštita od štetnih efekata hemikalija u hrani
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o maksimalnim količinama štetnih materija i sastojaka u stočnoj hrani (»Sl. list SFRJ«, br. 02/90).	MPPR	pesticidi, metali, metaloidi i druge otrovne supstancije, hemioterapeutici, anabolici i druge supstance	zaštita od štetnih efekata hemikalija u hrani za životinje
Pravilnik o količinama pesticida, metala, metaloida i drugih otrovnih supstancija, hemioterapeutika, anabolika i drugih supstancija koje se mogu nalaziti u namirnicama (»Sl. list SRJ«, br. 05/92, 11/92 i 32/02)	MZ	pesticidi, metali, metaloidi i druge otrovne supstancije, hemioterapeutici, anabolici i druge supstance koje se mogu nalaziti u hrani, a mogu dovesti u opasnost život i zdravlje ljudi	zaštita od štetnih efekata hemikalija u hrani
Pravilnik o dozvoljenim količinama teških metala, mikotoksina i drugih	MZ MPPR	teški metali i druge supstance u hrani koje mogu dovesti u	zaštita od štetnih efekata hemikalija u hrani

supstanci u hrani („Sl. list CG“, br. 81/09)		opasnost život i zdravlje ljudi	
Pravilnik o bližim zahtjevima koje u pogledu bezbjednosti treba da ispunjava voda za piće („Sl. list Crne Gore“, br. 24/12)	MZ	opasne materije koje mogu dovesti u opasnost život i zdravlje ljudi	zaštita od štetnih efekata hemikalija u vodi za piće

4.8 PROPISI U OBLASTI ZDRAVSTVENE ISPRAVNOSTI PREDMETA OPŠTE UPOTREBE

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Uslovi koje u pogledu zdravstvene ispravnosti moraju da ispunjavaju predmeti opšte upotrebe koji se proizvode ili uvoze radi stavljanja u promet na domaćem tržištu i nadzor nad zdravstvenom ispravošću tih predmeta.

Nadležnosti državnih institucija:

Ministarstvo zdravlja i Uprava za inspekcijske poslove, preko sanitarne inspekcije nadležna je za sprovođenje Zakona.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši organ uprave nadležan za poslove zdravstva preko sanitarnih inspektora.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Tabela 21. Važeći propisi koji se odnose na oblast zdravstvene ispravnosti predmeta opšte upotrebe

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o zdravstvenoj ispravnosti životnih namirnica i predmeta opšte upotrebe (»Sl. list SRJ«, br. 53/91, 24/94, 28/96 i 37/02)	MZ	predmeti opšte upotrebe: sredstva za održavanje lične higijene, njegu i uljepšavanje lica i tijela; sredstva za održavanje čistoće	zaštita od štetnih efekata hemikalija u predmetima opšte upotrebe
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o uslovima u pogledu zdravstvene ispravnosti predmeta opšte upotrebe koji se mogu stavljati u promet (»Sl. list SFRJ«, br. 26/83, 61/84, 56/86 i 50/89).	MZ	predmeti opšte upotrebe: sredstva za održavanje lične higijene, njegu i uljepšavanje lica i tijela; sredstva za održavanje čistoće	zaštita od štetnih efekata hemikalija u predmetima opšte upotrebe

4.9 PROPISI U OBLASTI SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakonom o sredstvima za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 51/08, 40/11, 18/14) uređuje se način klasifikacije, registracija, promet i upotreba sredstava za zaštitu bilja i aktivnih materija, maksimalno dozvoljeni nivo rezidua sredstava za zaštitu bilja, način vođenja registara i evidencija, razmjena podataka i druga pitanja od značaja za sredstva za zaštitu bilja. Ovim zakonom uređuje se i način registracije sredstava za zaštitu bilja koja sadrže, sastoje se ili su dobijeni od genetički modifikovanih organizama, pod uslovom da je ispuštanje tih organizama u životnu sredinu dozvoljeno samo na osnovu procjene rizika za životnu sredinu, u skladu sa zakonom kojim se uređuju genetički modifikovani organizmi.

Nadležnosti državnih institucija:

Ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspekcijske službe):

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrše, u okviru svoje nadležnosti, Uprava za inspekcijske poslove preko sanitarnog inspektora, veterinarskog inspektora i fitosanitarnog inspektora.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Registar za promet sredstava za zaštitu bilja na veliko i Registar za promet sredstava za zaštitu bilja na malo vodi nadležni organ za poslove sredstava za zaštitu bilja.

Tabela 22. Važeći propisi koji se odnose na oblast sredstava za zaštitu bilja

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o sredstvima za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 51/08, 40/11, 18/14)	MPPR	Lista aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja	uslovi za registraciju radi stavljanja u promet, proizvodnju i uvoz i promet na veliko i malo sredstava za zaštitu bilja
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o metodama za ispitivanje pesticida (»Sl. list SRJ“, br. 63/01 i 65/01).	MPPR	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se: 1) metode za ispitivanje hemijskih i fizičkih osobina tehničkih proizvoda i pretkoncentrata za proizvodnju gotovih pesticida (u daljem tekstu: aktivna materija); 2) metode za ispitivanje hemijskih i fizičkih osobina i biološke efikasnosti gotovih pesticida (u

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

			daljem tekstu: preparat); 3) kriterijumi za ocjenjivanje utvrđenih osobina; 4) postupci pri ispitivanju i izdavanju dozvole za stavljanje preparata u promet.
Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora za skladištenje i promet sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 15/13)	MPRR	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se bliži uslovi u pogledu prostora za skladištenje, odnosno prodaju sredstava za zaštitu bilja, koje treba da ispunjavaju privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici, obrazac, sadržaj i način vođenja registra za promet sredstava za zaštitu bilja na veliko i malo, dokumentaciju koja se prilaže uz zahtjev za upis, bliži sadržaj evidencije i način vođenja evidencije i dostavljanja podataka.
Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o upotrebi sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 24/13)	MPRR	sredstva za zaštitu bilja	Evidencija o upotrebi sredstava za zaštitu bilja sadrži podatke i vodi se na način utvrđen ovim pravilnikom.
Lista aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 07/14)	MPRR	sredstva za zaštitu bilja	Utvrđuje listu aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja
Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju registra sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 17/14)	MPRR	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuje se način vođenja i sadržaj registra sredstava za zaštitu bilja i sadržaj liste registrovanih sredstava za zaštitu bilja.

4.10 PROPISI U OBLASTI SREDSTAVA ZA ISHRANU BILJA

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakonom o sredstvima za ishranu bilja ("Sl. list RCG", br. 48/07 i ("Sl. list CG", br. 76/08, 73/10, 40/11) uređuju se uslovi za proizvodnju, promet, karakteristike i primjenu sredstava za ishranu bilja, kao i druga pitanja od značaja za proizvodnju i promet sredstava za ishranu bilja. Ako sredstva za ishranu bilja sadrže i sredstva za zaštitu bilja, na promet i primjenu sredstava za ishranu bilja primjenjuju se i propisi kojima se uređuju sredstva za zaštitu bilja. Ako sredstva za ishranu bilja sadrže i opasne materije, na promet i primjenu sredstava za ishranu bilja primjenjuju se i propisi kojima se uređuju opasne materije.

Nadležnosti državnih institucija:

Ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspeksijske službe):

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši organ uprave nadležan za fitosanitarne poslove preko fitosanitarnih inspektora.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Registar sredstava za ishranu bilja, Registar proizvođača/uvoznika sredstava za ishranu bilja i Registar distributera sredstava za ishranu bilja vodi organ uprave nadležan za poslove sredstava za ishranu bilja.

Tabela 23. Važeći propisi koji se odnose na oblast sredstava za ishranu bilja

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o sredstvima za ishranu bilja ("Sl. list RCG", br. 48/07 i ("Sl. list CG", br. 76/08, 73/10, 40/11	MPRR	sredstva za ishranu bilja (đubriva)	uređuje se uslovi za proizvodnju, promet, karakteristike i primjenu sredstava za ishranu bilja, kao i druga pitanja od značaja za proizvodnju i promet sredstava za ishranu bilja
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o metodama za ispitivanje đubriva (»Sl. list SRJ«, br. 66/00)	MPRR	sredstva za ishranu bilja	
Pravilnik o posebnim uslovima za stavljanje u promet i primjenu amonijum nitrata (AN) kao sredstva za ishranu bilja ("Sl. list CG", br. 18/11)	MPRR	amonijum nitrat kao sredstvo za ishranu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se posebni uslovi za stavljanje u promet i primjenu amonijum nitrata (AN) sa visokom koncentracijom azota kao supstance koja predstavlja rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu.
Pravilnik o bližim uslovima za skladišta sredstava za ishranu bilja ("Sl. list CG", br. 27/14)	MPRR	sredstva za ishranu bilja	uređuje način vođenja knjige evidencije o prometu sredstava za ishranu bilja i načinu dostavljanja podataka o prometu sredstava za ishranu bilja, uslove koje treba da ispunjavaju skladišta, kao i uslovi skladištenja, čuvanja i rukovanja sredstvima za ishranu bilja, način vođenja registra za distributere na veliko, malo i uvoznika i način podnošenja zahtjeva za upis u Registar
Pravilnik o načelima dobre poljoprivredne prakse za primjenu sredstava za ishranu bilja ("Sl. list CG", br. 29/14)	MPRR	sredstva za ishranu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se načela dobre poljoprivredne prakse i detaljna uputstva za primjenu sredstava za ishranu bilja.

4.11 PROPISI U OBLASTI ISTRAŽIVANJA I PROIZVODNJE UGLJOVODONIKA

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zakon o istraživanju i proizvodnji ugljovodonika ("Sl. list CG", br. 41/10, 40/11, 62/13) uređuje uslove, način i postupak istraživanja i proizvodnje ugljovodonika, kao i druga pitanja od značaja za istraživanje i proizvodnju nafte i gasa.¹⁶

Nadležnosti državnih institucija:

Ministarstvo nadležno za poslove industrijske proizvodnje i organ uprave nadležan za ugljovodonike.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspeksijske službe):

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrši inspektor za ugljovodonike, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje inspeksijski nadzor.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Evidenciju o zaključenim ugovorima i koncesijama i prikupljanje i upravljanje podacima i dokumentacijom u vezi sa istraživanjem i proizvodnjom ugljovodonika vrši vrši organ uprave nadležan za ugljovodonike.

---

¹⁶ Ugljovodonici su prirodno bogatstvo u državnoj svojini. Prilikom operacija sa ugljovodonicima, radi zaštite životne sredine, pored mjera zaštite životne sredine utvrđenih zakonom, drugim propisima, normativima i standardima, sprovode se i sljedeće mjere:

- ✓ primjena tehničko-tehnoloških postupaka, u skladu sa najbolje dostupnim tehnikama, u svim fazama operacija sa ugljovodonicima, radi postizanja visokog nivoa zaštite životne sredine;
- ✓ sprječavanja akcidentnih situacija sa procjenom rizika od akcidenta i procjenom opasnih materija njihovih količina i karakteristika, kao i troškovima za sanaciju akcidentnih stanja;
- ✓ procjena troškova u slučaju mogućeg akcidenta za sanaciju i remedijaciju;
- ✓ procjena štetnih uticaja planiranih aktivnosti na pojedine segmente životne sredine (klima, vazduh, atmosfera, zemljište, buka, vodna dobra i more, flora, fauna, biodiverzitet, stanovništvo i slično);
- ✓ sprječavanja, smanjenja ili otklanjanja štetnih uticaja po pojedinim segmentima životne sredine;
- ✓ obezbjeđivanja racionalnog korišćenja prirodnih resursa;
- ✓ informisanja javnosti tokom svih operacija sa ugljovodonicima i obezbjeđivanja učešća javnosti u donošenju odluka.

Način sprovođenja mjera utvrđuje se strateškom procjenom i procjenom uticaja na životnu sredinu.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Tabela 24. Važeći propisi koji se odnose na istraživanje i proizvodnju ugljovodonika

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o istraživanju i proizvodnji ugljovodonika ("Sl. list CG", br. 41/10, 40/11, 62/13)	ME	ugljovodonici	uređuje istraživanje i proizvodnju ugljovodonika, kao i druga pitanja od značaja za istraživanje i proizvodnju nafte i gasa
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o uslovima zaštite životne sredine tokom operacija sa ugljovodonicima ("Sl. list Crne Gore", br. 60/12).	MORT	ugljovodonici	zaštite životne sredine tokom operacija sa ugljovodonicima

4.12 PROPISI U OBLASTI ZAŠTITE NA RADU

Uprkos znatnom napretku koji je ostvaren na polju kontrole i upravljanja hemikalijama na međunarodnom nivou, kao i na nivou država, i dalje je to oblast koja izaziva zabrinutost kada je zdravlje radnika u pitanju. Izvor sve veće zabrinutosti predstavlja upotreba alergeni, antigenih, karcinogenih i mutagenih supstanci, kao i supstanci koje su toksične za reproduktivni sistem.

U posljednjih 20 godina došlo je do ogromnog porasta broja hemikalija koje se koriste u industrijskoj sredini, od kojih mnoge nijesu adekvatno testirane. Nepraktičnost sistematičnog testiranja svih novih materijala znači da mnoge opasnosti mogu da prođu neopaženo dok ne dođe do očiglednog ugrožavanja ljudskog zdravlja ili životne sredine.

Kratak opis propisa uključujući i odgovarajuća ograničenja (na šta se propis odnosi):

Zaštita na radu, primjenom savremenih tehničko-tehnoloških, organizacionih, zdravstvenih, socijalnih i drugih mjera i sredstava zaštite na radu, obezbjeđuje se i sprovodi u skladu sa **Zakonom o zaštiti i zdravlju na radu** ("Sl. list CG", br. 34/14), drugim Propisima, aktima Evropske unije i međunarodnim konvencijama.

Nadležnosti državnih institucija:

Sprovođenje odredbi ovog zakona je u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja.

Mehanizmi za praćenje i sprovođenje (inspeksijske službe):

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona, propisa donijetih na osnovu njega i tehničkim i drugim mjerama koje se odnose na zaštitu na radu vrši Ministarstvo preko inspekcije rada, ako zakonom nije određeno da nadzor u sprovođenju tih propisa u određenim djelatnostima vrše drugi organi.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Registar izdatih rješenja o ovlaštenju pravnih lica ili preduzetnika da može obavljati određene poslove zaštite i zdravlja na radu vodi organ državne uprave nadležan za poslove rada.

Tabela 25. Važeći propisi koji se odnose na zaštitu na radu

<i>Propis</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Zakon o zaštiti i zdravlju na radu ("Sl. list CG", br. 34/14)	MRSS	opasne materije: eksplozivne, zapaljive, oksidacione, otrovne, zarazne, korozivne, kancerogene i radioaktivne materije, utvrđene standardima i drugim propisima, a koje se proizvode, skladište u procesu rada, kao i materije čija su svojstva kada su vezana za neke supstance, opasne po život i zdravlje zaposlenih.	regulisanje zaštite i zdravlja na radu
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o polaganju stručnog ispita za lica koja se bave poslovima zaštite na radu („Sl. list RCG“, br. 67/05)	MRSS	opasne materije	propisuje uslove koje mora da ispunjava pravno ili fizičko lice, u pogledu kadrova, organizacije, tehničkih i drugih uslova za dobijanje ovlaštenja za obavljanje stručnih poslova iz zaštite na radu, kao i postupak za utvrđivanje ispunjenosti tih uslova
Pravilnik o uslovima koje mora da ispunjava pravno ili fizičko lice za obavljanje stručnih poslova iz zaštite na radu i o postupku za utvrđivanje ispunjenosti tih uslova ("Sl. list RCG", br. 67/05)	MRSS	opasne materije	propisuje uslove koje mora da ispunjava pravno ili fizičko lice, u pogledu kadrova, organizacije, tehničkih i drugih uslova za dobijanje ovlaštenja za obavljanje stručnih poslova iz zaštite na radu, kao i postupak za utvrđivanje ispunjenosti tih uslova
Pravilnik o postupku i rokovima za vršenje periodičnih pregleda i ispitivanja sredstava za rad, sredstava i opreme lične zaštite na radu i uslova radne sredine ("Sl. list RCG", br. 71/05)	MRSS	opasne materije	uređuje se postupak i određuju rokovi za vršenje periodičnih pregleda i ispitivanja sredstava za rad, sredstava i opreme lične zaštite na radu i uslova radne sredine

Pravilnik o postupku pregleda i ispitivanja radne sredine i oruđa za rad ("Sl. list RCG", br. 4/99)	MRSS	opasne materije	uređuje postupak ispitivanja hemijskih, fizičkih i bioloških štetnosti, osvjetljenja i mikroklimu u radnoj sredini i sredstvima i opremi lične zaštite kao i postupak pregleda i ispitivanja protiv eksplozijsko zaštićenih uređaja i električnih instalacija i oruđa za rad
Pravilnik o vođenju evidencija iz oblasti zaštite na radu („Sl. list RCG“, br. 67/05)	MRSS	opasne materije	bliže propisuje način vođenja i čuvanja evidencija
Pravilnik o načinu i postupku osposobljavanja zaposlenih za bezbjedan rad („Sl. list RCG“, br. 57/06)	MRSS	opasne materije	uređuje način i postupak osposobljavanja zaposlenih za bezbjedan rad
Pravilnik o sadržaju mjera specifične zdravstvene zaštite zaposlenih („Sl. list RCG“, br. 44/06)	MRSS	opasne materije	propisuje sadržaj mjera specifične zdravstvene zaštite zaposlenih u vezi sa radom i radnom sredinom, koji se ostvaruju na osnovu ugovora između poslodavca i zdravstvene ustanove
Pravilnik o načinu i postupku procjene rizika na radnom mjestu ("Sl. list RCG", br. 43/07)	MRSS	opasne materije	propisuje se način i postupak procjene rizika na radnom mjestu kod poslodavca sa mjerama za sprječavanje, otklanjanje ili smanjenje rizika na najmanju moguću mjeru

4.13 OSTALI PROPISI

Tabela 26. Važeći ostali propisi od značaja za upravljanje hemikalijama

Propis	Nadležni organ	Cilj propisa
Zakon o zaštiti i spašavanju ("Sl. list CG", br. 13/07)	MUP	Zaštita i spašavanje obuhvata skup mjera i radnji koje se preduzimaju u cilju otkrivanja i sprječavanja opasnosti od prirodnih nepogoda, požara, tehničko-tehnoloških nesreća, hemijskih, bioloških, nuklearnih i radioloških kontaminacija, posljedica ratnog razaranja i terorizma, epidemija, epizootija, epifitotija i drugih nesreća, kao i spašavanja građana i materijalnih dobara ugroženih njihovim djelovanjem. Zaštitu i spašavanje vrše operativne jedinice za zaštitu i spašavanje.
Zakon o rudarstvu ("Sl. list Crne Gore", br. 65/08, 74/10, 40/11)	ME	Ovaj Zakon uređuje uslove i način eksploatacije rudnog bogatstva, rudarska mjerenja i rudarski planovi, stručna sprema radnika koji rukovode tehničkim poslovima pri

		<p>eksploataciji, mjere zaštite na radu i mjere zaštite životne sredine pri izvođenju rudarskih radova kao i druga pitanja od značaja za eksploataciju mineralnih sirovina.</p> <p>Rudnim bogatstvom, u smislu ovog zakona, smatraju se sve organske i neorganske mineralne sirovine u čvrstom, tečnom i gasovitom stanju koje se nalaze u primarnom ležištu, u nanosima, odlagalištima, kao i tehnogene mineralne sirovine nastale procesom eksploatacije.</p>
Zakon o geološkim istraživanjima ("Sl. list RCG", br. 28/93, 27/94, 42/94, 26/07)	ME	<p>Ovaj Zakon uređuje uslove i način izvođenja geoloških istraživanja, finansiranje i programiranje i organizacija vršenja geoloških istraživanja od interesa za Crnu Goru. Pod geološkim istraživanjima podrazumijevaju se istraživanja i ispitivanja koja se vrše radi: upoznavanja razvoja, sastava i građe zemljine kore, prognoziranja, pronalaženja i utvrđivanja ležišta mineralnih sirovina i ocjene ekonomskih efekata njihovog korišćenja, utvrđivanja geoloških i geomehaničkih osobina tla za potrebe izgradnje objekata, prostornog planiranja, uređenja prostora i zaštite i unapređenja životne sredine.</p>
Zakonom o građevinskim proizvodima ("Sl. list CG", br. 18/14)	MORT ME	<p>Zakonom i podzakonskim aktima koji proizlaze iz ovog zakona uređuje se ocjena i provjera postojanosti svojstava i dokazivanje upotrebljivosti građevinskog proizvoda kao uslova za njegovo stavljanje na tržište i u upotrebu u mjeri potrebnoj za ispunjenje osnovnih zahtjeva za objekte i druga pitanja od značaja za građevinske proizvode. U zaštiti građevinskih materijala moraju se koristiti biocidi koji nemaju štetno dejstvo na životnu sredinu. Veoma je važno voditi računa da se zabranjene hemikalije ili hemikalije ograničene za upotrebu ne koriste.</p> <p>Neophodna je zamjena azbesta ili nekih vrsta azbesta ili proizvoda koji sadrže azbest drugim materijalima ili proizvodima, ili korišćenjem alternativne tehnologije, naučno ocijenjene od nadležne vlasti bezopasnim ili manje opasnim, kad god je to moguće.</p> <p>Crna Gora je propisala granične vrijednosti za zagađenje azbestom i uspostavila sistem inspeksijske kontrole i sprovođenja, uključujući i kazne.</p>
Zakon o zaštiti potrošača („Sl. list CG“, br. 02/14)	ME	<p>Ovim zakonom uređuje se zaštita prava potrošača pri kupovini i drugim oblicima prometa proizvoda na tržištu, a naročito: zaštita ekonomskih interesa, pravna zaštita, informisanje i obrazovanje, udruživanje potrošača radi zaštite njihovih interesa i druga pitanja od značaja za zaštitu potrošača.</p>
Zakon o zdravstvenoj zaštiti bilja ("Sl. list CG", br. 28/11)	ME	<p>Ovim zakonom uređuje se zdravstvena zaštita bilja i biološke mjere za zaštitu bilja, mjere za sprječavanje unošenja i širenja štetnih organizama i mjere za suzbijanje štetnih organizama na bilju, biljnim proizvodima i objektima pod nadzorom, kao i druga pitanja od značaja za zdravstvenu zaštitu bilja.</p>

4.14 MEĐUNARODNE KONVENCIIJE

Pored domaćeg zakonodavstva, Crnu Goru obavezuju i međunarodne Konvencije kojima je pristupila. Stoga se ciljevi i zadaci utvrđeni preuzetim Konvencijama moraju uzeti u obzir prilikom kreiranja nacionalne politike. U oblasti upravljanja hemikalijama, Crna Gora je članica svih ključnih Konvencija.

Cilj Roterdamske konvencije o postupku davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obavještanja za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini je promovisanje podijeljene odgovornosti i saradnje između strana ugovornica na polju međunarodne trgovine određenim opasnim hemikalijama da bi se zaštitilo zdravlje ljudi i životna sredina od potencijalne štete i da bi se doprinijelo korišćenju tih hemikalija na način koji je prihvatljiv za životnu sredinu i to lakšim protokom informacija o njihovim karakteristikama, starajući se o procesu donošenja odluka na nacionalnom planu o uvozu i izvozu i prenošenju ovih odluka drugim zemljama potpisnicama.

Stokholmska konvencija o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama propisuje ciljeve, principe i postupke i uslove koje svaka strana potpisnica Konvencije mora ispuniti kako bi se postiglo ukidanje proizvodnje, upotrebe, uvoz i izvoz POPs jedinjenja na globalnom nivou. Time će se postići značajno smanjenje ili potpuna eliminacija tih jedinjenja u životnoj sredini. Stokholmska konvencija je globalni sporazum o zaštiti zdravlja ljudi i životne sredine smanjenjem ili potpunom eliminacijom ispuštanja u životnu sredinu kojim su trenutno pokrivene 22 supstance i grupe supstanci. Prvobitno, Konvencija je obuhvatala 12 ključnih dugotrajnih organskih zagađujućih supstanci i to: Aldrin insekticid, Dieldrin insekticid, Endrin insekticid, Heptahlor insekticid, Heksahlorobenzen fungicid, Mireks insekticid i aditiv za suzbijanje zapaljivosti plastičnih masa i električnih uređaja, Toksafen insekticid, DDT insekticid, Polihlorovanibifenili (PCBs), Polihlorovani-dibenzo-p-dioksini i dibenzofurani koji se ne sintetišu radi komercijalne proizvodnje, već nastaju nepotpunim sagorijevanjem određenih organskih materija, uključujući primarna goriva i otpad. Na IV Konferenciji Potpisnica, održanoj u maju 2009, prvi put je dogovoreno da će biti dodato 9 supstanci onima koje su već navedene u Konvenciji (12). U ovu grupu spadaju dva pesticida (hlorodekon i lindan), tri se javljaju u pesticidima (alfa- i betaheksahlorocikloheksan, α,β -HCH i pentahlorobenzen, PeCB), a četiri su industrijske hemikalije (heksabromobifenil, HBB, perfluorooktan sulfanska kisjelina/sulfonil fluorid PFOS/PFOSF, i komercijalni penta- i okta-bromodifeniletar BDEs). Pentahloro-benzen se može nenamjerno formirati u termičkim procesima. Na V Konferenciji Potpisnica, održanoj u maju 2011. dodat je i tehnički endosulfan s njegovim srodnim izomerima.

Konvencija o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima sa pripadajućim Protokolima obuhvata najveće ekološki probleme u oblasti zaštite vazduha. Cilj Konvencije je da se u najvećoj mogućoj mjeri ograniči i postepeno smanji i spriječi zagađivanje vazduha, uključujući i prekogranični prenos zagađenja. Članice Konvencije dužne su da izrade planove i strategije za smanjenje zagađenja vazduha uz razmjenu informacija, konsultacije, istraživanja i monitoring. Od 1979. uz Konvenciju je donijeto 8 Protokola sa specifičnim

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

mjerama posvećenim određenim zagađujućim materijama. Prestala su da važe 4 od 8 Protokola. Crna Gora je potvrdila preostala 4 Protokola koji su još na snazi, i to:

- Protokol o dugoročnom finansiranju programa saradnje za praćenje i ocjenjivanje dalekosežne transmisije aerozagađenja u Evropi (EMEP Protokol) iz 1984;
- Protokol o teškim metalima iz 1998;
- Protokol o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama (POPs Protokol) iz 1998, i
- Protokol o spriječavanju zakisjeljavanja, eutrofikacije i prizemnog ozona (Geteborški Protokol) iz 1999.

Glavni cilj **Minamata konvencija o živi** je spriječavanje zagađenja živom u svijetu. Konvencija pokriva sve aspekte "životnog ciklusa" žive i, ako se bude adekvatno sprovodila, imaće globalne efekte, s obzirom da zagađenje živom prelazi velike razdaljine vazduhom. Konvencija je potpisana 10. X 2013. u japanskom gradu Kumamoto. Implementacijom Konvencije trebalo bi da dođe do zaštite zdravlja ljudi i životne sredine od antropogenih emisija i ispuštanja žive i jedinjena žive. Konvencijom je, između ostalog, predviđena zabrana proizvodnje, uvoza i izvoza proizvoda datih u Aneksu A dio I nakon 2020 (barometri, manometri, termometri...), dok su u Dijelu II Aneksa A date mjere koje je potrebno preduzeti za dentalni amalgam (uspostaviti nacionalne ciljeve usmjerene ka minimizaciji upotrebe dentalnih amalgama, promovisanje upotrebe alternativa...). Konvencija, takođe, reguliše i pitanja skladištenja žive i otpada. Konvencija podstiče zemlje da izrade strategije u cilju procjene prioriteta, upravljanja i po potrebi sanaciju kontaminiranih lokacija.

4.15 PREGLED INSTITUCIONALNE INFRASTRUKTURE

4.15.1 Nadležnosti u oblasti upravljanja hemikalijama u sistemu državne uprave

Shodno Uredbi o organizaciji i načinu rada državne uprave, **Ministarstvo održivog razvoja i turizma** nadležno je za kreiranje nacionalnog zakonodavnog i strateškog okvira u oblasti upravljanja hemikalijama, kao i za koordinaciju procesa pregovora s EU za pregovaračko poglavlje 27-životna sredina i klimatske promjene, a u okviru kojeg se nalazi podoblast-hemikalije. S tim u vezi i saradnja s organima Evropske komisije u oblasti praćenja rada i učešća u radnim tijelima vezanim za upravljanje hemikalijama nalazi se u nadležnosti Ministarstva održivog razvoja i turizma.

Implementacija propisa iz ove oblasti povjerena je **Agenciji za zaštitu životne sredine**, u okviru koje je formirano Odjeljenje za upravljanje hemikalijama. Odjeljenje je nadležno za primjenu većine propisa iz ove oblasti, uključujući i klasifikaciju, pakovanje, označavanje hemikalija, vođenje registra hemikalija, vođenje listi supstanci koje izazivaju zabrinutost, izdavanje dozvola za promet opasnih hemikalija, dozvola za uvoz, izvoz hemikalija i sl. Takođe, Odjeljenje je nadležno i za razmjenu podataka s međunarodnim organizacijama i državama članicama EU. Inspekcijski nadzor nad primjenom propisa iz ove oblasti je u nadležnosti **Uprave za inspekcijske poslove**. Vršenje hemijskih ispitivanja i druge stručne poslove vrše **DOO CETI** (uglavnom preko Odjeljenja za hemijsku analizu) i **Institut za javno**

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

zdravlje kao akreditovane laboratorije.

Nadležnosti u primjeni propisa iz ove oblasti imaju i ostala Ministarstva i organi uprave. Kratak pregled njihovih nadležnosti slijedi u nastavku ovog Poglavlja.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: fitosanitarnu oblast, veterinarstvo, bezbjednost hrane, održivo gazdovanje poljoprivrednim resursima, primjenu savremene tehnike i tehnologije u poljoprivredi, systemska rješenja za obezbjeđenje i korišćenje voda, vodnog zemljišta i vodo-izvorišta za vodosnabdijevanje, zaštitu voda od zagađivanja, uređenje voda i vodotoka i zaštitu od štetnog dejstva voda.

Ministarstvo unutrašnjih poslova vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: promet i prevoz eksplozivnih materija; promet, prevoz i uskladištenje zapaljivih tečnosti i gasova; prevoz nezapaljivih opasnih tečnosti i gasova, prevoz eksploziva; upravljanje rizicima, upravljanje zaštitom i spašavanjem u vanrednim situacijama i upravljanje sanacijom posljedica u vanrednim situacijama (zemljotresi, požari i druge prirodne i tehničko-tehnološke katastrofe); kao i poslove civilne zaštite, kao dio integrisanog sistema upravljanja vanrednim situacijama;

Ministarstvo zdravlja vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: zdravstvenu zaštitu; zdravstvenu bezbjednost hrane i predmeta opšte upotrebe; zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti; proizvodnju i promet lijekova i medicinskih sredstava; izdavanje saglasnosti za prevoz otrova preko državne granice i u unutrašnjem saobraćaju; proizvodnju i promet otrova; kao i proizvodnju i promet opojnih droga i supstanci koje se mogu upotrijebiti u proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci.

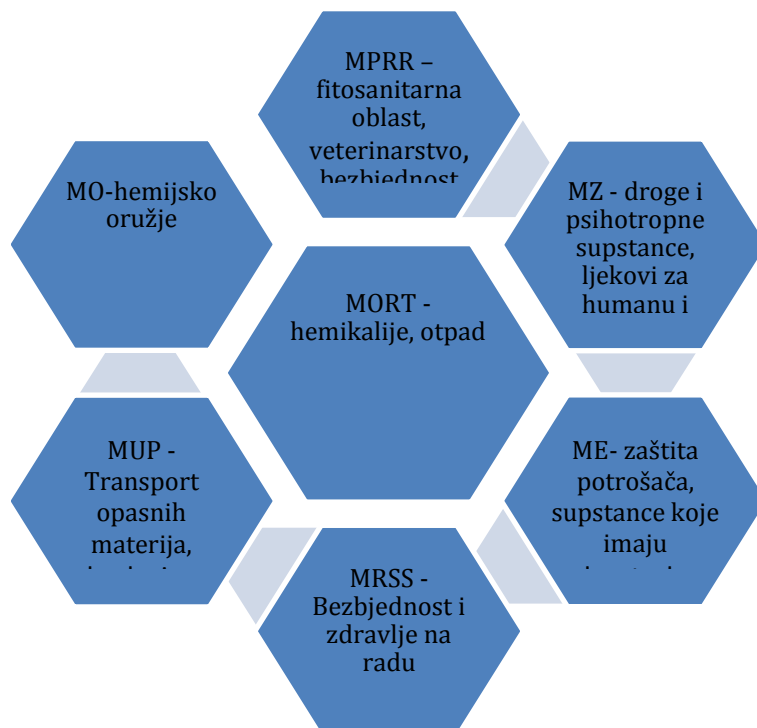
Ministarstvo rada i socijalnog staranja vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na zaštitu na radu.

Ministarstvo ekonomije vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: nove proizvodne i poslovne tehnologije; industrijsku proizvodnju po sljedećim sektorima i podsektorima: proizvodnja električne energije i gasa, eksploatacija ruda i kamena (eksploatacija energetskih sirovina, eksploatacija ostalih sirovina i materijala) i prerađivačka industrija (proizvodnja osnovnih metala i metalnih proizvoda, proizvodnja mašina i uređaja, proizvodnja tekstila i tekstilnih proizvoda, proizvodnja kože i predmeta od kože, prerada drveta i proizvodi od drveta, proizvodnja papira, izdavanje i štampanje, proizvodnja proizvoda od gume i plastičnih masa, proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala); energetska politiku, zaštitu potrošača i ostalo.

Ministarstvo saobraćaja i pomorstva vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: prevoz opasnih materija u željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju i na unutrašnjim plovnim putevima.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Slika 1. Koordinacija upravljanja hemikalijama između Ministarstava

Fitosanitarna uprava vrši poslove vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: zdravstvenu zaštitu bilja; sredstva za ishranu bilja; sredstva za zaštitu bilja; zaštitu biljnih sorti; bezbjednost hrane i genetski modifikovane organizme (GMO); pripremu stručne osnove za godišnji program monitoringa rezidua, godišnji plan kontrole, plan monitoringa i plan za upravljanje kriznim situacijama u oblasti bezbjednosti hrane biljnog porijekla na nivou primarne proizvodnje i za donošenje propisa; vođenje propisanih registara i evidencija; kao i uspostavljanje fitosanitarnog informacionog sistema, prikupljanje, obradu i čuvanje podataka.

Veterinarska uprava vrši poslove vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: zaštitu dobrobiti životinja; pripremanje stručnih osnova za godišnji program monitoringa rezidua i prevencije pojedinih zaraznih bolesti životinja i zoonoza, godišnji plan kontrole, plan monitoringa i plan za upravljanje kriznim situacijama u oblasti bezbjednosti hrane životinjskog porijekla, kombinovane hrane i hrane za životinje, kao i za donošenje propisa; izradu analiza programa i informacija koje služe kao stručne osnove za utvrđivanje i sprovođenje politike u veterinarstvu, bezbjednosti hrane i zaštite dobrobiti životinja.

Uprava za vode vrši poslove vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: zaštitu od štetnog dejstva voda i zaštitu voda od zagađivanja; kao i upravljanje vodnim objektima za zaštitu od štetnog dejstva vode.

4.15.2 Aktivnosti u oblasti upravljanja hemikalijama van sistema državne uprave

4.15.2.1 Privredna komora Crne Gore

Privredna komora Crne Gore kao privredna asocijacija zastupa interese svih privrednika radi privrednog i sveukupnog razvoja države Crne Gore. Komora obezbjeđuje ostvarivanje i unaprijeđivanje zajedničkih interesa svojih članova, učestvuje u donošenju privredno-sistemskih i mjera ekonomske politike iz nadležnosti države davanjem prijedloga i stavova po određenim pitanjima od interesa za poslovanje i razvoj tržišne privrede. Imajući u vidu značajan uticaj koji će novi propisi u oblasti hemikalija u Crnoj Gori imati na privredne subjekte (bez obzira na mali obim hemijske proizvodnje), uloga Komore bi trebalo da bude izražena u dolazećem periodu kroz, prije svega, pružanje pomoći privrednicima u radu na uvođenju standarda EU, pružanju potrebnih informacija, povezivanju sa stranim partnerima, itd.

U oblasti upravljanja hemikalijama djeluju dva tijela Komore, i to.

- *Udruženje tekstila, kože, gume, obuće i hemijske industrije* koje je organizovano za više industrijskih grana: tekstilna, kožarsko-prerađivačka, gumarska, hemijska i farmaceutska industrija. Osnovni zadatak Udruženja je da razmatra i rješava pitanja iz djelokruga rada ovih grana, daje sugestije, mišljenja i predloge po pitanjima koja su od zajedničkog interesa za sva preduzeća iz ove grupacije.
- *Odbor za energetske efikasnost i zaštitu životne sredine*

4.15.2.2 Društvo hemičara Crne Gore

Društvo hemičara Crne Gore osnovano je 2013. u Podgorici i trenutno broji 25 članova zaposlenih u industriji, naučno-istraživačkim institutima, fakultetima, školama i laboratorijama za kontrolu kvaliteta i biohemijskim laboratorijama. Bavi se iniciranjem i praćenjem naučno-istraživačkog rada, savjetodavnim poslom, kao i organizacijom naučnih skupova. Društvo hemičara Crne Gore učestvuje u implementaciji naučnih i primjenjenih dostignuća u Crnoj Gori.

V)

**ZAHTJEVI EU PRAVNE TEKOVINE U
OBLASTI UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA**

Cilj politike EU u oblasti upravljanja hemikalijama je spriječavanje negativnog uticaja hemikalija na ljudsko zdravlje i životnu sredinu. Drugim riječima, teži se obezbjeđivanju visokog nivoa zaštite života i zdravlja ljudi i životne sredine. Politika EU u ovoj oblasti usmjerena je na uspostavljanje jedinstvenih sistema klasifikovanja, obilježavanja i pakovanja hemikalija i smješa, kontrole stavljanja na tržište hemikalija, kontrolu uvoza i izvoza (sistem dozvola), tretmana određenih hemikalija (živa, azbest), regulisanje postupanja s određenim grupama hemikalija (biocidi, pesticidi) i sl. Takođe, propisi iz ove oblasti predmet redovnog prilagođavanja tehničkim promenama.

Sistem upravljanja hemikalijama uspostavljen na nivou EU obavezuje proizvođače i uvoznike da obezbede informacije o hemijskom sastavu proizvoda i dostave informacije nadležnom organu, koje se objedinjuju u Evropskoj agenciji za hemikalije (*European Chemical Agency-ECHA*). ECHA predstavlja centralno mjesto implementacije sistema upravljanja hemikalijama i nadležna je, između ostalog, za vođenje centralnih baza, koordinaciju evaluacije novih hemikalija i izgradnju javne baze podataka namenjenu potrošačima i industriji.¹⁷ Prema podacima ECHA-e, od 200 do 300 novih hemikalija se svake godine pojavljuje na tržištu. Najčešći problem, povezan sa proizvodnjom i korišćenjem hemikalija, jeste nedovoljno znanje o njihovoj toksičnosti. Isto tako, nema dovoljno podataka o putevima kretanja hemikalija niti o njihovom potencijalnom uticaju na ljudsko zdravlje i životnu sredinu. U prilog tome ide i činjenica da je dokazano da, usljed istrajnosti i sposobnosti da se bioakumuliraju u životnoj sredini, hemikalije negativno utiču na ljudsko zdravlje i ekosisteme.

Dakle, bezbjedno upravljanje hemikalijama potrebno je obezbijediti u svim fazama životnog ciklusa. Različite faze životnog ciklusa bezbjednog upravljanja hemikalijama regulišu se propisima koji uređuju transport opasnih hemikalija, kontrolu rizika i zaštitu radnika pri upotrebi hemikalija na radnom mjestu, propisima u oblasti zaštite životne sredine koji uređuju bezbjedno ispuštanje hemikalija u vazduhu, vodi i zemljištu, zaštitu od hemijskog udesa, odlaganje hemikalija i njihovog pakovanja kao otpada i dr.

Zbog specifičnog istorijskog razvoja zakonodavstva Evropske unije ne postoji jedinstveni konceptualni, odnosno zakonodavni okvir o »hemijskoj sigurnosti« te, kao što je ranije rečeno, pitanja od važnosti za hemijsku sigurnost se uređuju u nekoliko poglavlja pravne tekovine Evropske unije. Jednako tako, svaka članica EU samostalno određuje prema svom državnom uređenju, političkom i socijalnom razvoju, te specifičnim nadležnostima i organizaciji implementacije svojih zakona, tj. Direktiva i Uredbi EU, što se odnosi i na zaštitu od mogućih štetnih uticaja hemikalija. Uz to, nema niti jedne države koja je sve aspekte zaštite od štetnih uticaja hemikalija uredila u jednom zakonu i kroz nadležnost jednog resora državne uprave. Zbog svega toga uspostavljanje integrisanog sistema hemijske sigurnosti podrazumijeva dobru horizontalnu i vertikalnu međuresorsku saradnju na principu supsidijarnosti i

---

¹⁷ Imajući u vidu činjenicu da su propisi iz ove oblasti direktno primenjivi u državama članicama, za potrebe konsultovanja eksperata iz država članica, formirano je telo na EU nivou nadležno za savetovanje EK i Evropske Agencije za hemikalije u pogledu adaptiranja propisa koji se odnose na klasifikaciju, obeležavanje i pakovanje hemikalija (CLP Direktive, odnosno CLP Uredba) i stavljanje na tržište hemikalija (REACH)- CARACAL. Ovo tijelo čine predstavnici organa vlasti država članica nadležnih za REACH i CLP, predstavnici EFTA i EEA zemalja, kao i predstavnici trećih država, međunarodnih organizacija i zainteresovanih strana u svojstvu posmatrača.

sistemske implementaciji osnovnih načela, nezavisno od toga ko ima nadležnosti, odnosno odgovornosti u sprovođenju važećih zakona i podzakonskih akata.

5.1 USKLAĐENOST S EU PROPISIMA U OBLASTI UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA

Direktiva 67/548/EEC Savjeta od 27. VI 1967 o aproksimaciji Zakona, Uredbi i administrativnih odredbi koje se tiču klasifikacije, pakovanja i obilježavanja opasnih supstanci izmijenjena Direktivama 69/81/EEC, 70/189/EEC, 71/144/EEC, 73/146/EEC, 75/409/EEC, 76/907/EEC, 79/370/EEC, 79/831/EEC, 80/1189/EEC, 81/957/EEC, 82/232/EEC, 83/467/EEC, 84/449/EEC, 86/431/EEC, 87/432/EEC, 88/302/EEC, 88/490/EEC, 90/517/EEC, 91/325/EEC, 91/326/EEC, 91/410/EEC, 91/632/EEC, 92/32/EC, 92/37/EC, 93/21/EC, 93/72/EC, 93/101/EC, 93/105/EC, 94/69/EC, 96/54/EC, 96/56/EC, 97/69/EC, 98/73/EC, 98/98/EC, 99/33/EC, 2000/32/EC, 2000/33/EC, 2001/59/EC, 2004/73/EC, 2006/102/EC, 2006/121/EC, 2008/58/EC, 2009/2/EC and 2009/6/EC and Regulations (EC) 807/2003 and (EC) 1272/2008 je u potpunosti transponovana 2012. usvajanjem Zakona o hemikalijama ("Službeni list CG, br. 18/12"), Pravilnika o načinu klasifikacije, pakovanja i obilježavanja hemikalija i određenih proizvoda u klasu opasnosti ("Službeni list CG, br. 18/53") i Liste klasifikovanih supstanci ("Službeni list CG, br. 18/58"). Od početka primjene Zakona (mart 2013.), ova Direktiva se u i implementira, s tim što se potpuna implementacija sada vezuje za dan pristupanja Crne Gore EU.

Direktiva 1999/45/EEC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 31. V 1999 koja se tiče aproksimacije Zakona, Uredbi i administrativnih odredbi zemalja članica koja se tiče klasifikacije, pakovanja i obilježavanja opasnih proizvoda je pored gore dva usvojena nacionalna propisa dodatno i transponovana usvajanjem Pravilnika o metodama testiranja opasnih svojstava hemikalija ("Službeni list CG, br. 16/14"), a koja je skoro u potpunosti transponovana. Usvajanjem relevantnog pravnog okvira 2012. unaprijeđena je implementacija ove Direktive, i to od marta 2013.

Direktiva 2010/63/EU Evropskog Parlamenta i Savjeta od 22 IX 2010 o zaštiti životinja koje se koriste u naučne svrhe je samo djelimično prenijeta kroz Zakon o dobrobiti životinja ("Službeni list CG, br. 14/08"). Prema posljednjem Progress Monitoring-u stepen harmonizacije iznosi svega 16%. S tim u vezi, do sada je ostvarena samo djelimična implementacija u dijelu određivanja nadležnih organa, kao i uspostavljanja efikasne implementacije.

Direktiva 87/217/EEC Savjeta od 19. III 1987 o sprječavanju i smanjenju zagađenja životne sredine azbestom izmijenjena Direktivom 91/692/EEC i Uredbom (EC) 807/2003 velikim dijelom je transponovna Pravilnikom o metodama pakovanja i uklanjanja otpada koji sadrži azbest ("Službeni list CG, br. 11/13"). Pored ovog propisa, Direktiva je prenijeta kroz mnoge pravne instrumente, i to: Zakon o upravljanju otpadom ("Službeni list CG, br. 64/11"), Zakon o vodama ("Službeni list CG, br. 27/07, 32/11 i 47/11"), Zakon o integrisanoj kontroli i sprječavanju zagađivanja ("Službeni list CG, br. 80/05 i 54/09"), Uredba o graničnim vrijednostima emisija iz stacionarnih izvora ("Službeni list CG, br. 10/11"), Uredba o kriterijumima za određivanje najbolje dostupnih tehnika, kvaliteta standarda i graničnih vrijednosti emisija u integrisanoj dozvoli ("Službeni list CG, br. 07/08") i Pravilnik o

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

građevinskom otpadu ("Službeni list CG, br. 50/12"). Do sada, samo nekoliko obaveza (određivanje nadležnih organa, uspostavljanje graničnih vrijednosti emisija za emisije azbesta, osiguranje opšte prevencije zagađenja životne sredine, uspostavljanje sistema inspekcije i sprovođenja).

Trenutno je nadležnost u implementaciji različitih aspekata *Uredbe (EC) 850/2004 Evropskog parlamenta i Savjeta od 29 IV 2004 o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama i koja zamjenjuje Direktivu 79/117/EEC, izmijenjenu Uredbama (EC) 1195/2006, (EC) 172/2007, (EC) 323/2007, (EC) 219/2009, (EC) 304/2009, (EC) 756/2010 and (EC) 757/2010* podijeljena između brojnih državnih administrativnih tijela, koj nose teret implementacije. Ministratsvo održivog razvoja i turizma je razvilo Nacionalni akcioni plan za implementaciju POPs Protokola vezanog za LRTAP Konvenciju.

Implementacija *Uredbe EC/689/2008 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17 VI 2008 koja se tiče izvoza i uvoza opasnih hemikalija* u naprednijoj je fazi usljed usvajanja Zakona o hemikalijama („Sl. list CG“, br. 18/12). U zavisnosti od toga o kojoj hemikaliji je riječ, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine, Fitosanitarna uprava Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Ministarstvo zdravlja određeni su kao nadležni organi za implementaciju Uredbe. Puna implementacija ove Uredbe vezuje se za dan ulaska u EU.

Ostvaren je vidan napredak u implementaciji *Uredbe (EC) 1907/2006 koja se tiče registracije, evaluacije, autorizacije i zabrane hemikalija (REACH), kojom se uspostavlja Evropska agencija za hemikalije, i kojom se mijenja Direktiva 1999/45/EC i ukida Uredba Savjeta (EEC) 793/93 i Uredba Komisije (EC) 1488/94, 1354/2007, 987/2008, 1272/2008, 1341/2009 i 552/2009 kao i Direktiva Savjeta 76/769/EEC i Direktive Komisije 91/155/EEC, 93/67/EEC, 93/105/EC and 2000/21/EC*. Razlog za to je usvajanje Zakona o hemikalijama („Sl. list CG“, br. 18/12) na osnovu kojeg su određena nadležna tijela, uspostavljeni adekvatni institucionalni aranžmani, uspostavljena infrastruktura koja osigurava pristup nadležnih organa alatima i bazama podataka ECHA-e, uspostavljen sistem inspekcije i sprovođenja uključujući i kazne, uspostavljeni mehanizmi kojima se osigurava pristup informacijama i povjerljivosti.

Donošenje Zakona o hemikalijama je osiguralo napredak u implementaciji *Uredbe (EC) 1272/2008 Evropskog parlamenta i Savjeta od 16 XII 2008 o klasifikaciji, obilježavanju i pakovanju supstanci i smješa, kojom se mijenjaju i zamjenjuju Direktive 67/548/EEC i 1999/45/EC, i mijenja Uredba (EC) 1907/2006 koja je posljednji put izmijenjena Uredbom (EC) No. 790/2009 od 10 VIII 2009*. Ipak, puna implementacija će se ostvariti danom ulaska Crne Gore u EU.

5.2 OBAVEZE TRANSPOZICIJE EU PROPISA U OBLASTI UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA

Preostale dvije definicije iz *Direktive 1999/45/EEC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 31. V 1999 koja se tiče aproksimacije Zakona, Uredbi i administrativnih odredbi zemalja članica koja se tiče klasifikacije, pakovanja i obilježavanja opasnih proizvoda* iz člana 2 Direktive biće transponovane kroz Zakon o biocidima koji bi Vlada trebalo da utvrdi do kraja 2014. Time će se ostvariti 100% transpozicija ova Direktive.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Direktiva 2010/63/EU Evropskog Parlamenta i Savjeta od 22 IX 2010 o zaštiti životinja koje se koriste u naučne svrhe bi trebalo u potpunosti da bude transponovana do kraja 2015.

Preostala definicija iz *Direktive 87/217/EEC Savjeta od 19. III 1987 o sprječavanju i smanjenju zagađenja životne sredine azbestom izmijenjena Direktivom 91/692/EEC i Uredbom (EC) 807/2003*, tj. ona koja se odnosi na upotrebu azbesta preostaje da bude prenijeta. Novi Zakon o životnoj sredini čije utvrđivanje je predviđeno do kraja 2014. će zabraniti stavljanje na tržište azbestnih vlakana, čime će se u potpunosti obezbijediti transpozicija ove Direktive.

Direktiva 98/8/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 16 II 1998 u pogledu stavljanja na tržište biocidnih proizvoda izmijenjena Uredbom (EC) 1882/2003 i Direktivama 2006/50/EC, 2006/140/EC i 2009/151/EC biće prenijeta kroz Zakon o biocidnim proizvodima, koji bi Vlada trebalo da utvrdi do kraja 2014. Ovaj Zakon će regulisati stavljanje na tržište biocidnih proizvoda i upotrebu biocidnih proizvoda. Do potpune transpozicije trebalo bi da dođe do kraja 2015. usvajanjem relevantnih podzakonskih akata.

5.3 OBAVEZE IMPLEMENTACIJE EU PROPISA U OBLASTI UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA

Obaveze implementacije *Direktive 2010/63/EU Evropskog Parlamenta i Savjeta od 22 IX 2010 o zaštiti životinja koje se koriste u naučne svrhe* brojne su i zahtjevne. Vjerovatni datum pune implementacije je kraj 2017. Ono što Crna Gora u dijelu implementacije ove Direktive posebno treba da uradi do 2017. je sljedeće:

- Uspostavljanje kriterijuma za adekvatni tretman životinja;
- Uspostavljanje sistema autorizacije projekata;
- Uspostavljanje procedura za evaluaciju projekata;
- Uspostavljanje mehanizma prikupljanja statističkih podataka;
- Uspostavljanje sistema promocije alternativnih metoda na nacionalnom nivou.

Implementacija *Direktive 87/217/EEC Savjeta od 19. III 1987 o sprječavanju i smanjenju zagađenja životne sredine azbestom izmijenjena Direktivom 91/692/EEC i Uredbom (EC) 807/2003* prilično je limitirana. Naime, iako proizvodnja azbesta i tehnološki procesi upotrebe azbestnih vlakana ne postoje u Crnoj Gori, u narednom periodu (poželjno do kraja 2015.) treba realizovati sljedeće važne implementacione zadatke, i to:

- Uspostavljanje mjera za smanjenje emisija azbesta na izvoru;
- Uspostavljanje mjera za osiguranje korišćenja azbesta u skladu s BATNEEC;
- Uspostavljanje procedura uzorkovanja i analiza;
- Reciklaža otpada iz azbestno-cementne i proizvodnje azbestnog papira i daske;
- Uspostavljanje procedure izvještavanja prema Evropskoj komisiji.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

S implementacijom *Direktive 98/8/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 16 II 1998 u pogledu stavljanja na tržište biocidnih proizvoda izmijenja Uredbom (EC) 1882/2003 i Direktivama 2006/50/EC, 2006/140/EC i 2009/151/EC* nije se još započelo jer nacionalni pravni okvir za to još uvijek nije uspostavljen. Kako se napori u implementaciju vezuju za usvajanje Zakona o biocidnim proizvodima, većina pojedinačnih obaveza trebalo bi da bude ostvarena u periodu 2015-2016. (iako se puna implementacija vezuje za datum pristupanja EU). U pitanju su sljedeće obaveze:

- Određivanje nadležnih organa;
- Uspostavljanje procedure autorizacije za biocidne proizvode;
- Uspostavljanje procedure za autorizaciju upotrebe neautorizovanih proizvoda;
- Uspostavljanje sistema koji se tiče klasifikacije, pakovanja i obilježavanja biocida;
- Uspostavljanje sistema bezbjedonosnih listova;
- Uspostavljanje procedure uključivanja neaktivnih i aktivnih supstanci;
- Uspostavljanje procedure stavljanja aktivnih supstanci na tržište;
- Uspostavljanje sistema dostavljanja informacija Evropskoj komisiji;
- Uspostavljanje efikasnog sistema inspekcije i sprovođenja propisa.

Implementacija *Uredbe (EU) 528/2012 Evropskog parlamenta i Savjeta od 22 V 2012 koja se tiče stavljanja na tržište i upotrebe biocidnih proizvoda* nije još počela, jer se vezuje za usvajanje Zakona o biocidnim proizvodima koji će osigurati zakonski okvir za implementaciju Uredbe. Stoga, implementacija pojedinačnih obaveza trebalo bi da bude ostvarena u periodu 2015-2016. (iako se puna implementacija vezuje za datum pristupanja EU). U pitanju su sljedeće obaveze:

- Određivanje nadležnih organa;
- Uspostavljanje procedure autorizacije za biocidne proizvode;
- Uspostavljanje procedure za autorizaciju upotrebe neautorizovanih proizvoda;
- Uspostavljanje procedure evaluacije aktivnih supstanci;
- Uspostavljanje sistema koji se tiče klasifikacije, pakovanja, obilježavanja i bezbjedonosnih listova biocidnih proizvoda;
- Uspostavljanje efikasnog sistema inspekcije i sprovođenja propisa;
- Uspostavljanje sistema kazni koje se primjenjuju za kršenje odredbi Uredbe.

Značajan napredak u implementaciji *Uredbe (EC) 850/2004 Evropskog parlamenta i Savjeta od 29 IV 2004 o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama i koja zamjenjuje Direktivu 79/117/EEC, izmijenjenu Uredbama (EC) 1195/2006, (EC) 172/2007, (EC) 323/2007, (EC)*

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

219/2009, (EC) 304/2009, (EC) 756/2010 and (EC) 757/2010 može se očekivati 2015. nakon usvajanja novog Zakona o životnoj sredini, koj ıće pružiti pravni osnov za implementaciju i sprovođenje zabrane proizvodnje, stavljanja na tržište i upotrebe POPs-ova, ali će i uspostaviti sistem monitoringa and informisanja koje je relevantno za izvještavanje prema Evropskoj komisiji. Važno je napomenuti i to da iako se inventar dioksina i furana redovno održava od strane Agencije za zaštitu životne sredine. međutim, i dok postoji inventar emisija u vazduh, koji je uspostavljen u skladu sa zahtjevima LRTAP Konvencije, inventar ispusta POPs-ova u vodu i zemljište još ne postoji. U svakom slučaju, do pune implementacije Uredbe trebalo bi da dođe do kraja 2016. kroz realizaciju sljedećeg:

- Određivanje preostalih nadležnih organa;
- Uspostavljanje inventara ispusta;
- Određivanje kazni;
- Implementacija efikasnog sistema monitoringa i sprovođenja;
- Uspostavljanje sistema za zahtjeve izvještavanja prema Evropskoj komisiji.

Dodatni naponi u implementaciji *Uredbe (EC) 1907/2006 koja se tiče registracije, evaluacije, autorizacije i zabrane hemikalija (REACH)*, kojom se uspostavlja Evropska agencija za hemikalije, i kojom se mijenja *Direktiva 1999/45/EC* i ukida *Uredba Savjeta (EEC) 793/93* i *Uredba Komisije (EC) 1488/94, 1354/2007, 987/2008, 1272/2008, 1341/2009* i *552/2009* kao i *Direktiva Savjeta 76/769/EEC* i *Direktive Komisije 91/155/EEC, 93/67/EEC, 93/105/EC* and *2000/21/EC* potrebni su kako bi se obezbijedio kapacitet potreban za kontrolu obaveza registracije, kao i uspostavio Nacionalni help desk, procedure za sprovođenje evaluacije procjene rizika registrovanih supstanci, itd. Određene aktivnosti planirane su za period 2015-2018, a što je evidentirano i u Akconom planu koji predstavlja sastavni dio ove Strategije. Do pune implementacije Uredbe doći će prilikom ulaska u EU.

Implementacija *Uredbe (EC) 1102/2008 Evropskog parlamenta i Savjeta od 22 X 2008 o zabrani izvoza metalne žive i određenih živinih djelova i smješa i bezbjednom skladištenju metalne žive* još nije započeta. Napori u implementaciji su povezani sa usvajanjem Zakona o životnoj sredini do kraja 2014, a koji će sadržati odredbe koje se tiču zabrane izvoza žive kao i odredbe koje se tiču bezbjednog skladištenja meزالne žive i određenih živinih djelova. Pojedinačne obaveze koje se tiču ovih odredbi sljedeće su:

- Identifikacija nadležnih organa;
- Zabrana izvoza metalne žive i određenih živinih jedinjenja;
- Uspostavljanje mjera kojima se osigurava da je skladištenje metalne žive koja se smatra otpadom bezbjedno za ljudsko zdravlje i životnu sredinu;
- Uspostavljanje efikasnog sistema inspekcije;
- Uspostavljanje sistema sprovođenja, uključujući kazne.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

VI)

**PRIORITETNI IZAZOVI U OBLASTI
UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA**

6.1 FUNKCIONISANJE POSTOJEĆEG SISTEMA HEMIJSKE BEZBJEDNOSTI I UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA U CRNOJ GORI

6.1.1 Klasifikacija, pakovanje i obilježavanje hemikalija

Osnovni važeći zakon kojim se regulišu hemikalije je **Zakon o hemikalijama** ("Sl. list Crne Gore" br. 18/12) koji je stupio je na snagu u martu 2013. godine i predstavlja ključni instrument usklađivanja s pravnom tekovinom EU u oblasti hemikalija. Ovim zakonom je definisana procedura klasifikacije, označavanja i pakovanja hemikalije i određenog proizvoda koja se vrši na osnovu procjene njihovih fizičkih i hemijskih svojstava, svojstava koja utiču na život i zdravlje ljudi, svojstava koja utiču na životnu sredinu, kao i utvrđivanje kriterijuma za klasifikaciju u određene klase opasnosti. Propisano je da pravna lica i preduzetnici koji proizvode, uvoze, distribuiraju i dalje koriste i stavljaju u promet hemikalije i određene proizvode, su dužna da klasifikuju, označavaju i pakuju hemikalije u skladu sa ovim zakonom i propisima donijetim na osnovu ovog zakona.

Naime, prema Zakonu o hemikalijama, u Crnoj Gori se u oblasti upravljanja hemikalijama supstanca klasifikuje u skladu s klasifikacijom supstance istog hemijskog sastava iz Liste klasifikovanih supstanci - ako je supstanca na Listi, a ako se supstanca ne nalazi na Listi, klasifikacija se vrši na osnovu postojećih podataka o svojstvima te supstance rezultata novih ispitivanja njenih svojstava i upoređivanjem tih podataka i rezultata utvrđenih na osnovu kriterijuma za klasifikaciju hemikalije.

Proizvođač, uvoznik i dalji korisnik smješe dužan je da utvrdi relevantne informacije koje su dostupne za tu smješnu ili supstancu koje ona sadrži kako bi odredili stepen opasnosti po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Klasifikacija smješe vrši se procjenom opasnosti smješe na osnovu: podataka o svojstvima supstanci sadržanih u smješi; analize postojećih podataka o opasnosti koju ta smješa predstavlja, i eksperimentalnih ispitivanja svojstava smješe i upoređivanjem tih podataka, odnosno rezultata utvrđenih na osnovu kriterijuma za klasifikaciju hemikalije.

Ambalaža u koju se pakuje opasna hemikalija mora da odgovara svojstvima, svrsi i načinu korišćenja hemikalija kojom se onemogućava gubitak upakovanog sadržaja. Materijal od kojeg je izrađena ambalaža i zatvarači ne smije biti osjetljiv u dodiru sa sadržajem, niti izazivati reakcije sa sadržajem. Ambalaža i zatvarači moraju biti čvrsti i postojani čitavom površinom kako ne bi popustili i kako bi sigurno podnijeli uobičajena opterećenja kojima se izlažu prilikom rukovanja. Ambalaža koja sadrži opasne hemikalije u maloprodaji mora imati bezbjedna pakovanja sa sigurnosnim zatvaračima i ne smije imati oblik koji može privući djecu ili dovesti u zabludu potrošače.

Ambalaža u koju je upakovana supstanca ili smješa koja je klasifikovana kao opasna mora biti označena oznakom opasnosti sa pisanim upozorenjima. Upozorenje mora biti ispisano jasno i na vidljivom mjestu. Pisano upozorenje sa oznakom mora biti na crnogorskom jeziku. Pisano upozorenje sa oznakom mora biti ispisano i na Brajevom pismu. Dobavljači mogu na pisanim

upozorenjima sa oznakama koristiti veći broj jezika, pod uslovom da na svim jezicima budu navedene iste informacije.

Opasnu hemikaliju, hemikaliju koja sadrži supstance identifikovane kao perzistentne PBT ili vPvB i druge opasne hemikalije koje se stavljaju u promet mora da prati Bezbjedonosni list (safety data sheet), koji naročito sadrži identifikaciju hemikalije, podatke o svojstvima hemikalije, načinu korišćenja, preventivne mjere, mjere za smanjenje rizika i podatke o snabdjevaču hemikalije. Dobavljač je dužan da dostavi bezbjednosni list svakom distributeru ili daljem korisniku u lancu snabdijevanja, na crnogorskom jeziku u štampanoj ili elektronskoj formi. Izmijenjen Bezbjednosni list mora da sadrži napomenu „Revidiran” i datum kada su izvršene izmjene.

Dobavljač koji stavlja u promet hemikalije dužan je da uz Bezbjedonosni list dostavi i Izvještaj o bezbjednosti hemikalije. Procjenom bezbjednosti hemikalije vrši se procjena izloženosti ljudi i životne sredine toj hemikaliji. Izvještaj o bezbjednosti hemikalije se sačinjava na osnovu procjene bezbjednosti hemikalije sa mjerama za smanjenje i kontrolu rizika supstance. Procjena bezbjednosti hemikalije obuhvata: ocjenjivanje opasnosti za zdravlje ljudi; ocjenjivanje fizičko-hemijske opasnosti; ocjenjivanje opasnosti za životnu sredinu; ocjenjivanje svojstava PBT i svojstava vPvB.

Dobavljač koji uvozi, proizvodi i stavlja u promet hemikalije u količinama većim od 100kg dužan je da upiše hemikalije u Registar hemikalija, na osnovu izvršenog ocjenjivanja hemikalija, koji vodi Agencija u elektronskoj formi. Upis hemikalija u registar hemikalija vrši se na osnovu prijave proizvođača, uvoznika ili daljeg korisnika, koja se podnosi Agenciji. Uz prijavu dostavlja se i dosije o svakoj hemikaliji, a po potrebi i Bezbjednosni list. Dosije naročito sadrži: trgovačko ime hemikalije i ime po IUPAC nomenklaturi hemikalije, podatke o količini hemikalije stavljene u promet, podatke o načinu korišćenja hemikalije, kao i podatke o hemijskom sastavu.

Supstance koje su karcinogene, mutagene, toksične po reprodukciji i identifikovane kao BT ili vPvB supstance unose se u listu supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost. U listu supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost upisuju se i supstance koje dovode do poremećaja rada endokrinog sistema. Lista supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost sadrži podatke o identitetu supstance; klasifikaciji supstance; kao i načine korišćenja za koje nije potrebno propisati dodatne mjere za smanjenje rizika.

Agencija, u saradnji sa organom državne uprave nadležnim za poslove zdravlja, vrši stručnu procjenu podataka sadržanih u dosijeu za supstancu, odnosno smješu koja sadrži supstancu koja izaziva visoku zabrinutost, mjera za smanjenje rizika i načina sistematskog praćenja korišćenja supstance koja izaziva zabrinutost. Ako navedene mjere nijesu dovoljne, Agencija nalaže izmjenu predloženih mjera za smanjenje rizika, odnosno načina sistematskog praćenja korišćenja supstance koja izaziva zabrinutost i određuje rok za izvršenje naloženih mjera. Upis supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost u registar hemikalija se vrši rješenjem nakon provjere potpunosti podataka iz dosijea, u roku od 20 dana od dana prijema prijave za upis supstance u registar hemikalija

Dobavljač je dužan da vodi evidenciju o hemikalijama, koja sadrži podatke o identitetu hemikalije; distributerima, odnosno daljim korisnicima i količinama hemikalija koje su im isporučene; zbirnim količinama hemikalija koje su prodane potrošačima u kalendarskoj godini. Ti podaci potrebni su radi praćenja hemikalija u lancu snabdijevanja, kako sa strane samog snabdijevača tako i od strane nadležnog organa. Evidencija se čuva najmanje 10 godina poslije posljednje proizvodnje, stavljanja u promet i korišćenja hemikalije.

Zakonom o hemikalijama definisano je da djelatnost prometa opasnih hemikalija može da obavlja dobavljač samo na osnovu dozvole Agencije. Dozvola za obavljanje djelatnosti prometa opasnih hemikalija može se izdati dobavljaču koji ima odgovarajući prostor za skladištenje i čuvanje opasnih hemikalija na način kojim se onemogućava dostupnost licima za korišćenje u nedozvoljene svrhe. Uz zahtjev za izdavanje dozvole prilaže se i Ugovor o osiguranju od odgovornosti za eventualnu štetu koja može nastati upotrebom hemikalija.

Posebne obaveze tiču se obavještavanja što je jedna od osnovnih smjernica EU direktiva. Prema Zakonu obaveza podnosioca zahtjeva je da redovno, najmanje jednom godišnje, dostavlja nadležnom organu podatke, u pisanoj formi o: količinama prijavljenih novih hemikalija, koje je u prethodnom periodu proizveo i uvezao ili stavio u promet i promjenama ukupnih godišnjih količina na tržištu EU, promjenama metoda za određivanje izloženosti života i zdravlja ljudi i životne sredine i novim saznanjima o dejstvu hemikalija na čovjeka i životnu sredinu, novim namjenama upotrebe hemikalije ili promjeni u sastavu hemikalije, promjeni podataka iz prijave odnosno tehničkog dosijea, na osnovu kojih je hemikalija klasifikovana, promjeni statusa proizvođača ili uvoznika.

6.1.2 Uvoz i izvoz hemikalija i PIC postupak

Izvoznici i uvoznici hemikalija dužni su da Agenciji dostavljaju podatke o uvezenim, odnosno izvezenim količinama hemikalija i određenih proizvoda, o zemljama iz kojih su izvezene, odnosno uvezene hemikalije, kao i podatke o uvozniku, odnosno izvozniku hemikalija. Podaci se dostavljaju do 31. marta tekuće za prethodnu godinu.

Izvoz hemikalija sa Liste hemikalija koje podliježu postupku prethodnog obavještavanja vrši se na osnovu obavještenja koje priprema izvoznik i dostavlja Agenciji, a Agencija zemlji u koju se izvozi hemikalija. Obavještenje sadrži podatke o: izvozniku, odnosno uvozniku (naziv i sjedište, odnosno ime i adresu); identitetu hemikalije ili proizvoda; svojstvima te hemikalije; mjerama za smanjenje rizika. Agencija vrši provjeru podataka iz obavještenja i nakon izvršene provjere dostavlja obavještenje zemlji u koju se izvozi hemikalija. Nakon dostave obavještenja Agencija izdaje potvrdu izvozniku hemikalije.

„Saglasnost po prethodnom obavještavanju“ je postupak po kojem se hemikalije koje su zabranjene ili ograničene u državi izvoznici mogu izvoziti pod uslovom da se o izvozu obavijesti država uvoznica. Nakon dostave saglasnosti na obavještenje Agencija izdaje potvrdu izvozniku hemikalije. Ova procedura se odnosi na hemikalije i sa spiska Roterdamske konvencije i na hemikalije koje su zabranjene ili strogo ograničene u okviru Evropske unije.

Na internet stranici rotterdamske konvencije dokument pod nazivom PIC cirkular se nalaze stavovi zemalja članica RK u pogledu odobravanja uvoza određene hemikalije na njihovu teritoriju, što omogućava izvozniku iz Crne Gore da provjeri da li je uvoz određene hemikalije dozvoljen ili ne, ali ga to ne oslobađa obaveze sprovođenje PIC postupka.

6.1.3 Sistem dobre laboratorijske prakse (DLP)

Neklinička ispitivanja hemikalija vrše se radi ocjenjivanja hemikalija i procjene rizika njihove potencijalne opasnosti za život i zdravlje ljudi i životnu sredinu. Neklinička ispitivanja hemikalija mogu da vrše laboratorije čiji je rad usklađen sa smjernicama DLP. Ispunjenost uslova DLP utvrđuje Agencija i izdaje DLP sertifikat. DLP sertifikat izdaje se na osnovu zahtjeva koji podnosi laboratorija. Laboratorija koja ima DLP sertifikat može vršiti neklinička ispitivanja na osnovu ovlašćenja koje Ministarstvo izdaje rješenjem. DLP sertifikat izdat od strane nadležnog organa države članice Radne grupe za DLP Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) priznaje se u Crnoj Gori.

6.2 MJERE KOJE JE POTREBNO REALIZOVATI U PERIODU 2015-2018.

Crna Gora pretenduje na članstvo u EU i svoju odluku pokazala je 2007. potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). S tim u vezi, usaglašavanje s EU propisima obiman je i neodložan zadatak za državu.

Usvajanjem Zakona o hemikalijama i neophodnih podzakonskih akata ostvaren je značajan napredak u procesu usklađivanja s propisima u oblasti upravljanja hemikalijama. Sprovođenje je u ranoj fazi i neophodni su značajni napori na jačanju administrativnih kapaciteta.

Osnovni strateški cilj je izgraditi sistem za postizanje visokog nivoa zaštite zdravlja ljudi i životne sredine od mogućih štetnih efekata hemikalija, a u skladu sa važećim propisima i standardima Evropske unije, posebno s *Uredbom 1907/2006 o registrowanju, evaluaciji, odobravanju i ograničenju hemikalija (REACH)*, kao i ostalim EU propisima. Naime, do sada su preduzeti pozitivni koraci u procesu usklađivanja sa ovom Uredbom koja se djelimično implementira. Imenovani su nadležni organi (MORT i AZŽS) za njeno sprovođenje, uspostavljeni su institucionalni preduslovi i infrastruktura da bi obezbijedila nadležnim organima pristup alatima i bazama podataka ECHA-e, uspostavljen je sistem inspekcijske kontrole, uključujući i kazne za nepoštovanje propisa.

Osnovne mjere, koje se nalaze u funkciji ostvarivanja zacrtanih strateških ciljeva Crne Gore, a koje treba realizovati u periodu 2015-2018, su sljedeće:

1. Jačanje administrativnih kapaciteta: Biće neophodni veliki napori u pogledu jačanja administrativnih kapaciteta za kratkoročno sprovođenje pravne tekovine na ovom polju. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine i Uprava za inspekcijske poslove moraju da angažuju osoblje s odgovarajućim tehničkim znanjem, obukom, opremom i dovoljnim finansijskim resursima kako bi postojao kapacitet za

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

obezbjedivanje djelotvornog sprovođenja pravne tekovine. Iz tog razloga potrebno je obratiti pažnju prilikom odabira kadrova i programa obuka i usmjeriti resurse na uspostavljanje mreže stručnjaka u ovoj oblasti. Npr, administrativni kapaciteti koji se odnose na procjenu rizika zahtijevaju značajno jačanje kroz angažovanje i obuku dodatnih toksikologa i naročito ekotoksikologa. Primjera radi, u okviru obaveza iz REACH Uredbe, Crna Gora još uvijek nema sopstvene kapacitete za evaluaciju supstanci iz aktuelnog Akcionog plana Zajednice i za izradu i dostavljanje dosijea za identifikaciju supstanci koje izazivaju veoma veliku zabrinutost.

2. Jačanje sistema uvoza i izvoza opasnih hemikalija: Crna Gora je ratifikovala Roterdamsku konvenciju, ali se dodatni napori moraju uložiti u njeno dalje sprovođenje i usklađivanje s relevantnom Uredbom EU. Najprije potrebno je uraditi sljedeće: (a) imenovanje nadležnog organa, (b) dostavljanje Ugovora za uvoz svih hemikalija sa spiska Aneksa III Konvencije, (c) uspostavljanje sistema za obavještanje o izvozu, za kontrolisanje uvoza, te za praćenje, prikupljanje podataka o izvozu i uvozu, kao i (d) izvještanje prema Evropskoj komisiji.

3. Uspostavljanje Nacionalnog Help deska: Crna Gora još uvijek nema Nacionalni Help desk, odnosno službu za pomoć korisnicima koja pruža informacije i savjete (proizvođačima, uvoznicima i distributerima) o odgovornostima i obavezama propisanim REACH Uredbom.¹⁸

4. Uspostavljanje Registra hemikalija: U cilju ispunjavanja gotovo svih obaveza preuzetih novim Zakonom o hemikalijama neophodno je uspostavljanje elektronskog Registra hemikalija. Predlaže se da se u okviru IPA 2015 izradi odgovarajući Akcioni dokument u kojem je potrebno aplicirati za neophodna finansijska sredstva potrebna za uspostavljanje Registra hemikalija, a sve u cilju da Registar postane u potpunosti funkcionalan 2018.

5. Uspostavljanje Centra za kontrolu trovanja: Na osnovu obaveza preuzetih iz Uredbe CLP (EZ) br. 1272/2008, koja je prenijeta kroz Pravilnik o kriterijumima i načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalija i određenog proizvoda u klase opasnosti ("Sl. list CG", br. 53/12), a što će takođe biti obaveza i iz EU Uredbe o biocidnim proizvodima, potrebno je uspostaviti Centar za kontrolu trovanja. U cilju racionalizacije troškova, ovaj Centar mogao bi da funkcioniše kao posebna kancelarija u okviru Kliničko bolničkog centra Crne Gore. Zadatak Centra za kontrolu trovanja bio bi da organizuje i sprovodi preventivne mjere zaštite od trovanja, da vrši informisanje o o dejstvu otrova, pruža medicinsku pomoć u slučaju trovanja i otklanja posljedice trovanja. U cilju njegovog nesmetanog rada neophodno je nabaviti i instalirati tehničku opremu i organizovati treninge u nekom od regionalnih centara za osposobljavanje kadrovskih kapaciteta (hemijske, biološke, farmaceutske i medicinske struke) iz oblasti toksikologije. IPA instrument se smatra ključnim izvorom finansiranja realizacije ove mjere.

---

¹⁸ Nacionalni Help desk sprovođenje svojih zadataka obavlja kroz: brošure, seminare/radionice, ažuriranje baze podataka, prezentacije, sastanke/konsultacije i odgovore na konkretna pitanja. Isti može biti smješten u okviru AZŽS ili može biti dio nekog od osnovanih Arhus centra na teritoriji Crne Gore.

6. Angažovanje u radu ECHA-e: Identifikovana je potreba za daljom izgradnjom kapaciteta kako bi uspješno učestvovali u radu ECHA-e i drugih stručnih tijela kao što su Partnerske ekspertske grupe.

7. Uspostavljanje zakonodavnog okvira u oblasti biocidnih proizvoda: Direktiva 98/8/EC u pogledu stavljanja na tržište biocidnih proizvoda biće prenijeta kroz Zakon o biocidnim proizvodima, koj bi Vlada trebalo da utvrdi do kraja 2014. Ovaj Zakon će regulisati stavljanje na tržište biocidnih proizvoda i upotrebu biocidnih proizvoda.

8. Implementacija obaveza u oblasti upravljanja biocidnim proizvodima: Kako se napori u implementaciji vezuju za usvajanje Zakona o biocidnim proizvodima, većina pojedinačnih obaveza trebalo bi da bude ostvarena u periodu 2015-2016. usvajanjem podzakonskih akata (iako se puna implementacija vezuje za datum pristupanja EU). U pitanju su obaveze uspostavljanja sljedećeg: (a) procedure autorizacije za biocidne proizvode, (b) procedure za autorizaciju upotrebe neautorizovanih proizvoda, (c) sistema koji se tiče klasifikacije, pakovanja i obilježavanja biocida, (d) sistema bezbjedonosnih listova, (e) procedure uključivanja neaktivnih i aktivnih supstanci, i (f) procedure stavljanja aktivnih supstanci na tržište.

9. Uspostavljanje efikasnog sistema inspekcije i sprovođenja (uključujući kazne) svih relevantnih propisa u oblasti upravljanja hemikalijama: U pogledu inspeksijskog nadzora u ovoj oblasti, potrebno je obezbijediti specijalizaciju inspektora za vršenje nadzora nad primjenom propisa. Postojeći broj inspektora i, dodatno, nepostojanje jasnog razgraničenja u pogledu oblasti nadzora ukazuju na nedovoljne kapacitete za kontrolu primjene propisa. Takođe, u skladu s unakrsnom prirodom propisa iz ove oblasti, potrebno je uspostaviti čvrstu saradnju između sljedećih inspeksijskih službi: ekološka, fitosanitarna, veterinarska i tržišna.

10. Izvršiti ovlašćivanje laboratorija za rad u skladu s DLP: S obzirom da trenutno u Crnoj Gori nema ovlašćenih laboratorija za ispitivanje opasnih svojstava hemikalija, potrebno je izvršiti ovlašćivanje laboratorija za rad, pod uslovom da ispunjavaju potrebne uslove, u skladu s principom DLP.

11. Iaćanje edukacije: Izvršiti edukaciju stručnjaka koji će obavljati evaluaciju supstanci i iz Akcionog plana Evropske zajednice i donositi odluke u vezi s tim supstancama, kao i izvršiti pripreme za izradu dokumentacije u skladu s Prilogom XV REACH Uredbe.

12. Implementacija zabrane izvoza, kao i bezbjednog skladištenja određenih opasnih hemikalija (živa i živina jedinjenja, azbest i njegova vlakna). Novi Zakon o životnoj sredini koji bi Vlada trebalo da utvrdi do kraja 2014. uvodi ove zabrane.

13. Pokrenuti nacionalne programe edukacije i obrazovanja stanovništva, naročito POPs-ova. Sadašnja situacija u Crnoj Gori vezana za upravljanje i problematiku hemikalija ukazuje na to da je nivo saznanja o njima i njihovom negativnom uticaju na životnu sredinu i zdravlje ljudi zadovoljavajuća unutar naučnih i stručnih institucija u državi. Međutim, nivo saznanja unutar prosječne populacije je na relativno niskom nivou i u bliskoj budućnosti potrebno je pokrenuti nacionalne programe edukacije i obrazovanja stanovništva.
14. Ubrzati transpoziciju i implementaciju Direktive o zaštiti životinja koje se koriste u naučne svrhe. Obaveze u ovoj oblasti brojne su i kompleksne i tiču se prvenstveno uspostavljanja sljedećeg: kriterijuma za adekvatni tretman životinja, sistema autorizacije projekata, procedure za evaluaciju projekata, mehanizma prikupljanja statističkih podataka i sistema promocije alternativnih metoda na nacionalnom nivou.
15. Uspostavljanje procedure izvještavanja prema Evropskoj komisiji. Oblast upravljanja hemikalijama zahtijeva obimno izvještavanje prema EK, te s tim u vezi treba uspostaviti neophodan efikasan mehanizam za izvještavanje.
16. Uspostavljanje mjera za smanjenje emisija opasnih hemikalija na izvoru. Ovo se prije svega odnosi na primjenu načela predostožnosti iz Zakona o hemikalijama i načelu da su proizvođači, uvoznici, distributeri i dalji korisnici dužni da osiguraju da hemikalije koje proizvode, stavljaju u promet odnosno koriste, ne budu štetne za zdravlje ljudi i životnu sredinu.
17. Uspostavljanje mjera za osiguranje korišćenja opasnih hemikalija u skladu s BATNEEC. Sve hemikalije u koje se proizvode, uvoze i stavljaju na tržište u Crnoj Gori trebalo bi da budu korišćene u skladu s BATNEEC.
18. Sprovoditi zabranu proizvodnje, stavljanja na tržište i upotrebe POPs-ova. Novi Zakon o životnoj sredini koji bi Vlada trebalo da utvrdi do kraja 2014. uvodi ovu zabranu.
19. Uspostavljanje integrisanog sistema inventara ispusta POPs-ova u sve medijume životne sredine (pored vazduha i vode, tla i sl.). Iako postoji inventar emisija u vazduh, koji je uspostavljen u skladu sa zahtjevima LRTAP Konvencije, inventar ispusta POPs-ova u vodu i zemljište još ne postoji.
20. Intenzivirati aktivnosti na stvaranju uslova za uništavanje ili dekontaminaciju količine tečnih PCB-ija korišćenih u opremi i drugih tečnosti čija je koncentracija PCB-a veća od 0,005%, kao i upravljanje PCB-ijem, izbacivanje iz upotrebe opreme koja sadrži PCB za opremu koja je iznad 5dm³, skladištenje i zbrinjavanje. U skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom („Službeni list CG“, br:64/11) i NIP-om za period 2014-2021, ove aktivnosti trebalo bi da budu kompletirane do 2020.

21. Sistematsko prikupljanje podataka: Prema Zakonu o hemikalijama, AZŽS sačinjava Godišnji izvještaj o količinama hemikalija koje su uvezene, izvezene i stavljene u promet radi praćenja njihovog uticaja na zdravlje ljudi i životnu sredinu. Izvještaj sadrži naročito podatke o: (a) hemikalijama koje se proizvode, uvoze, izvoze i stavljaju u promet, (b) izdatim dozvolama za uvoz, izvoz i stavljanje u promet, (c) izvršenim ispitivanjima, kao i (d) akreditovanim laboratorijama i izdatim DLP sertifikatima. Poželjno bi bilo da ovo izvještavnaje uključuje i rezultate inspekcija, predviđene kazne i druge mjere koje su preduzete.

22. Uspostavljanje sistema obavještanja javnosti: Ako se to smatra potrebnim za zaštitu zdravlja ljudi ili životne sredine, uspostaviti sistem obavještanja javnosti o rizicima (tzv. *risk communication*).

23. Uspostavljanje i konstantno unaprijeđivanje sistema prevencije, pripravnosti i intervencija u slučaju hemijskih akcidenata: Da bi izgradila nacionalni sistem upravljanja hemikalijama prema preporukama Međunarodnog programa hemijske bezbjednosti i Svjetske zdravstvene organizacije, a posebno prema zahtjevima preuzete EU pravne tekovine, Crna Gora treba da posveti pažnju sljedećim ključnim komponentama sistema: (i) prevenciji, (ii) pripravnosti, (iii) intervenciji i (iv) uklanjanju posljedica. Ovo iz razloga jer je iskustvo pokazalo da većina država stavlja težište samo na komponentu "sistema intervencije", iako se značajan napredak u smislu zaštite od ekonomskih i ljudskih žrtava ostvaruje kroz jačanje tri preostale komponente sistema.¹⁹ Iako prevoz hemikalija predstavlja samo jednu od karika u sistemu u kojem se može dogoditi hemijski akcidenat, tom sistemu treba posvetiti posebnu pažnju jer iskustvo pokazuje da se značajan broj hemijskih akcidenata događa upravo u prevozu.

24. Zaštita od mogućih štetnih efekata hemikalija u hrani: Sljedeće mjere pomoći će u ostvarenju zacrtanih strateških ciljeva zaštite od mogućih štetnih efekata hemikalija u hrani:

a) Imajući u vidu važnost horizontalnog upravljanja hemijskom bezbjednošću, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o bezbjednosti hrane, kao i odgovarajućim podzakonskim aktima, trebalo bi ojačati odgovarajuće instrumente za međuresornu koordinaciju i upravljanje, naročito u pogledu politike i upravljanja hemijskom bezbjednošću za područje vezano za hranu.

b) U izradi zakonskih akata potrebno je jasnije odrediti nadležnosti kako bi se uklonila moguća preklapanja poslova u zaštiti od štetnih efekata hemikalija.

---

¹⁹ Pri izradi ocjene stanja, utvrđivanja strateških pravaca razvoja i mjera, polazi se od činjenice da u području prevencije, pripravnosti i intervencija u slučaju hemijskih akcidenata, ravnopravno učestvuje čitav niz državnih resora i službi. Zbog toga je potrebno prilikom predlaganja mjera sagledati cijeli sistem prevencije, pripravnosti i intervencija u slučaju hemijskih akcidenata, bez obzira što svaki od navedenih resora i službi djeluje u okviru posebnih Zakona, dovoljno je da samo jedna karika u tom kompleksnom lancu ne funkcioniše, pa da posljedice nesreće budu katastrofalne.

c) U cilju odgovarajućeg praćenja stanja kontaminacije i brze razmjene informacija o svim aspektima kontaminacije hrane, treba uvesti jedinstveni kompjuterski program koji će omogućiti automatsko izvještavanje, razmjenu podataka i uvid u obavljene analize hrane (rezultate, kvantitativne analize, analize kontaminanata i aditiva itd).

d) Potrebno je pri informisanju potrošača i industrije o pitanjima vezanim za zdravstvenu ispravnost hrane, obratiti pažnju i na zaštitu od štetnih efekata hemikalija.

25. Unaprijediti prevenciju od opasnih hemikalija na radnim mjestima: Potrebno je da se radnici adekvatno informišu i obuču za potencijalne opasnosti, te da se uspostavi odgovarajuća tehnička kontrola da bi se ograničila njihova izloženost. Potrebno je primjenjivati efikasno rukovanje hemikalijama da bi se izbjeglo njihovo štetno djelovanje. Potrebno je sprovesti detaljnu procjenu svih mogućih opasnih svojstava i razraditi načine bezbjednog rukovanja da bi se izbjeglo nepotrebno izlaganje negativnom uticaju, ili makar opasnosti od izlaganja svele na minimum.²⁰

26. Unaprijediti sistem bezbjedne upotrebe sredstava za zaštitu bilja: Neophodno je nastaviti proces usklađivanja zakonodavstva iz ove oblasti s propisima EU. S tim u vezi u narednom periodu predviđeno je donošenje i ostalih pravilnika predviđenih Zakonom o sredstvima za zaštitu bilja koji će u potpunosti zaokružiti cijeli sistem praćenja sredstava za zaštitu bilja od uvoza, proizvodnje do upotrebe kod krajnjih korisnika, kao i vođenje same evidencije. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja će u skladu sa Zakonom redovno ažurirati Listu sredstava za zaštitu bilja, na osnovu Liste dozvoljenih i Liste zabranjenih aktivnih materija. Potrebno je i nastaviti aktivnosti na izdavanju dozvola za stavljanje sredstava za zaštitu bilja u promet. Budući jer je fitosanitarni sistem EU jedna od tri karike lanca o bezbjednosti hrane, izgradnja ovog sistema, koji obavezuje reformisanje i u oblasti sredstava za zaštitu bilja, od velikog je značaja za zdravlje ljudi i za položaj Crne Gore u međunarodnoj trgovini.

27. Unaprijediti sistem zaštite ljudskog zdravlja od štetnih efekata hemikalija u predmetima opšte upotrebe: U ovoj oblasti novi zakonski okvir utvrđen Zakonom o hemikalijama i Pravilnikom o metodama ispitivanja biorazgradljivosti površinski aktivne supstance, načinu obilježavanja i sastavu detergenta značajno je unaprijedio zaštitu ljudskog zdravlja od štetnih efekata hemikalija u predmetima opšte upotrebe, posebno u dijelu usklađivanja s propisima EU. Donošenje odgovarajućih propisa usklađenih s propisima EU, kao na primjer zdravstvena ispravnost i bezbjednost igračaka je u toku. Takođe, uspostavljen je sistem rane uzbune (RAPEX) i sistem obavještanja odgovarajućih institucija i javnosti o

---

²⁰ Preventivne mjere u ostvarivanju zaštite na radu obezbjeđuju se primjenom savremenih tehničkih, ergonomskih, zdravstvenih (medicinskih), obrazovnih, socijalnih, organizacionih i drugih mjera i sredstava za otklanjanje rizika od povređivanja i oštećenja zdravlja zaposlenih ili njihovog svodenja na najmanju moguću mjeru, u postupku projektovanja, izgradnje, korišćenja i održavanja tehnoloških procesa rada sa svim pripadajućim sredstvima za rad, u cilju bezbjednog rada zaposlenih i usklađivanja hemijskih, fizičkih i bioloških štetnosti, mikroklima i osvjjetljenja na radnim mjestima i u radnim i pomoćnim prostorijama sa propisanim mjerama i normativima za djelatnost koja se obavlja na tim radnim mjestima i u tim radnim prostorijama.

toksičnim i/ili opasnim predmetima opšte upotrebe nađenim na tržištu Crne Gore. Nadležnosti u pogledu predmeta opšte upotrebe, naročito kod nadzora nad uvozom i tržištem nisu dovoljno usklađene, tako da je potrebno dodatne napore uložiti u tom pravcu. Uz to, potrebno je i uspostaviti sistem sistematskog praćenja i izvještavanja o predmetima opšte upotrebe vezano za pitanja hemijske bezbjednosti.

28. Usklađivanje koordinacije i saradnje među nadležnim institucijama: Kako se radi o kompleksnoj oblasti koja se tiče kako uticaja hemikalija na životnu sredinu i zdravlje ljudi, tako i nadzora nad tržištem, potrebno je unaprijediti koordinaciju i saradnju između različitih institucija.

29. Iačati regionalnu i međunarodnu saradnju. Unaprijeđenje regionalne i međunarodne saradnje je oblasti koja bi trebalo da donese višestruke koristi Crnoj Gori na polju uspostavljanja sistema hemijske bezbjednosti.

VII)

ZAKLJUČAK

Kao što je i u Uvodu istaknuto, obaveza izrade Nacionalne Strategije upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018. proističe iz člana 58 Zakona o hemikalijama („Službeni list Crne Gore“, broj: 18/12). Za izradu ovog dokumenta korišćen je vodič koji je pripremio Institut Ujedinjenih nacija za trening i istraživanje (UNITAR - United Nations Institute for Training and Research) pod okriljem međuorganizacionog programa za pravilno upravljanje hemikalijama (*IOMC - Inter-organization Programme for the Sound Management of Chemicals*) i koji je usvojen od strane Međunarodnog foruma za hemijsku sigurnost (*IFCS - International Forum for Chemicals Safety*)- “*Preparing a National Profile to Assess Infrastructure and Capacity Needs for Chemicals Management*“, Second Edition 2012, Guidance Document. Imajući u vidu mali obim hemijske proizvodnje i nedovoljno razvijeno hemijsko tržište u Crnoj Gori, ali i sa druge strane uvažavajući u potpunosti zahtjeve preuzete kroz međunarodne sporazume i konvencije, a posebno obaveze iz EU procesa integracija, izrada Nacionalne upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018. shodno UNITAR Uputstvu prilagođena je nacionalnim okolnostima.

Shodno Zakonu, Strategija pokriva period 2015–2018. s osnovnim ciljem da dokument prepozna odgovarajuće mjere koje je moguće sprovesti u ovom periodu imajući u vidu prepoznate probleme, dostupna sredstva, kao i postojeći pravni i institucionalni okvir. Ipak, neophodno je pružiti širu sliku koja sadrži informacije o svim relevantnim pitanjima koja treba riješiti u dugoročnijem periodu kako bi ovaj strateški dokument mogao da posluži kao dokaz jasne vizije u pogledu politike bezbjednog i sigurnog upravljanja hemikalijama, što predstavlja osnovni preduslov za prikupljanje sredstava neophodnih za sprovođenje planiranih mjera, kako iz donatorskih, tako i iz domaćih budžetskih fondova.

Strategija je pripremljena u skladu s prioritetima razvoja Crne Gore, kao i dostupnim informacijama i resursima, s aspiracijom da:

- postane službeni nacionalni referentni dokument, koji pruža jasnu sliku nacionalne pravne, institucionalne, administrativne i tehničke infrastrukture za nacionalno upravljanje hemikalijama;
- pomogne u identifikovanju infrastrukture vezane za prednosti, slabosti i nedostatke, kao i prioritetne potrebe za nacionalnu akciju i mogućnost tehničke pomoći od strane EU.

Kako bi održala kvalitet, ova Strategija treba redovno da se ažurira. Njeno ažuriranje mora biti sprovedeno na sveobuhvatan način, ili se mogu ažurirati određena poglavlja, npr. kao rezultat posebnih nacionalnih ili međunarodnih dešavanja. Mjere čija se primjena planira u dugoročnijem periodu, iz razloga jer njihovo sprovođenje nije moguće do 2018, a posebno one koje zahtijevaju kontinuirano sprovođenje i/ili implementaciju koja je definisana u propisima, a moguća je tek od sticanja statusa Crne Gore kao punopravnog člana EU, pažljivo su analizirane u pogledu potrebnih sredstava, efekata i scenarija upravljanja hemikalijama, sa i bez njihove primjene. Takav pristup omogućava lakše praćenje prvog strateškog perioda (2015–2018), ali i olakšava ažuriranje Strategije za naredni četvorogodišnji period.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2015-2018.

Strategija, takođe, ima za cilj i objedinjavanje ciljeva poboljšanja upravljanja hemikalijama i iz drugih planskih i strateških dokumenata u ovoj oblasti vezanih za ispunjavanje međunarodnih obaveza Crne Gore (npr. NIP i sl.).

Konačno, upravljanje hemikalijama, kao jedinstven sistem u kojem je puna primjena većine propisa iz ove oblasti moguća tek sa članstvom u EU, u ovom trenutku u Crnoj Gori zahtijeva stalno jačanje ljudskih resursa administracije, u skladu s preuzetim obavezama, posebno u smislu njihove kontinuirane edukacije u ovoj oblasti. Imajući u vidu složenost sistema kao i specijalizovane kadrove potrebne za implementaciju propisa iz ove oblasti, Crna Gora kao država kandidat mora blagovremeno da nastavi sa prilagođavanjem institucionalnog okvira, uspostavljanjem procedura, mehanizama za monitoring, izvještavanje i inspekcijski nadzor, kao i da obezbijedi dovoljan broj obuka i treninga za kadrove u ovoj oblasti.